MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA KUUEKÜMNE KAHEKSAS NUMBER : NOVEMBER 2017

HIND 2€

9 772346 662013

#68 : MEES

JUHTKIRI

#METOO – MEES SOOMÄTTAL

Foto: Patrik Tamm

Vaatasin näoraamatust, kuidas #MeToo tõi väga igapäevases kontekstis esile häirivaid lõimesid, ja kuulsin nokude vaikimist. Kohatu vaikus. „What's on your mind?" küsib näoraamat. Ütleks ise?

Looma ja kultuuri pingeväli sugutungi ümber on keeruline kant navigeerimiseks. Tundub, et oled õigel teel, ja mauhh! – kukud vööni laukasse. Nüüd peaks ligimene tulema ja käe ulatama, ometi juhtub, et too hüppab oma kindlaid mättaid pidi mööda ja parastab ka veel. Isegi näoraamatu näiline sõpradering tundus liiga suur auditoorium. Ma ei tahtnud, et öeldu kukuks välja naljana või kuidagi solidaarselt.

Aga #MeToo mõjus mulle jõustavalt. Nemad julgevad, mina ka. Postitasin, lihtsalt – #MeToo. Meeldimisi ma justkui ei oodanudki, kohatu, eksole, kui nalja ei tee, kuid paar saadud pisaraemotikoni tõmbasid ka vaiba alt. Jah, minu kogemused kvalifitseeruvad. Ei, pisaraid need ei vääri. Ei kannata võrdlust naiste kogemustega? Ma ei tea. Siin on soo keeruline koht.

Ma olen mees ja niimoodi üles kasvanud. Kuskilt vestlusest jäi kõrvu naise vastus ahistamisteemadel sõna võtnud mehele. Mida teete teie, mehed, igapäevaselt, et seksuaalset ahistamist vältida? See küsimus tõmbab keskmisel mehel juhtme kokku. Midagi ei tee. See ei tähenda, et seda ei juhtu. Ometi meie #MeToo justkui kahvatuks.

#MeToo. Töötasin kunagi Õllesummeril ja jooksin mööda meie õlletorni tegusalt kandikuga ringi – ülakeha paljas, patsid pähe punutud; noor, ilus ja sale. Üks suur soome naine näpistas mind persest. #MeToo. Jalutasin Thbilisi tänaval kodu poole. Üks mees ütles mulle midagi, peatusin, ta pani käe mu genitaalidele ja sosistas veel midagi. Arvatavasti sellepärast, et olin juhuslikult teatud tänavanurgal, mul on kõrvarõngas ja mu stiil ei sobinud sealsesse konteksti. (#MeToo jne.)

Hädaldan, et feminist tuli mulle kallale? Gei ründas? Hahahahaa. Provotseerisin palja ihuga ja läks õnneks? Kontekst soodustas? Olin ju „sellel" tänavanurgal? Ma olen mees ja niimoodi üles kasvanud. Olen võtnud oma kogemusi kui obskuurseid elujuhtumeid. Peaaegu naljaga, pigem süütu naljana, nagu kohmakaid tähelepanuavaldusi, ebaõnnestunud sõnumeid. Võtsin neid nii, nagu mehed tihtilugu naiste kogemusi kõrvale pühivad. Võtsin neid nii, nagu ainult mehed saavad neid võtta. Ja just seepärast, et suudan ega kanna neid tumedana kaasas, seepärast ei väärinudki mu postitus pisaraid.

Võib-olla me, mehed, ei räägi, sest me ei oska, meil ei ole sõnavara. Soouuringud on kreenis – naine uurib naist, mees on maasse löödud konstant, igavene mätas, millega kandvust võrrelda ja kust alates mõõta. Natuke räägitakse mehe olemusest ka, kuid sellest ei piisa. On tehtud suur töö, kaardistatud sood, kuid meeste pool on tõsise, võrreldava, võrdse uurimise osas üsna lage. Meesuuringute maja karkass on püsti, katus peal, sest naisuuringud eraldas krundi ja tekitas loogilise vajaduse ehitada. Kuid tubades ulub tuul ja kakeldakse ikka soos, aeg-ajalt laukasse kukkudes. Veel hullem, rabast on tuppa trüginud EKRE värvides isane, kes mööbeldab seal, kuidas ise tahab, ja hegemoonitseb nagu mees muiste. See on meesõigusluse mees, natuke nagu feminism, kui too veel punkar oli, kuid uurimiseks tuleks maha rahuneda ja tuppa loosungite asemel raamatuid tuua.

Hiljutisel korteripeol saabus suitsunurka oma tüdruksõbra kõrvale tema kätt võtma väga vihane noormees, kes lärmas verbaalselt ühe teise tüdruku kallal, kes oli tema suhtes vahetult varem konkreetseid ja füüsilisi seksuaalseid lähenemiskatseid teinud. Keegi suitsunurgas ei osanud kuidagi olla ega midagi öelda. Mehe moodi „tahan ja võtan" väljendus? Eee… Jõuline ja eneseteadlik naine? „#MeTüraToo" oleks ta võinud südametäiega karjuda.

#MeToo lood on nii lähedal, et on pannud ehk inimesed mõtlema, just need Jürid ja Marid, kes kummagi poole eest igapäevaselt ei võitle, aga tunnevad üksteist. Selle teemaviite jõud peitub argisuses, äkitselt eredad lõimed turvalises ja tuttavlikus infokanalis osutavadki sellele, mida postituse algne kaaskiri tahtis – probleemi ulatusele ühiskonnas, kultuuris, ilma (liialt) süüdistamata. Meedium on küllaltki argine, peetakse kümneid ja sadu mikrovestlusi just selle õige ja toetava seltskonna sees, rahumeelselt. See on hea, sest paraku on suure sooüldistuse kandis palju labast kaklemist – tugev mees ahistab nõrka meest, eelkõige, ja, nagu ikka, võimutseb ja ütleb, et ole vakka; ja nüüdisaegne naine lajatab traditsioonilisele mehele vastu hambaid, kui too liiga isane on; emantsipeerunud naine kisub „traditsioonilisega" tüli ja ütleb, et too on loll ja armastab ahvi; tavalisem loom kiusab imelikumat. Kuulge, see kaklus, soouurimine ja võrdsus, mille poole näime püüdlevat, üldise emantsipeerumise maha märgitud ja valgustatud rada, see on liialt „meeste moodi". Pyrrhose võit juba paistab!

Mees seisab ikka samal vanal soomättal – natuke ehmunult ja kangestunult –, mille otsa äkki kõik ronivad, ja tal ei olegi keelt, et midagi oma kodusoo elurikkuse kohta öelda, sest ta ei ole kunagi pidanud ja nüüd on laukad ümberringi. Kuskilt tuleb ikka laks ära. Või vaadatakse imelikult.

#MeToo. Olen ahistanud, mind on ahistatud, kuid mul oleks ka vaja keelt, et sest soost ja rollikollist sotti saada.

Madis Katz, kujundaja

Esikaanel Tõnis Vilu. Foto: Hanna Samoson

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	disaini- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Piret Karro	keskkonna- ja kultuuritoimetaja	piret@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja uudistetoimetaja	maia@muurileht.ee
Sille Pihlak	arhitektuuritoimetaja	sille@muurileht.ee
Keiti Kljavin	linnaruumitoimetaja	keiti@linnalabor.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Kertu Viira	reklaam, müük ja levi	kertu@muurileht.ee

Makett/kujundus	Madis Katz
Illustraatorid	Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Lilian Hiob, Vahram Muradyan
Fotograafid	Aleksander Kelpman, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, MARGUS KIIS, AHTO KÜLVET, ELLEN MURULA, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS

TOETAJAD: EESTI KULTUURKAPITAL, KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN, TELLISKIVI LOOMELINNAK

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju Müürilehe postiaadressile Tatari 64, 10134 Tallinn

Arvustamiseks plaate, raamatuid ning muid väljaandeid võib tuua ka Müürilehe toimetusse, mis asub Telliskivi Loomelinnakus A2 hoone II korrusel Linnalabori ühiskontoris

Head kraami võib saata/viia Müürilehe nimele ka plaadipoodi Biit (Viru 3-5, 10140 Tallinn) või Genialistide Klubi baari Möku (Magasini 5, 51005 Tartu). Samuti võib saata paki Müürilehe postiaadressile Tatari 64, 10134 Tallinn.

Kõigile aadressidele pakke saates või kohale viies palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

Tuleb märkida, et kaasautorlus on vabatahtlik ja kuna Müürilehe väljaandmine on puudulike rahaliste vahenditega ettevõtmine, mis ei teeni kasumit, pole toimetusel tekkinud seni võimalust autoritele kaastööde eest honorari maksta, v.a projektipõhised honorarifondid. Sellest hoolimata ei peegelda honoraride puudumine kuidagi toimetuse suhtumist kaasautorite panusesse.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/myyrileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

JÄLGI MEID

· · · @Muurileht

SISUKORD

November on teatavasti kuu, mil üle maailma pööratakse tähelepanu meeste tervisele. Müürileht pühendas sellest innustatuna maskuliinsusele terve novembrinumbri. Selleks et kiirelt ja elegantselt teemasse siseneda, leiab **lehekülgedelt 6–7** infograafika kujul ülevaatliku statistika Eesti meeste tervise, hariduse, riskikäitumise ning tööelu kohta. **Lehekülgedel 8–9** arutleb **Andres Maimik**, mis saab alasti lõvikuningast ehk kuidas peaks mees tulema toime olukorras, kus traditsioonilistel soorollidel baseerunud kindel jalgealune on kõikuma löönud.

Müürilehe kaanemeheks on seekord luuletaja **Tõnis Vilu**, kes tunnistab meie kirjandustoimetaja **Maia Tammjärvele** antud intervjuus (**lk 10–12**), et ta ei joo õlut ja vihkab tiimisporte ning üritab väljuda maskuliinsuse raamidest oma loomingus võimalikult palju erinevate rollidega katsetades. Mitteammendava loendi aja jooksul teisenevatest meherollidest ja nende isiklikust läbitunnetamisest leiab lugeja **lehekülgedelt 13–16**, kus oma rollisooritusi kirjeldavad **Anti Saar**, **Mart Kalm**, **Jim Ashilevi**, **Meisterjaan**, **Paul Piik**, **Gregor Taul**, **Joosep Susi**, **Märten Rattasepp** ja **Eiki Nestor**.

Leheküljel 17 kummutab **Hannes Kuhlbach** müüdi, et emotsionaalsus pole mehele omane. **Lehekülgedelt 18–19** saab lugeda kaht isaduse meditatsiooni: kolmekordne isa **Jorgen Matsi** selgitab, kuidas ta koduse isana ise inimesena kasvas, **Marten Kuninga** meeleolukas sünnituspäeva kirjeldus tõestab aga veenvalt, et meestel on selles protsessis järjest kandvam roll, kas või *playlist*'i kokku pannes. **Sanna Kartau** küsib oma artiklis (**lk 20–21**), kas tulevikus asendavad tööturul mehi robotid ehk milliseid väärtusi peaksid kultiveerima endas tulevikumehed, kes soovivad tööalaselt edukad olla.

Spetsiaalselt selle numbri jaoks luges kirjandustoimetaja **Maia Tammjärv** kaanest kaaneni läbi meie rahvuseepose. Eks ikka selleks, et saada aimu, kas jutud Kalevipojast kui eesti mehe arhetüübist vastavad tõele. Lugemise käigus tehtud märkmed leiab **lehekülgedelt 22–23**. **Sander Rebase** portree jõusaalist (**lk 23**) paljastab lihaste, talgipulbri, raua ja higi taustalt raske vaimutöö soovunelmate rahuldamiseks. **Jaanus Vogelberg** tutvustab **lehekülgedel 24–25** mehi, kelle soovunelmad vastassoo suhtes on purunenud, kes on läinud seetõttu oma teed ja loonud uue subkultuuri, mida teatakse akronüümi MGTOW järgi.

Muusikatoimetajal **Mariliis Mõttusel** küll habet pole, kuid see ei takistanud teda külastamast Rude Ratsi *barbershop*'i (**lk 26–27**), mille omanikud võrdlevad uue ajastu habemeajamissalonge kunagiste külakõrtsidega, kus mehed saavad oma muresid jagada, suhtenõu küsida ja rumalat nalja teha. **Leheküljel 27** piilume **Hendrik Tammjärve** riidekappi, kust võiks mõne *spaghetti western*'i jaoks kostüüme laenata. **Robert Kõrvits** ja **Madis Aesma** meenutavad **lehekülgedel 28–29**, kuidas käis ühe meesteajakirja tegemine Eesti moodi.

Postfakti rubriigis (**lk 29**) üritab **Karin Sõmer** kodeerida lahti *dickpic*'ide fenomeni. Eesti kultuuriskeenel laialt levinud mehe kui sümpaatse luuseri tüpaaži erinevaid variatsioone tutvustab **Ave Taavet** (**lk 30–31**). **Andrei Liimets** vaatab tagasi filmile (**lk 31**), mis lükkas *macho*-esteetika Hollywoodis troonilt ning lõi tänapäeva hipsterite jaoks uue kultusikooni – The Dude'i. **Lehekülgedelt 32–33** leiab salapärase loo Kuno K.-st, autoriks **Jan Kaus**.

Muusikakülgedel (**lk 34–35**) jagab nippe, kuulamissoovitusi ja eredaimaid mälestusi DJ **Taavi-Peeter Liiv**. „Uus eesti biit" tuksub seekord samuti maskuliinses rütmis – tutvust teeme ossipoppi viljeleva artistiga **Mees Inc**. Arvustatud saavad muu hulgas **Vootele Ruusmaa** audioluule reisipäevik ning **Kurjami**, **Volruptuse** ja **Moses Sumney** värsked albumid, samuti leiab kirjandusrubriigist (**lk 38**) **Urmas Vadi** „Neverlandi" arvustuse. Lehesabas (**lk 39**) vestleb **Lilli-Krõõt Repnau** graafik **Lauri Koppeliga**.

Mihkel Kaevats

Joonistus: Helmi Arrak

Mihkel Kaevats, luuletaja: „Eile öösel leidsin oma voodi alt väikse sedeli, millel oli kirjas „Ainus tõeline tarkus on tagantjärele tarkus". Novembris ilmub mu viies luulekogu „43 luuletust"."

NAGU SUVEÖÖD PAATIDE ALL

Sa oled vaikselt paadi all, niiske öö on käes,
jahedas suveöös vilguvad sigaretiotsad,
sa oled ihuüksi, just su ihu on üksi,
sa armastad naisi, aga ükski neist pole

parajasti siia sinuga sattunud, siia ja sinuga
sattunud ihuma, ihulema, ihu ühte suruma –
sa noor, loll ja eluterve, elust ihumata mees.
Sina üksi suitsetad, neljas suits. Varsti oled vana

ja loll, vanade meeste hädadega mees. Üsna pea.
Aga enne on sul öelda noorte meeste asjad
ja enne on sul karjuda noorte meeste terved
noortele naistele armusõnad, võlusõnad,

mis haihtuvad nagu suveööd paatide all.

*

Sa väärid sümfooniat sellele, kes sa oled,
aga mina olen fragmendimees, ajutine, irratsionaalne –
istun oma jahedas kodus ja mõtlen sinule, kõiki oma
kinnijooksvaid mõtteid, klompidesse hanguvaid tundeid

ja aega, mis tiksub kellas ja inimeste peas, jättes maha
pöörduva, jättes maha võimalused, vormides lõputult
ilmajäämist väikesteks detailideks ja ihadeks päevas,
mis ühineb oma tähendusetuses kõikide teiste päevadega

üheks pikaks ja tagajärjetuks, häirivalt tulevikuta eluks.
Sa väärid sooja sõna, ausat silmavaadet, erutavat puudutust,
ja mina olen siin sinust eemal, pikalt pikali, suutmata tõsta
silmi, suutmata magada, suutmata helistada või kirjutada.

Beibede ja feministide kriitika oleks sama: sellist meest ei ole vaja.
Hoolimata sellest üritan kehtestada oma hädist mehevõimu –
loon lugu, kus lugu pole, tõstan häält,
kui häält ei ole, ja ega saa aru, mida saavutanud olen.

*

Poiss peksab lillevarrega
purskkaevuvett.
Nagu täiskasvanuvihaga.
Siis naeratab nagu väike ingel,
mõistmata, mis on see jõud,
mis kasvab tal kätes.

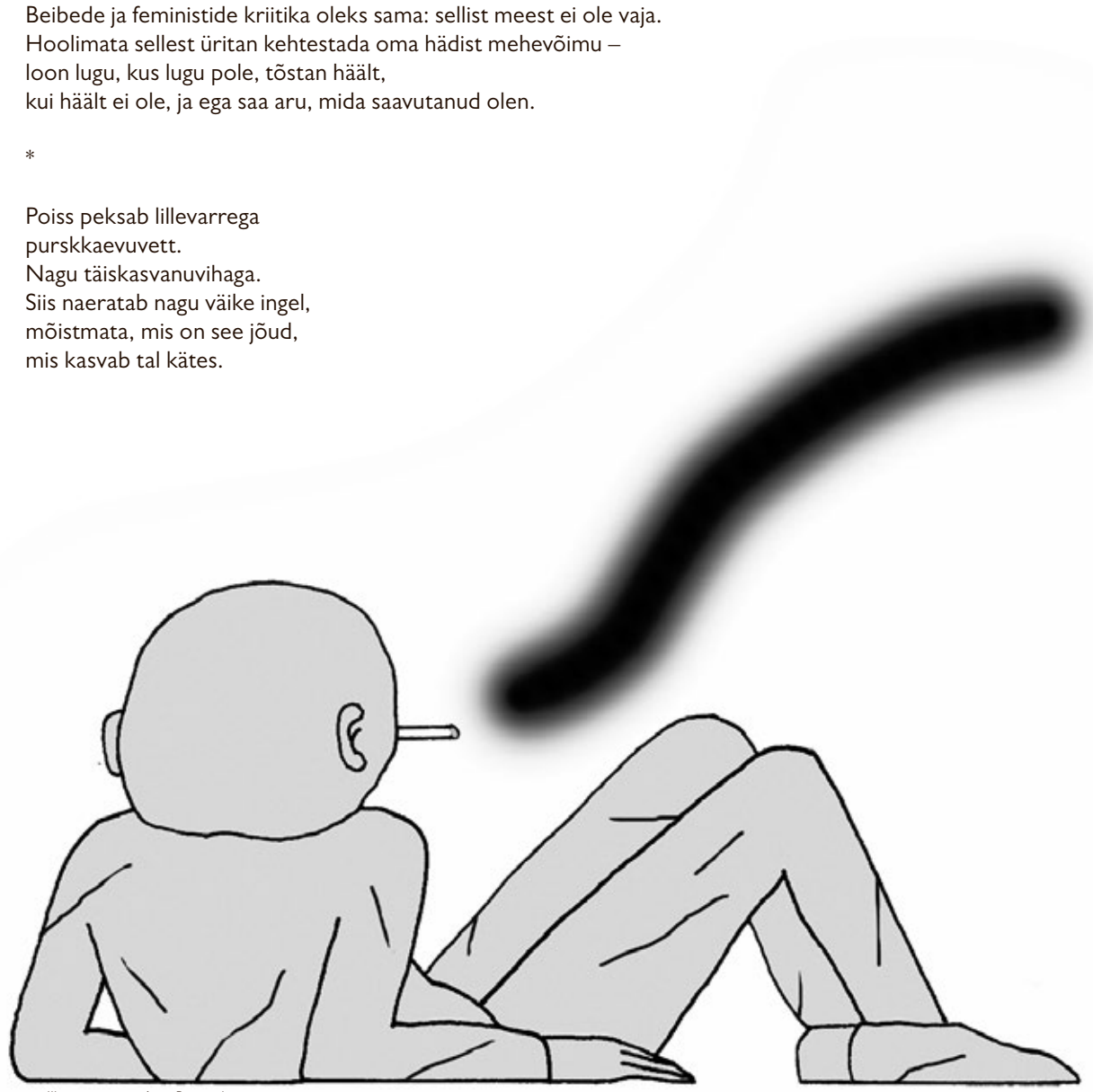

Illustratsioon: Ann Pajuväli

Robert Annus / Henrik Kalmet / Tõnis Niinemets / Kristel Leesmend / Maarja Mitt / Maarja Jakobson / Ivar Põllu / Mart Koldits / Kristiina Põllu / Rene Liivamägi / Mikk-Mait Kivi

1:1

BB ilmub öösel

Lavastus Von Krahli Teatri ja Tartu Uue Teatri koostöös
EV100 teatrisarja SAJANDI LUGU raames
Mati Undi romaani "Brecht ilmub öösel" ja dokumentaalmaterjalide ainetel

esietendus 15. november 2017
vonkrahl.ee | ev100.ee/teater | uusteater.ee

Toetajad: Kultuuriministeerium, Tartu linn, Elron, Cramo, Dr. Hauschka, Tapa Vallavalitsus

NOVEMBER

Jaan Malin ja Mihkel Kaevats aastal 2016 Tartus hullumas. Foto: Lauri Kulpsoo

TARTU HULLUB MASINLIKULT

Järjekorras 8. rahvusvaheline interdistsiplinaarne (jm peened sõnad) Hullunud Tartu festival kutsub 9.–10. novembril UNESCO kirjanduslinnas Tartus Erinevate Tubade Klubis (Kastani 42) kaasa hulluma. Seekordseks alapealkirjaks on konkreetselt „Masinlik".

Festivali kui terviku taustal avaneb publikul võimalus leida esitatu vahel uusi ja ootamatuid seoseid, nii võiksid mõjuda ütlemata intrigeerivana näiteks kooslused Triin Tasuja, Kristiina Ehin, Albert Trapeež ja Mihkel Kaevats või ka Lauri Sommer, portugallane José Luís Peixoto, Tartu esimene kirjanik-resident sloveen Andrej Tomažin, Ly Seppel ning grusiinid Anna Grig ja Shota Iatashvili. Neid ja teisigi kombinatsioone saab publik kahe päeva jooksul jälgida ja oma peas ise luua, avades oma meeled ning mõtted samas ka kunstile ja muusikale.

Enda kunstilist loomingut näitavad teiste seas Artur Tuur Kuus, Ahti Seppet, Leonhard Lapin, Jaan Elken ja Enn Tegova. Järelpeol esitlevad autor Urmo Mets ja kirjastaja Kiwa raamatut „Võimalikud majad", peolisi tantsitavad DJd. Lisainfo: *tartu.kirjandus.ee*

06.–22.11.

TANTSULAVASTUS „VAJADUSTEST" räägib, nagu pealkirigi ütleb, inimlikest vajadustest. Maailm koosneb erinevatest inimestest, kelle vajadusedki on erisugused. Need kujundavad meie mõtlemist ja mõjutavad meid ümbritseva maailma tunnetamist. Kuidas me üksteist tajume? Millised on tegelikud, tõelised vajadused? Kui erinevad need õigupoolest on? Mida mina vajan? Elava muusikaga tantsulavastus pakub turvalist atmosfääri meie erinevuste ja sarnasuste üle reflekteerimiseks. See on individuaalselt loodav avatud sotsiaalne ruum, mis võimaldab kohtumisi ja vastastikust empaatiat. Idee ja lavastuse autor on Tatjana Romanova. Etendus on 60 minutit pikk. Kõigile etendustele järgneb arutelu publikuga. Keeled: eesti, vene, inglise + eesti viipekeel. Piletid hinnaga 10 € (toetajapilet 20 €) eelmüügis Piletilevis ning 30 minutit enne algust kohapeal. Järgmised etendused: 6., 7., 13., 14., 15., 20., 21., 22. novembril algusega kell 18.30 Tallinna Puuetega Inimeste Kojas aadressil Endla 59. Vaata veel: *vajadustest.ee*

07.11.

„ÄRA PIINA PARDIPOEGA" on Sõpruse kino „Cinema Dentata" sarja järgmine film. Sarja eesmärk on tutvustada vaatajatele erinevaid, varem piisava tähelepanuta jäänud õuduskinoteoseid. Itaalia režissööri Lucio Fulci 1972. aasta linateos rullub lahti maises *giallo*-žanris ja lajatab teravaid kriitikanooli nii politsei saamatuse kui ka kiriku voorusemantra suunal. Aeglase kulgemisega vägivaldne mõrvamüsteerium vihastas omal ajal kirikut ega leidnud laia kinolevi. Fulci on filmi tagantjärele enda õnnestunuimaks nimetanud. Film linastub Sõpruses esmaspäeval, 7. novembril kell 21.00. Piletiinfo: *kinosoprus.ee*

08., 10. ja 14.11.

PAAVO MATSINI „MUST PÄIKE" on valmis tumedalt paistma. Varemgi ajaloolistest isikutest ja paikadest inspiratsiooni saanud autor on võtnud seekord matsinlikult-mänguliselt vaatluse alla ei kellegi muu kui meie rahva lauluisa Friedrich Reinhold Kreutzwaldi kure. Jah, kõne all on Kreutzwaldi kurg Juku ja tegevuspaigaks Võru linn. Maailma tumedamat poolust esindab romaanis aga must toonekurg Abram Hannibal, Puškini esiisa. Esitlused 8. novembril Viljandis, 10. novembril Tallinnas ja 14. novembril Tartus. Jälgi mängu Facebooki lehel „Friedrich Reinhold Kreutzmatsini romaani Must päike ametlik lehekülg".

10.11.

LOOMAÕIGUSTE KONVERENTSIL kuuleb kuut ettekannet nii akadeemilistest uurimustest kui ka loomaõiguslusaktivismist Eestis ja välismaal. MTÜ Loomuse korraldatava tänavuse, järjekorras neljanda konverentsi alapealkiri on „Loomade heaolu ja õigused tõejärgses ühiskonnas". Päev lõpeb rühmatööga, mille käigus üritatakse leida vastuseid sellele, kuidas edendada loomade kohta teadaoleva nüüdisaegse teadusliku teadmise jõudmist praktikasse. Konverentsi esimese poole ettekanded on inglise keeles. Üritus on tasuta, kuid kuna kohtade arv on piiratud, palutakse end eelnevalt registreerida aadressil *info@loomus.ee*. Ettekandepäev toimub 10. novembril kell 12–17 Tallinnas Salme Kultuurikeskuses. Vaata veel: *loomus.ee*

15.11.

NÄITUS „ISELEIUTATUD INIMESED. Pungi nägu Nõukogude Eestis" avatakse Tallinnas Dokfoto Keskuses (Telliskivi 60a, B-hoone) 15. novembril kell 17.30. Kristel Lauri ja Toomas Järveti kureeritud väljapanekul eksponeeritakse punkarite üksik- ja grupiportreesid, et anda publikule võimalus vaadata tolleaegsetele mässajatele ja vabadele hingedele n-ö silma. Kui pungifoto kui nähtus on seni peaasjalikult kontserttegevuse ning rahutuste kajastamisele keskendunud, siis käesolev näitus annab võimaluse süveneda punkarite maailma intiimses ja vahetus võtmes. Fotograafid: Arno Saar, Urmas Lange, Väino Meresmaa ja Heikki Erich Merila. Vaata lisaks: *dokfoto.ee*

Merka ja Co. Foto: Arno Saar (1983)

15.11.

NUKU MUUSEUMI UUS KONTSERDISARI kutsub huvilisi muusikalisele elamusele otse teatrinukkude keskel Tallinna vanalinnas. Sel hooajal on plaanis neli kontserti, neist esimene juba 15. novembril kell 18, mil musitseerib trio Päri Päri, kuhu kuuluvad džässlaulja Maarja Soomre, kitarrist Jaan Varst ja trummar Tanel Ruben. See uus loominguline kollektiiv ammutab jõudu ja seab sihid pärimust kandes. Nende laulud ja pillilood omandavad uue rüü just muuseumi maagilistes ruumides. Muuseumikontserdid toimuvad novembris, jaanuaris, veebruaris ja aprillis NUKU muuseumi eriilmelistes ruumides. Kontserdipiletid on saadaval NUKU teatri kodulehel ja kassas ning Piletilevis hinnaga 12 ja 9 eurot. Lisainfo: *nuku.ee*

15.11.

„BB ILMUB ÖÖSEL" on veel üks „Sajandi lugu" ja veel üks sünnipäevakink Eestile saja-aastaseks saamise puhul. Tegemist on Von Krahli Teatri ja Tartu Uue Teatri koostöös valminud Ivar Põllu ja Mart Kolditsa lavastusega. Kavatekst küsib, kellega veetsid 1940. aasta jaaniöö sina. Kuidas sai toimuda nii palju erinevaid asju samal ajal? Põhineb Mati Undi romaanil „Brecht ilmub öösel" ning dokumentaalmaterjalidel. Etendus toimub rongis, õues ja Tapa raudteejaama hoones ning sisaldab rongipileteid liinil Tartu-Tapa-Tartu või Tallinn-Tapa-Tallinn. Etenduse alguspunkt on Tallinn või Tartu, kuhu jõutakse lõpuks ka tagasi. Esietendus 15. novembril. Lisainfo: *vonkrahl.ee*, *uusteater.ee*

Foto: Herkko Labi

18.11.

VALLALISTE PIDU tuleb taas! Oled viimasel ajal öelnud „Võtke tuba, raisk!", aga ise pole ammu kellegagi tuba võtnud? Tahaksid elada õhust ja armastusest, aga ainult õhk on olemas? Linnud lendavad lõunasse, aga sina jääd ikka talveks üksi siia? Teed tööd ja näed vaeva, aga armastust ei tule? No vot, siis tule 18. novembril alates kell 22 Kultuurikatlasse ja vaatame, mida annab ette võtta. Lähem teave Facebooki lehel „Vallaliste Pidu ehk Armukatel".

21.–26.11.

PÖFF SHORTS on uus formaat, mis ühendab omavahel PÖFFi kärgfestivalid Animated Dreams ja Sleepwalkers, niisiis leiame selle kavast lühi- ja animafilmid. Lühianimatsioonide programmijuhiks saab animarežissöör Priit Tender, lühifilmide programmijuhina jätkab Laurence Boyce. Festival koosneb viiest võistlusprogrammist ning mitmetest kõrvalprogrammidest, kus publikut ootab ees tipptasemel filmi- ja animatsioonikunst ning võimalus avastada seninägematuid talente. PÖFF Shorts toimub 21.–26. novembrini Tallinnas. Täpsem kava ja piletiinfo: *2017shorts.poff.ee*

Animated Dreams 2016. Foto: Ahto Sooaru

28.11.–06.12.

MARI KALKUNI „ILMAMÕTSAN" on noore muusiku kolmas ja uusim sooloplaat, millega tuuritatakse erinevais Eesti paigus 28. novembrist 6. detsembrini. „Ilmamõtsani" laulud on saanud algtõuke loodusest ja inimese eluringiga seotud pärimusest. Lood on eesti, võru ja setu keeles. Pillidest eksperimenteerib Mari põhiliselt kanneldega, tuues selle arhailise pilli mängleva kergusega 21. sajandisse. Lisaks mängib ta harmooniumit, kellamängu ja kellukesi, jalatümpsu ja luuvurri. Lisainfo: *marikalkun.com*

Foto: Ruudu Rahumaru

EESTI MEES STATISTIKAS

Kujundas **Tiiu Tuhkanen**

„Eesti mees on üks suur probleem," ütles minister Jevgeni Ossinovski hiljuti. Selleks, et ministri väiteid kontrollida, kaevus meie numbriusku toimetus Statistikaameti andmestikku. Kõrvutasime mehi ja naisi haridus-, tervise-, riskikäitumise ja tööelu näitajate alusel. Anname igale lugejale võimaluse iseseisvalt allolevate graafikute baasil Ossinovski sõnavõttu hinnata.

PALGALÕHE

2016. aasta oktoobrikuu brutopalga järgi

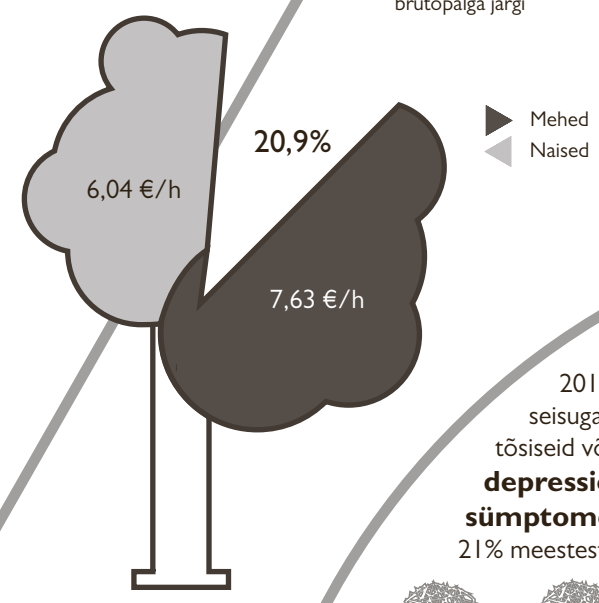

VÄLJALANGEVUS PÕHIKOOLIST

õppeaastate ja sugude kaupa

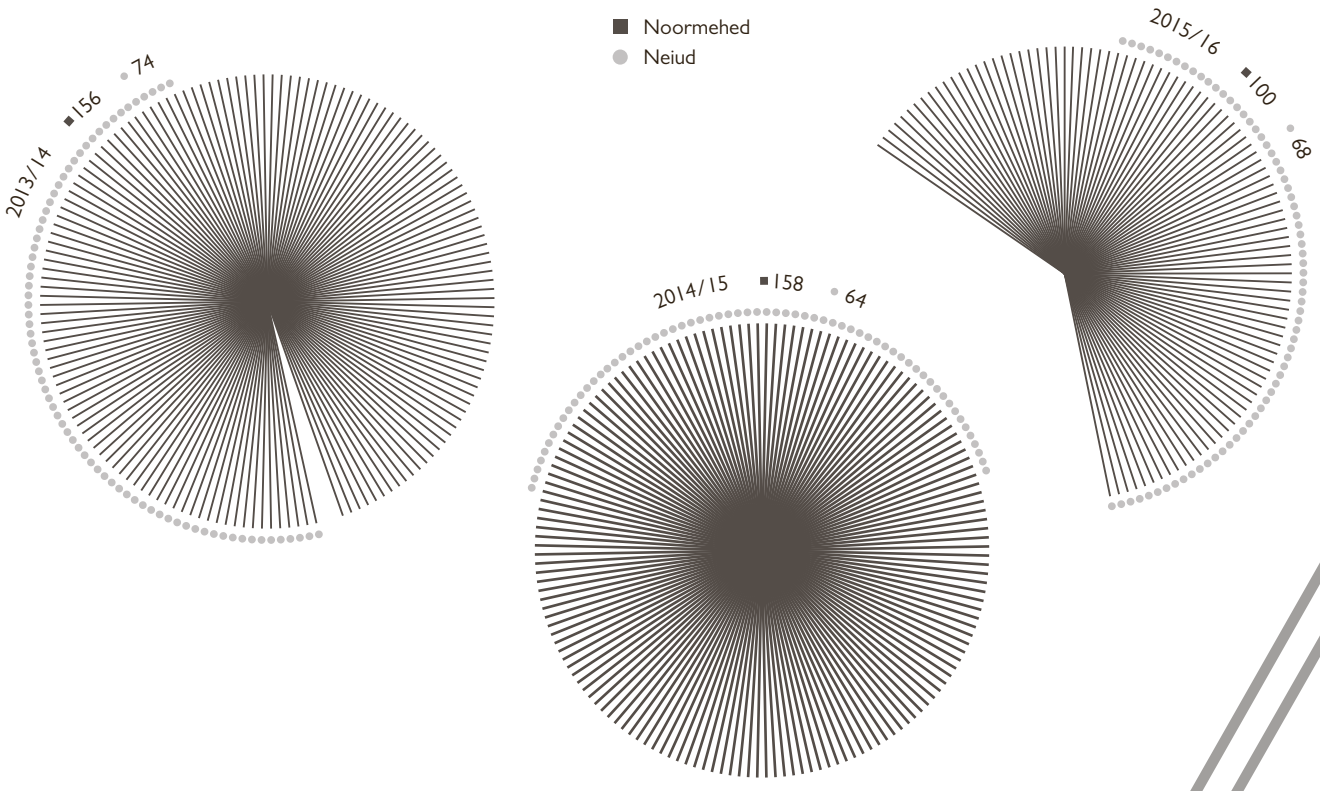

2015. aasta seisuga esineb tõsiseid või olulisi **depressiooni sümptomeid** 21% meestest.

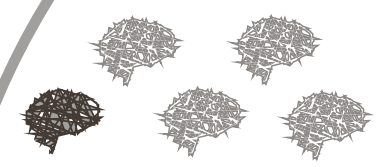

2015. aastal **depressiooniga psühhiaatri poole pöördunutest** 71% olid naised ning 29% mehed. 8% meestest ning 14% naistest diagnoositi depressioon **esmakordselt.**

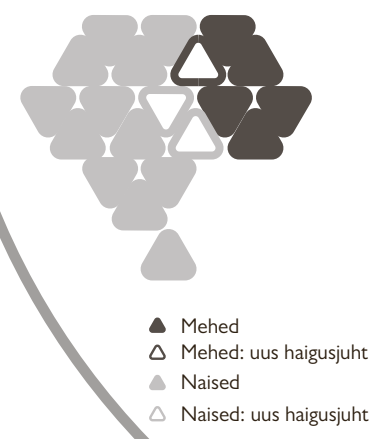

TÖÖTUSE MÄÄR

sugude ja aastate lõikes

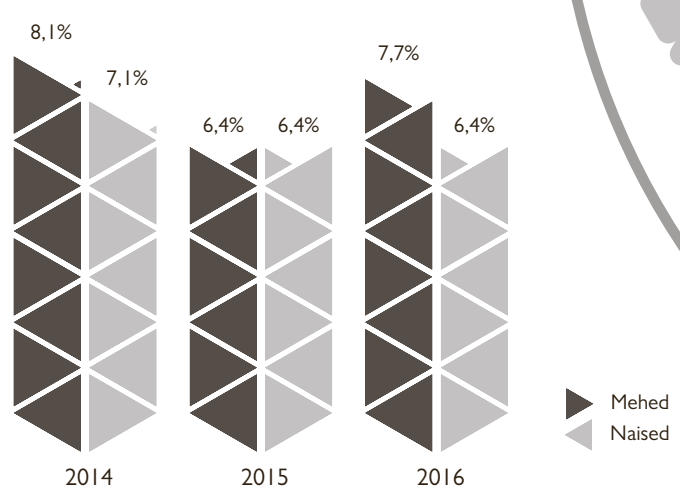

KÕRGKOOLI LÕPETANUTE OSAKAAL

2015./16. õppeaastal

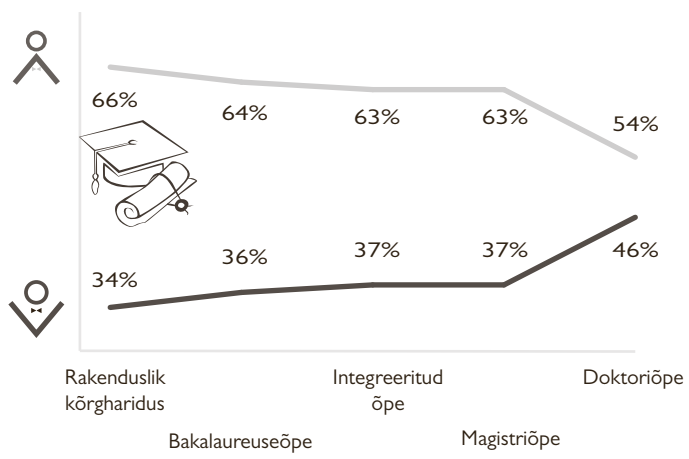

SURMAGA LÕPPENUD TÖÖÕNNETUSED

sugude ja aastate lõikes

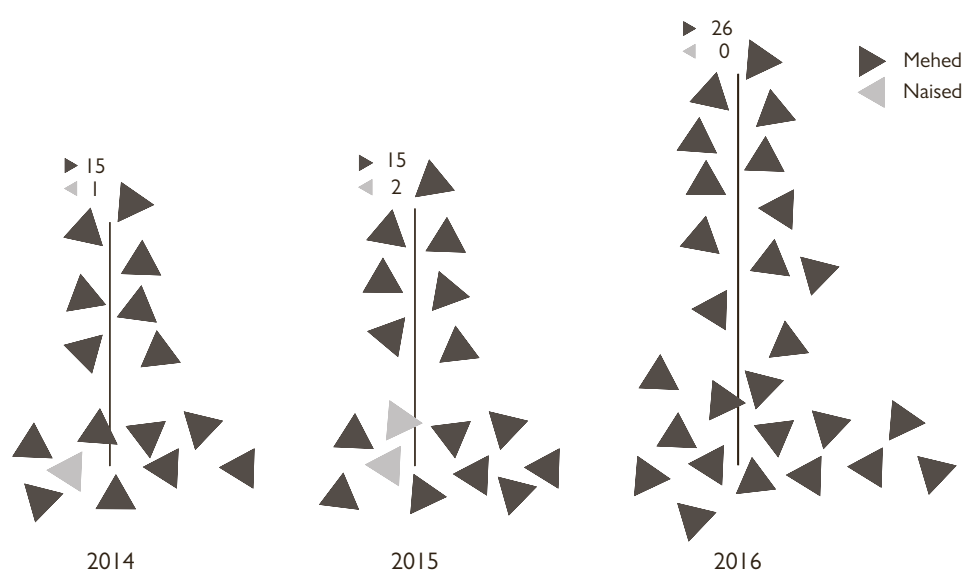

KESKHARIDUSETA MITTEÕPPIVAD NOORED (18–24)

2015. aasta seisuga

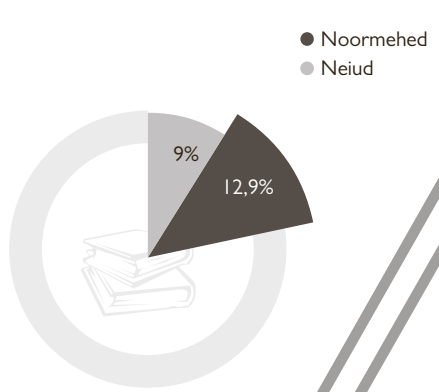

TÖÖÕNNETUSED

2014.–2016. aasta keskmine

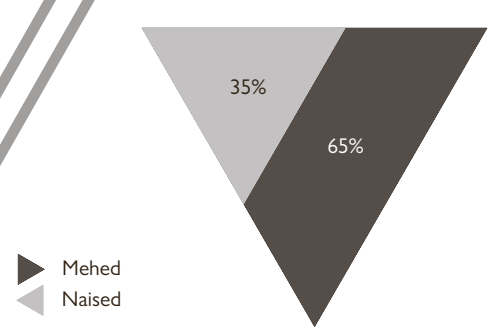

NARKOOTIKUMIDE TARVITAMINE MEESTE SEAS

2015. aasta seisuga

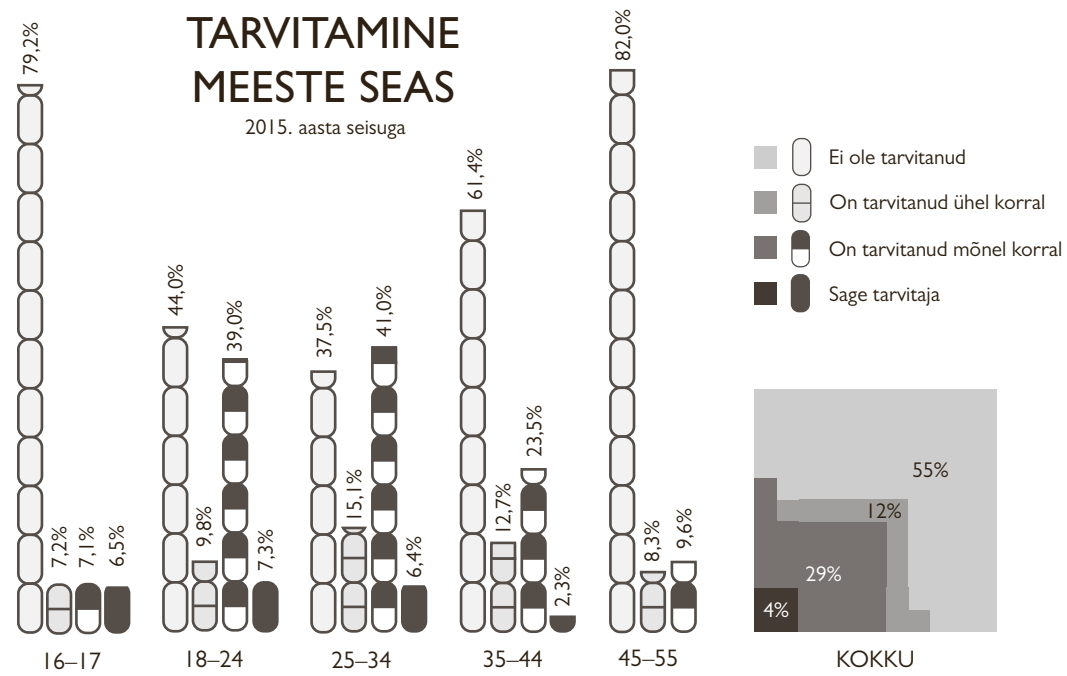

SUREMUS ALKOHOLI TARVITAMISEST PÕHJUSTATUD HAIGUSTESSE

2013.–2015. aasta keskmine

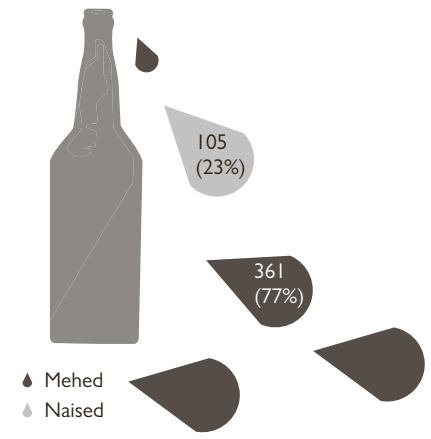

ALKOHOLI TARVITAMISE SAGEDUS AASTA JOOKSUL MEESTE HULGAS

2015. aasta seisuga

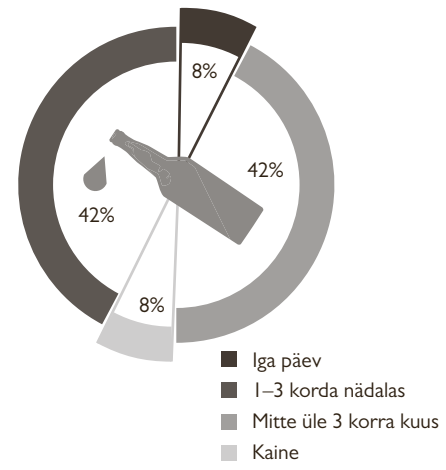

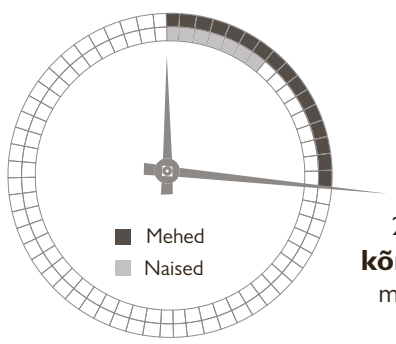

2014. aasta andmetel harrastavad **kõrge intensiivsusega liikumist** mehed keskmiselt 16 minutit päevas ning naised 7 minutit päevas.

VANGID

2016. aasta lõpu seisuga

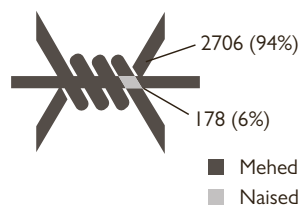

ALKOHOLISÕLTUVUSE DIAGNOOSIGA ISIKUD

2013.–2015. aasta keskmine

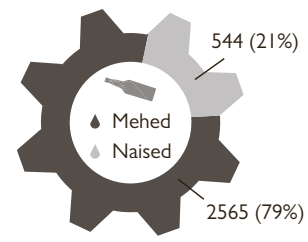

Meeste **keskmine eluiga** on 2015. aasta seisuga 9 aastat lühem kui naistel.

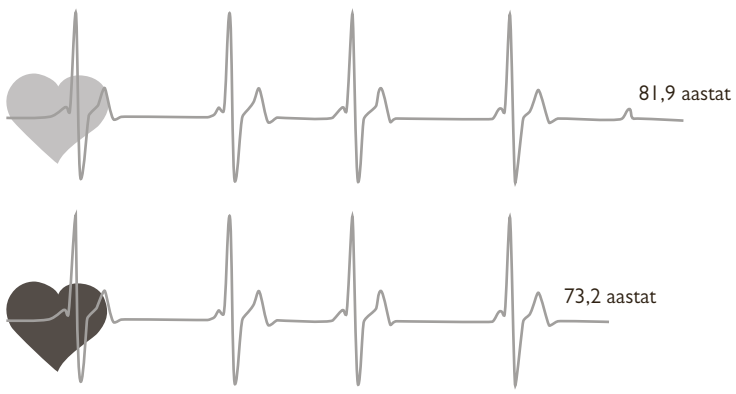

PEREVÄGIVALLA TOIMEPANIJAD

2016. aastal

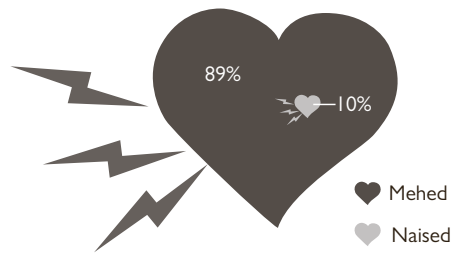

PEREVÄGIVALLA OHVRID

2016. aastal

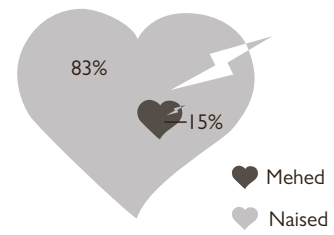

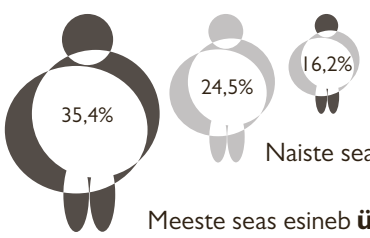

Nii meeste kui ka naiste seas esineb **rasvumist** 16,2%

Naiste seas esineb **ülekaalulisust** 24,5%

Meeste seas esineb **ülekaalulisust** 2014. aasta andmetel 35,4%

UPPUMISSURMAD

sugude ja aastate lõikes

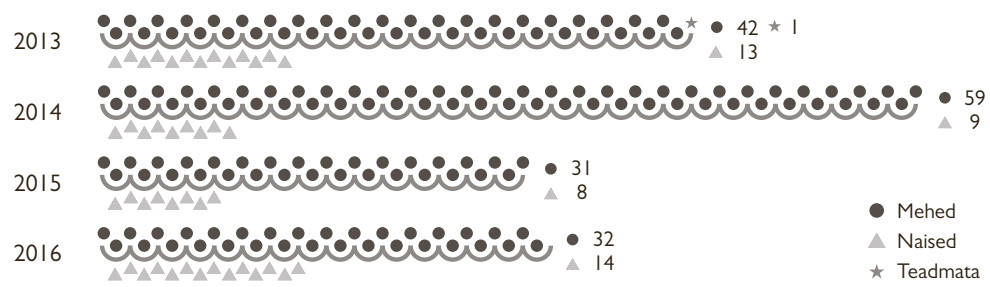

SUITSIIDID

sugude, aastate ja vanuserühmade lõikes

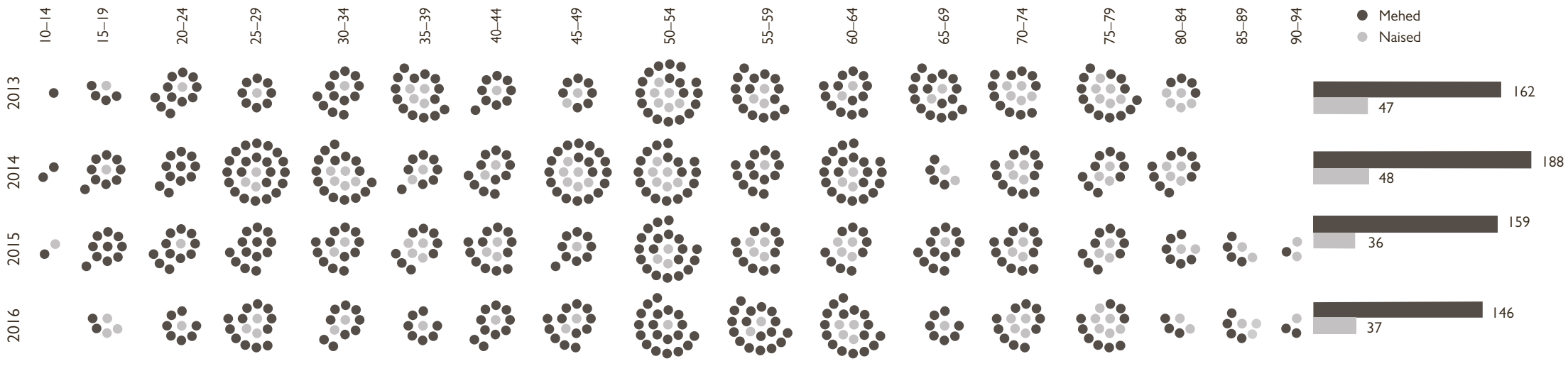

LÕVIKUNINGAS ON ALASTI

Ootused mehele on teisenenud – ta on kaotanud oma kindla traditsioonilise jalgealuse ning tema hinge pureb painaja, et ta ei saa oma rollide täitmisega hakkama. Kas teha kompromisse ja sattuda tuhvlialuseks või kehtestada ennast ning näida ajast ja arust põmmpeana?

Andres Maimik

Teleajaloo ühes kõige novaatorlikumas seriaalis „Sopranod" otsib gangsteripealik Tony Soprano oma paanikahoogudele abi psühhoanalüütikult. See toimub suure saladuskatte all, sest psüühiliste probleemide puhul spetsialisti poole pöördumine tähendab maffiamaailmas nõrkuse tunnistamist ning sellega seoses ka totaalset häbistust ja autoriteedi kadu. Analüütiku vastas istudes ei suuda vana alfa oma teatraalset poosetamist lõpetada: „Kuhu on küll kadunud **Gary Cooper**? Kuhu on kadunud see tugev vaikiv tüüp, kes tegutseb, mitte ei pläkuta lõputult?"

Aga kuhu on see meheideaal siis kadunud (eeldusel, et see üldse ongi kunagi puhtal kujul eksisteerinud)? Sooteadvuses toimunud nihked on ajanud karvad turri kõikvõimalikel traditsioonilise elukorralduse entusiastidel, vana kooli šovinistidel ja meesõiguslastel. Aastatuhandeid hegemooniaredeli tipus valvanud lõvikuningas – valge heteroseksuaalne isane – urhatab rahulolematult, aga keegi ei võta seda enam tõsiselt. Ähvardavalt möirgav lõvi Metro-Goldwyn-Mayeri logol tähistab zoosemiootiku **Aleksei Turovski** sõnul hoopis haledat hädakisa „emme, kus sa oled?".

IDEAALNE MEES

Elurollide pidev teisenemine ja segunemine põhjustab just meestes suurt segadust. Elu mehe ümber muutub kiiremini, kui psüühika jõuab olukordadega adapteeruda. Milline on ta abikaasana – kas arvestav, toetav, võrdõiguslik? Aga kas ta ei muutu sellisel juhul liiga pehmeks, koduses võimuvõitluses kaotajaks pooleks ja, khm, tuhvlialuseks? Langeb enesehinnang, sõbrad tunnevad kaasa, konkurendid parastavad.

Või siis kehtestaks ennast vana kooli perepeana, kes käeseljaga lauale virutades asjad paika lööb. Naistele lähevad peale ju tugevad mehed! Olles pere sissetulekuallikaks delegeeriks enesele õiguse langetada ainuisikulisi otsuseid ning nõuda soorollipõhist tööjaotust. Aga miskipärast on ka siis kõik õnnetud ja neurootilised ning sind hakatakse pidama ajast ja arust põmmpeaks.

Ka lastekasvatuses on keeruline leida toimivat vanemlikku strateegiat. Muidugi on endiselt kõige tõhusam kehastuda autoritaarseks isaks, kes paneb lapsed karistushirmust mööda nööri käima. Kuidas ütlen, nõnda on. Aga kas sa ise ikka tahad, et sind niimoodi koheldaks? Miks sa teed seda siis neile, kes on sulle kõige olulisemad? Lisaks esineb hirmuvalitsuse all kasvanud lastel hilisemas elus probleeme nii initsiatiivikuse kui ka emotsioonidega toimetulekuga. Vabakasvatusega kipuvad aga asjad seevastu igasuguse kontrolli alt libisema. Lapsed püherdavad supermarketite põrandatel ja kriiskavad nagu mangustid, pannes möödakäijad kondoomide headele külgedele mõtlema. Nad justkui paneksid meelega sinu närvikava ja häbitunnet proovile. Sa ju aimad, mis pilguga teised sind vaatavad: „Nojah, kui sa ei saa omagi laste taltsutamisega hakkama, vaevalt sul üldsegi millekski kompetentsi on." Nii hakkad muljepõhist kasvatust rakendama – oled valmis lubama oma jõmpsikatele ükskõik mida, peaasi et nad sulle häbi ei teeks.

Samade dilemmadega põkkub mees igal sammul. Ta peab päeva jooksul kümnete rollide vahel ümber lülituma – olema abikaasa, lapsevanem, armuke, juht, alluv, konkurent, ideoloog, diplomaat, *show*-mees jne. Liiga palju ameteid, liiga vähe manuaale.

Suure segaduse eest tahaks pakku pugeda. Kuhugi, kus osatakse sind veel inimesena hinnata. Kuhugi, kus loevad ainult mõõdetavad tulemused. Kuhugi, kus asjad on selged ja suhted lihtsad ning käitumismustrid kindlate reeglitega paika pandud. Kus hinnatakse veel mehiseid väärtusi, nagu sitkus, jõud, tahe, mõistuslikkus, meelekindlus, ohvrimeelsus, au. Olgu selleks pagupaigaks sõda või sport või kirik või kas või härrasmeeste klubi.

Või sukelduda asjade maailma? Asjad on inimestega võrreldes täiuslikud. Neil on kindel struktuur ja funktsioon. Asju annab putitada. Erinevalt segastest inimsuhetest alluvad asjad su tahtele. Asjad oskavad hinnata su oskusi ja pühendumust. Kui sa püstitad maja, putitad motika, sepistad mõõga või kleebid mudelrongidele kokku depoo, on sul õigus tunda maskuliinset uhkust, et oled oma kätega midagi korda saatnud.

LÕHESTUNUD MEES

Ei saa öelda, et mees poleks muutuva maailma muutuvatele ootustele järele andnud. Ta on piiranud joomist ja loobunud kolesteroolist. Ta on muutunud mahedaks. Searibide järamise asemel nikitseb ta porgandit ning voodielus tuima vajutamise asemel võiab ta vemba tantralaagris. Ta püsib õhtuti kodus – peseb nõusid ja annab beebile rinda. Ning võimaldab oma partnerile ruumi iseolemiseks ja aega eneseteostuseks. Ta kannab juukseid krunnis ja isegi pissib istudes.

Aga ikka närib teda tunne, et temaga ei olda rahul. Sest miks lagunevad ka need pered, mida presenteeritakse ajakirjade esikaantel kui moodsa demokraatliku pere ideaali. Äkki oli siis vana fikseeritud soorollidega mudel parem? Äkki sa muutusid liiga pehmeks ja leplikuks, andsid dominatsiooni käest? Olid liiga kodukaktus selleks, et sust kostuks *rock'n'roll*?

Lõvide populatsioonis on soorollid selged. Lõvinaised valivad kopulatsiooniks kõige suurema, karvasema ja kurjema isendi, kes on kõigile konkurentidele tuule alla teinud. Niiviisi otsustavad emased, kellelt nad saavad parima genofondi. Olles paaritunud, lükkavad naised lõvikuninga kõrvale, sest igapäevases majandamises ja kutsikate kasvatamises pole temast suurt tolku. Vastupidi, lõviisadel on kalduvus murda oma pojad maha kui potentsiaalsed konkurendid. Praktilises olmes valitsevad naised maailma, kuigi trofeeisasele jäetakse mulje, nagu olukord oleks tema käpa all.

Võib-olla pole ka meie psüühe lõvide maailmast nii kaugele arenenud, kui kõikide mugavustega nüüdisaegne elu seda eeldaks. Võib-olla on savannigeenil rohkem sõnaõigust eluvalikute langetamisel, kui enesele tunnistada tahaksime. Järsku ei ole mees see pool, kes tahaks hirmsasti naisele kohta kätte näidata, vaid hoopis naine vajab enda kõrvale selliseid mehi, kellele alt üles vaadata. Kedagi, kes korraldaks talle emotsionaalseid plahvatusi, mitte ei demonstreeriks plahvatusest järele jäänud suitsevaid varemeid.

Aimdus ütleb, et soorollide ümberjagamise käigus on üks pool liiga palju käest andnud ja teine saanud asju, millega ta ei oska veel midagi peale hakata. Kokapõlle ja vanniharjaga kodumees on kindlasti eeskujulik isa ja mõistev partner, aga savannigeen kisendab hoopis vastutustundetu armuguru ja psühhootilise murdja järele. Fantaasiat toidab ühehästi õrnatundeline nipernaadi, kes imbub pärast südaööd kohale odava šampanja ja luulepõimikuga ning libistab tundlike sõrmeotstega lahti kõik kinnipuitunud tšakrakesed, või hoopis kromanjoonlane, kes annab nuiaga pähe ja lohistab oma koopasse. Lõvikuningaid on liikvel lõputult. Isane hiilib kõrges rohus, toksib sõnumirakendusse armuhuikeid ja genereerib genitaalpiirkonnast selfisid.

Meestekeskse väärtuspüramiidi kandetaladeks on olnud läbi aastasadade väärikad orientiirid: perekond, traditsioon, au, kohus, truudus, pühendumus, valmisolek ohverdada ennast lähedaste ja isamaa nimel. Isegi kui ta ise neid käsulaudu rikub, usub mees, et püramiid sellest ei vangu. Väärtused annavad elule eesmärgistuse, organisatoorse tugisamba, mille külge aheldada ka need, kes vabatahtlikult ei alistu.

Naiste emantsipatsiooni ja kooseluvormide teisenemise kaudu on need väärtused hakanud varisema. Silmad täis rinnahoidjate põlemise vingu, vahib mees murelikult, kuidas naine saab enese ülalpidamise ja kaitsmisega ise imehästi hakkama. Isegi tittesid saab tellida doktor Sõritsa laborist. Kui paljukestki sellele truuduselegi panustada, kui polüamooria doktriin peale surub. Kui mees juba sajandeid uhkelt ringi paarutab, miks siis ei võiks naine oma voorusevööd keskaegsete piinariistade muuseumile annetada.

Dünaamilises ja tüdimuspõhises maailmas ei pea enam pingutama, et suhteid koos hoida. Inimesed ammenduvad nagu vanad iPhone'id. Lähedus ja pühendumus on nõrkadele. Miks ma pean raiskama oma ainsat elu ühe keskpärase tegelase peale, kui Tinderist ja Facebookist võib skrollida asemele vägagi kraabitavaid taldu? Kui puuduvad traditsioonilise ühiskonna eetilised köidikud, siis ei pea ka hullult pingutama, et leida õigustusi kriisi kukkunud suhtest väljamarssimiseks. Noored ju ikka eksperimenteerivad.

KONTROLLI KAOTANUD MEES

Kui õhtumaine mees ei juhi enam olukorda, hakkab ta tunnetama kõhedat perspektiivi. Ta võib lõpetada üksi. Üksi, nõrga ja mittevajatuna. Ängistus aina kasvab, aga kaevata pole kuhugi – jumal on kah surnud. Teda on kasvatatud emotsioonide varjamise vaimus. „Mehed ei nuta," korrutab isa, õpetaja, koolivend, trennikaaslane. Teda pole õpetatud aru saama enese ega teiste tunnetest. Ta hakkab ennast kaitsma emotsionaalsete afektide eest. Oma lähedaste käitumisest arusaamiseks on tal peas ainult paar stereotüüpi *à la* „no mida naiselt üldse oodatagi, nad ongi kõik segased". Nagu Tony Soprano sedastab, et tõeline mees ei räägi. Ta pigem hoiab kogu hingesita sees kinni ja sureb viiekümneselt kõhukinnisusse. Ka ühiskonna hoiakud soosivad seda. Kui naine räägib südamelt ära, on see naisõiguslus, kui mees seda teeb, on tegemist enesehaletsuse või nabajõllitamisega.

Aga emotsioonidel pole kalduvus kaduda, vaid moonduda allasurutud neuroosideks. Või raevukateks psühhoosideks. Või vägivallaks. Või läheduse blokeerimiseks.

Silmad täis rinnahoidjate põlemise vingu, vahib mees murelikult, kuidas naine saab enese ülalpidamise ja kaitsmisega ise imehästi hakkama.

Mees tajub ühtlasi, et tema positsioon ja mõjuvõim ei libise käest mitte ainult lähiringis, vaid ka ühiskondlikul väljal. Ehkki ta pole veel päriselt nõrgem sugupool, aga vähem dominantne kindlasti. Naisele omistatud atribuudid – hoolitsusvajadus, ustavus, kohusetunne, kohanemisoskus, töökus, rutiinitaluvus – on teinud temast moodsal ajal palju nõutuma eluvormi näiteks keskastmejuhtide tasandil. Traditsioonilised meeste ametid on „mehitatud" järjest rohkem naistega ning see

protsess on alles alguses. Evolutsioon on jõudnud nii kaugele, et ellu ei jää mitte tugevaim, vaid kohanemisvõimelisim. Üks tuttav filosoof ütleb, et kui mees mängib olemist, siis naine ei pea seda tegema, sest tema ongi olemine ise. Ja seda mitte ainult bioloogilise determinismi seisukohalt. Naine loob olemist, haldab olemist, ta lihtsalt on. Mees seevastu tunneb tarvidust isegi igapäevaelus rolle mängida – olla endast parem, enesekindlam, üllam, väärikam, intelligentsem, vaimukam, seksikam, edukam. Ta tunneb enesel survet kehastada Meest mitte kui bioloogilist sugu, vaid kui ideed. Ideed on aga enamasti igapäevaelu jaoks liiga ideaalsed ning nii pureb mehe hinge painaja, et ta ei saa oma rolli täitmisega hakkama.

Populaarfilosoof **Alain de Botton** nimetab seda staatuseängistuseks. Sa ümbritsed ennast kõikvõimalike positsiooni signaliseerivate regaalidega – su jõusaalis disainitud keha katavad õiged brändid, sa einestad kallites restoranides, sõidad viimase mudeli Mercedesega, jagad Lionsi klubis heldelt ka ühiskonna nõrgematele ning libised igast olukorrast läbi efektse enesekindlusega. Ainult selleks, et esitleda maailmale oma sotsiaalset kapitali. Aga kogu selle teatraalsuse taga on üks suur ebakindlus. Staatuse pahupool on hirm häbisse langeda. Kui tänapäeva seisustevaba maailma tõukejõuks on moto „igaüks on oma õnne sepp", siis kehtib ka vastupidine stereotüüp: igaüks on ise süüdi oma ebaedus. Kui kaotad oma staatuse, siis langed totaalsesse häbistusse. Kui kaotad töö, tervise või kui sind jäetakse maha, peab sotsiaalne võrgustik sind vaikimisi „luuseriks". Sa pole piisavalt kompetentne, et säilitada töökoht, piisavalt tugev, et omada head tervist, või piisavalt Mees, et panna naine paika. Kui sind tabab elus ebaõnn, pole sa järelikult õnne välja teeninud. Kui sul ei ole võimalik seda staatuse kaotamise häbi duellil maha pesta nagu vanal heal ajal, tulevad appi muud vahendid. Pudel pakub unustust ja hea libe nöör lõplikku lahendust.

PRIMITIIVNE MEES

Kambas igasuguste *alt-right*'ide, trumpistide, ekredega on ka meesõiguslased endale tuule tiibadesse saanud. Feminismi segipaisatud vana maailmakorraldus tuleb taastada. Iga inimene peab tundma oma kohta ja täitma talle määratud rolli. Naise põhiroll on elu jätkuvuse eest hoolitsemine, mehe roll aga muu elu korraldamine. Tõelisel Mehel on viimane võimalus nõuda revanši. Mõeldud on siis seda mehetüüpi, kes teab, mida ta tahab, tuleb ja võtab selle tugevama positsioonilt. Seda nii poliitikas, äris kui ka seksuaalses diskursuses.

Laia pintsliga vehkida ei tahaks, aga minu meelest ei kisenda revanši järele mitte moodne, artikuleeritud, paindlik, eneseteadlik ja mänguline, turvatunnet sisendav mehelikkus, vaid kõige primitiivsem arusaam mehelikkusest. See on nartsissistlik kujutluspilt enesest kõigi regaalide, pooside ja atribuutikaga – isiklikust vapist tankimootoriga autoni. See on testosteroonine mehelikkus, kes peab lakkamatuid virtuaallahinguid väljamõeldud vaenlastega, sest päris sõda talle kahjuks ei anta. Mehena peab ta ennast alatasa kõigile tõestama nagu vinniline teismeline, kes tüdrukute tähelepanu võitmiseks hakkab vemmeldama mõnd nõrgemat koolivenda. Teisalt kipub see mehelikkus ebamehelikult hädaldama, põdema kroonilist ohvrikompleksi. Sest ohver olla on ju nii mõnus, sa ei ole enese saatuse eest vastutav subjekt, vaid objekt, kellele kõik teevad liiga. Selle mõtteviisi järgi on valge heteroseksuaalne mees maailma kõige ohustatum liik, keda ründavad igast nurgast liberalism, feminism, multikulturalism, võrdõiguslikkus, ignorantsus vanadele väärtustele, poliitkorrektsus. Nad ei luba ju mehel isegi välja hüüda, mida sülg suhu toob. Seepärast on see ka sallimatu mehelikkus, süüdistav ja vastanduv mehelikkus, bioloogilisele determinismile panustav mehelikkus.

Tõeline mees ei räägi – ta pigem hoiab kogu hingesita sees kinni ja sureb viiekümneselt kõhukinnisusse.

Selles nägemisviisis on keskne koht tugeval juhil – alfaisasel, kellele vastuvaidlematult alluda.

Meheks olemine tähendab pidevat võitlust ressursside ja dominatsiooni pärast. Mehel ei ole sõpru, on ainult huvid. Koostööst olulisem on konkurents. Mees on kodeeritud territooriume laiendama, neid tähistama ja kaitsma. Ning siis oma tehingute, vallutuste ja dominatsiooniga kogu maailmalt imetlust välja nuruma. Triumfikaar olgu igal sammul. Nii intiimsfääris (naiste vallutamine kui mehelikkuse manifestatsioon), erasfääris (kinnisvara), ärisfääris või lausa maailmapoliitika tasemel. See on ka mehelikkus, mis ei kõnele vaikselt ja argumenteeritult, vaid möirgab sõjakaid hüüdlauseid, kasutab pätižargooni, algkooliõpilase lauseehitust ning lihtsakoelisi kõnekujundeid, mida järgijad rahvalikkuseks ja karismaatilisuseks nimetavad. See on nartsissistlik mehelikkus, mis vajab enda ümber nii reaalseid kui ka sümboolseid peegleid. On riigijuht, kes kinnistab rahva absoluutset poolehoidu, kujutades end *action man*'ina kappava hobuse seljas, hävitajat piloteerimas või tiigreid tulistamas. Või lihtsalt oma alamaid bütsantslikus vormis alandamas. Teise suurriigi president kuulutab enesekindlalt, et kõiki riigi probleeme oskab parandada vaid üks inimene, ülim ekspert kõigil elualadel – Tema Ise. Pole ime, et tema toetusbaasi moodustavad peamiselt vähese haridusega valged mehed. Just see kiht on suurimas ängistuses seoses nüüdisaegsete arengutega. Globaliseerumine on võtmas neilt professionaalset tulevikku, aga ühiskonna feminiseerumine on võtmas neilt vankumatuna tundunud kohta ühiskonnaredeli ülemisel pulgal. Nende hing kisendab tagasi müütilise kuldaja järele, mida esitab seriaal „Pöörased" („Mad Men"): härra, kes on töö juures päev läbi diivanil pikutanud ja viskit rüübanud, teeb õhtul kiire kõrvalepõike armukese juurde ning kurnatult koju saabudes on kõik pinnad läikima löödud, abikaasa plaatinablond soeng viimse karvani vormi sätitud, punapõsksed lapsed üles rivistatud ning läbiküpsenud steik taldrikule maandunud. „Ärge kiusake issit, ta on väsinud, tal on nii raske töö!" Kuldne muinasaeg, kus igaüks teadis oma kohta. Mis siis, et neuroos on koduperenaise kutsehaigus, vähemalt püsib ta abikaasa kontrolli all…

Seda enam kehastas Trumpi vastaskandidaat alateadlikult kõike, mis meesõiguslast pöördesse ajab. Tugev naine, kontrolliv ema, näägutav abikaasa, salakaval nõid, mida iganes…

VALGE KESKEALINE MEES

„Valge keskealine mees" kõlab tänapäeval nagu naljanumber. Ja eks ta seda väikestviisi ongi. Võib lõputult nalja visata tema ülekaalu üle, tema eluvaadete üle, tema liiga kõrge ja liiga madala enesehinnangu üle, tema kriiside ja masenduse üle. Sest ta lihtsalt on naljakas. Proovi aga samamoodi rokkida kui asendada „valge keskealine mees" „valge keskealise naisega". Tuuste hakkab lendama.

Muidugi on mehe ego mõnevõrra ebaõiglaseltki naerualuseks tehtud ning talle laotakse selga näägutusi, mida ta pole ära teeninud. Ta ei taha seda tunnet, et kohustused on jäänud, aga kõik rõõmud on koos privileegidega üle parda visatud. Et peaks kikivarvul ringi hiilima ning ette ja taha vabandust paluma, et andke andeks, et ma üldse siin selline olen…

Ta ei taha kanda kollektiivset vastutuskoormat meessoo ajaloolise domineerimise pärast. Ta tahab pääseda oma hirmude, ängistuste, kinnijooksnud suhete ja vaiba alla pühitud emotsioonide nõiarattast. Ta tahab ületada mehed-ei-nuta-võltshäbi, pista pea kellelegi õlale ning lahinal ennast tühjaks nutta. Ta tahab kordki kellelgi süles kerra keerata, lasta ennast silitada ja lohutada, et pole midagi, kõik saab veel korda. Ta loodab, et keegi kuulab ta lõpuks ära. Isegi Tony Soprano möönab oma analüütikule, et kui Gary Cooper saaks võimaluse endast rääkida, poleks sel sõnadetulval enam otsa ega äärt.

Kui tänapäeva seisustevaba maailma tõukejõuks on moto „igaüks on oma õnne sepp", siis kehtib ka vastupidine stereotüüp: igaüks on ise süüdi oma ebaedus.

Võib-olla saab ta sedaviisi oma eksistentsiaalsest kriisist välja ega peagi viiekümneselt kõhukinnisuse, infarkti või suitsiidi kätte lõppema. Kokkuvõttes on ka „valge keskealine heteroseksuaalne mees" täitsa nitšekas säga, kes toob elavana rahvamajandusele rohkem kasu.

Heraldilised lõvid. Autor: armvector (123rf.com)

ISEENNAST ÜLETADA KOGU AEG

See on intervjuu inimesega, kes ei taha olla ainult mees või ainult naine, kes tahab hoopis olla võimalikult palju. Kuidas mõjutab bipolaarne häire inimest, kirjanikku, meest? Kas igas raamatus peab tegema midagi uut, eelmisest erinevat? Kuidas kirjutada naist?

Intervjuu **Tõnis Viluga**. Küsis **Maia Tammjärv**, pildistas **Hanna Samoson**

Kui Värske Rõhu toimetuses kotist lisaks diktofonile ka Tõnise neli raamatut – kõigil olulistes kohtades kenasti märkmepaberid vahel – ja märkmiku välja võtan, siis Tõnis natuke ehmatab ning ütleb midagi stiilis „oh issand".

Tõnis tuli meie kirjandusse 2013. aastal teosega „Oh seda päikest", sealt edasi ehk alates tema teisest raamatust on teda retseptsioonis eesti kirjanduse kontekstis üsna (väga) autonoomseks kujuks hinnatud. Sel aastal ilmunud bipolaarsust, selle ravi ja sellega toimetulekut kirjeldav luuleraamat „Kink psühholoogile" sai ka Gustav Suitsu luulepreemia.

Sul on su viimase raamatu „Kink psühholoogile" kaanel huuled punaseks värvitud, seda n-ö motiivi kasutasid ka ühel (eel)esitlusel ja sellest räägid ka tekstis. Mis värk sul on sellega?
Tundsin, et elu on kuidagi halliks läinud, ja see tõi *sõna otseses mõttes* ellu värvi juurde (*naerab*). Naljakas on, et huulepulk ise on praktiliselt lihtsalt pigment. Sünteetiline. Lihtsalt värv. Aga see, mis adrenaliini käima ajab, on kontekst. Mehed ei pane tavaliselt huulepulka peale. Nii et see, mis ellu tegelikult värvi toob, ei ole värv ise, vaid kultuuriline kontekst. Aga seal raamatus… Ma ei tea, see lihtsalt juhtus niimoodi, ega ma ei läinud mingi hullu kontseptiga peale. Kuidagi tuli mõte ja tundus, et see on päris äge. Päris äge tunne on. Ja siis see leidis tee tekstidesse. Ma üldiselt iga päev ei kanna huulepulka (*naerab*).

Ma klaarin kohe ära, mis mul on hingel ja mis on minu meelest kummaline. Mul jäi su „Igavene kevad" tookord, kui ta 2015. aastal ilmus, kuidagi täiesti kahe silma vahele. See on veider, sest ma üritan ikka silma peal hoida sellel, mis meil ilmub, eriti tuttavate inimeste raamatutel. Mis suhted sul endal sellega on?
Praegu on kuidagi tunne, et kesse kirjutas selle (*naerab*).

Mul tuli ka lugedes mõte, et tahaks tuttavaks saada inimesega, kes selle kirjutas. Aga sind ma ju tean!
Mäletan tunnet, kui ma seda kirjutasin, olin mitu kuud asjas sees – see on juba omaette nägemuslik kogemus, tripid natuke. Aga praegu jääb – ja ma ei saa öelda, et heas või halvas mõttes – selline tulnukalik mulje. Ta on nii teistmoodi. Ja üsna kohe pärast selle valmimist ma ise muutusin. Hakkasin „Uut eesti aeda"[1] kirjutama. See on hoopis teistsugune. Ja siis „Igavene kevad" jäi kuidagi. See on väga imelik raamat minu jaoks!

Kas sul oma teiste raamatutega ei ole niisugust tunnet, et kesse kirjutas selle?
Ei ole! Selline küll, et vanad tekstid on, veidi imelik lugeda jne, aga see raamat on ikka täitsa teine teema kohe.

Mul on ka tunne, et su ülejäänud raamatud on *loogilised* sinu loomingu kontekstis, nad asetuvad kuidagi pusletükkidena paika, ehkki kui mõtlema hakata… siis nii mõnigi neist, kui isegi mitte kõik peale su esimese, on mind üllatanud. See hakkas sul juba „Ilmast" peale…
„Igavene kevad" ongi „Ilma" sõiduvees kirjutatud. See on enam-vähem selle idee lõpuniviimine. Mastaapsemalt. See tekkis mingist nägemusest või terviku ettevõtmisest. Mul oli üsna selge, et on kolm osa. Ja ma teadsin, mis vormis see tuleb. Ja siis ma lihtsalt kirjutasin iga päev. Nii võib katus päris ära sõita ühel hetkel.

Hasso ütles[2] oma arvustuses „Ilma" kohta „jutustus", „Igavese kevade" kohta on ta sõnanud, et pole „lihtsalt kokkupressitud, visandlik ulmeromaan". Jutustamisest räägitakse su loomingut analüüsides palju. Luule/proosa skaalal on ka vahel raske otsustada. Su viimane kogu „Kink psühholoogile" on selline, et enamasti ma loen seda nagu proosat, aga vahel tuletab tekst meelde, et on ikkagi luule. Miks sa luulemaske nurka ei viska ja ausat proosat ei kirjuta? Meil ju proosat loetakse palju rohkem.
Jah… Ei, loetavuse pärast ma nüüd küll ei kirjuta, sest siis ma oleks pidanud juba ammu kõik, mida teen, ära muutma (*naerab põhjalikult*). Ma olen üritanud proosat ka kirjutada. Kaks juttu on ilmunud Värskes Rõhus, aga see oli ikka tükk aega tagasi. Need olid rohkem noore autori katsetused. Mitte et ma nüüd kohuta-

valt vana ja kogenud oleks, aga… ei ole veel olnud seda õiget… tunnet. (*Otsib sõnu*) Aga ma liigun sinnapoole vaikselt, proosa poole. Võib-olla see luule ja proosa vahepealsus on märk sellest liikumisest.

Aga kuidas proosa toimetamine seda mõjutab? Oled Värskes Rõhus ju just proosatoimetaja. Kas ei oleks loogilisem, kui sa toimetaksid luulet, olles isegi luuletaja?
Kusjuures, ei ole loogilisem, sest ta on mul ikkagi eraldi. Ma ei oska luulet toimetada. Ma tunnen, et ma ei oskaks seal väga teha midagi. Aga proosas on selge – seal ajad lauseid taga ja üldist stiili. Mulle meeldib, et need kaks on praegu lahus. Proosa toimetamine ise õpetab mind väga palju. Üldse teksti toimetamine, sest näed teise vigu ja õpid ka ise selle käigus. Toimetamine õpetab paremini kirjutama küll, ma arvan.

Ma olen täiesti kindel selles! Olen ka ise seda tööd teinud, mida sa praegu teed, sestap küsin. Mis selle töö juures sinu jaoks rasket on? Või kuidas see töö üldiselt on, oled juba üsna hea mitu aastat teinud seda nüüdseks.
Ma olen suhteliselt… laisk tüüp. Selles mõttes, et ma vastan autorite kirjadele üsna pika aja tagant. Kui ma tegelen, siis ma tegelen põhjalikult, aga ma pean laskma tekstidel pikka aega settida. Vahel ma ei oska öelda, kui palju ma peaksin tegema. Äkki ma toimetan liiga palju? Äkki ma tõmban mingeid nurkasid maha? Siis ma vaatan, kuidas autor reageerib. Tavaliselt autorid ei kurda minu üle, kuigi olen paar korda ka sõimata saanud, aga enamasti selle pärast, et olen neile ära öelnud.

Tulen ikka ja jälle tagasi „Igavese kevade" juurde, see on mul ilmselgelt hingel. Sa võtad siin esimeses osas[3] ootamatult naise rolli, tähendab, esimeses isikus jutustab naine. Kas see oli n-ö materjalist tingitud, et sa kujutasid naist selles rollis paremini ette?
Jaa, ühelt poolt küll, ja teine asi on see, et tegelikult ma tahan asetada ennast autorina igasugustesse rollidesse… Üritada vähemalt erinevaid inimesi n-ö läbi elada. Kuigi selles raamatus on minategelane küll naine, siis ma mõtlesin, et kirjutan ikkagi lihtsalt enda vaatepunktist, sest siis on see usutav – see, et mees kirjutab naisest. Ehk sel juhul ei hakka ajama taga mingit „naiselikku teemat", millega võib sageli täiega rappa minna. Kuigi siin on see teema kehalises, bioloogilises mõttes kõige naiselikum.

See oli väga kehaline!
Ma tahtsin teha väga aistitavat teksti. Ja tundus, et meestegelasega ei oleks võib-olla saanudki seda teha sellisel moel. Sellist puhtfüüsilist *hard core*… õõva. Või iiveldust.

Nojah, võib-olla mehe puhul ei olegi objektiivselt asju, mis saaksid seda tekitada. Ei ole mingit n-ö mehelikku ekvivalenti säärasele kehalisusele, sa kirjeldad siin näiteks mingeid asju menstruatsiooni kaudu üsna (või väga) naturalistlikult.
Nojah, aga ma tahtsin selle ka… nii-öelda ise läbi elada. (*Ettevaatlikult*) See on kindlasti minu kujutluste vili ja ma ei saagi lõpuni ise teada, mis tunne see on, aga mul oli väga huvitav foorumites kolada (*naerab kohmetult*). Tegin eeltööd, lugesin, mida päevad endast kujutavad. Ja lugesin hästi lahedaid ja väga tragikoomilisi jutte esimestest päevadest. Internet on neid täis. Ja see on lihtsalt nii äge lugemine! Ma soovitan kusjuures kõigil meestel netist neid lugusid otsida või siis muidugi küsida naistelt endilt. Täiesti uskumatu!

(*Poolnaljaga*) Kas sa vaatasid pärast seda naisi teise pilguga?
(*Täitsa tõsiselt*) Mitte päris. Aga ma sain palju paremini aru, mida see kõik tähendab. Ma olen ju inimene, kes enda verd üldse ei talu. Võib-olla naisel ei ole üldse valikutki, et ta enda verd ei talu. Või ma ei tea, see on ka hull üldistamine praegu.

(*Samuti ettevaatlikult*) See on vist veidi teistmoodi.
Vist teistmoodi, jah.

Võib-olla see nüüd kõlab veidi provokatiivse küsimusena, aga… Andsid pärast oma esimese raamatu ilmumist aastal 2013 Maarja Pärtnale intervjuu[4], kus ütlesid muu hulgas järgmist: „Mulle ei istu eriti ka esimese isiku, oma minahääle dramatiseerimine. Ma ei ütle, et see ei ole üldse oluline ja et nii ei peaks luuletama, vaid et ma ise ei pea sellest kirjutamist enda jaoks oluliseks."
(*Naerab*)

Oota nüüd, see läheb edasi ka! „Mulle ei ole enam väga oluline luuletada, et mul on nii ja naa ja sellised probleemid."
(*Kõkutab naerda*) Ja-jaa, ma tean!

Ei, ega ma ei arva ju, et sa pead 2017. aastal samamoodi mõtlema ja kirjutama nagu aastal 2013, see oleks absurdne. Ma lihtsalt küsin, mis ja kuidas vahepeal muutus. „Kink psühholoogile" on väga isiklik, võib öelda, et räägib just probleemidest, mis on „nii ja naa"…
Tjaah… Vot ei tea, jah, võib-olla need isiklikud teemad, millest ma „Kingis psühholoogile" kirjutan, olid siis nii värsked, et ma ei tahtnud neid veel surkida.

Aga need olid siis olemas? Aastal 2013?
Jah, 2011 oli, kui see pihta hakkas. Kui „Oh seda päikest" tuli, siis ma olin üldse alles alustanud kirjutamisega. Siis kui ma… (*kiiruga*) jäin haigeks ja läksin maale ja võtsin aja maha ja mul oli kohutavalt palju aega (*turtsatab naerda*), siis hakkasin kirjutama vaikselt, hakkas tulema. Ma arvan, et see teema oli liiga värske veel ja ma ei tahtnud seda puutuda. Ja ilmselt tundus siis, et oluline ei ole iseenda dramatiseerimine. Võib ka olla, et tollal oli ehk mingi vastureaktsioon sellisele uussiirale luuletamisele.

Aga see [„Kink psühholoogile"] ei ole minu meelest uussiiras!
Ei ole, jah! Aga „Uus eesti aed" on siuke esimene linnuke, mille puhul ma mõtlesin, et okei, aga ma siis lihtsalt kirjutan endast. Aga jah, „Kink" on vabanemine rohkem. Ma ei tea täpselt isegi, mis ajel ma teda kirjutama hakkasin, ma lihtsalt hakkasin. Aa, ja see on natuke ka suitsetamise mahajätmisest tingitud luuletamise traditsiooni vaimus. **Aare Pilv** kirjutas sellest haikusid Facebookis, mul oli enam-vähem sama lugu (*naerab*). Ma jätsin ka suitsetamise maha ja oli kuidagi väga ärev olla. Ja siis hakkas tekst tulema ja ma vaatasin, et… see ärevus on üldisem. Ja kuidagi leidsin mingi uue hingamise. Aga see, ma arvan, ei oleks saanud tulla varem.

Ma arvan ka, et ei oleks. Mõneti tundub mulle, et „Ilmast" peale sa astud samme selle poole. „Ilma" on üks narratiiv, Jack ütles, et ulme[5], sealt edasi „Igavene kevad", kus jutustad ka lugusid…
See on ka ulme.

Jah! Ja siis „Uus eesti aed", kus on n-ö võõraste lugude jutustamine veel alles, aga juba on isiklikkus ka, selles mõttes „esimene linnuke" küll, nagu isegi ütlesid. Aga see on selle teekonna loogiline osa minu meelest, loogiline samm ja järgnevus. Ma arvan, et „Kink psühholoogile" on su kõige parem raamat, aga selle järgnevuse ja teekonna seisukohast tundub, et *kuhugi* oled sa igatahes jõudnud *kohale*. Ma ei kujuta ette, mida sa edasi võiks teha. Ainus variant võiks olla teha midagi hoopis teistsugust, ei saa ju kirjutada teist osa sellele.
Ei kirjutagi, jah.

Aga *quo vadis* siis? Tüütu küsimus vist?
Ma ei taha ära sõnuda. See on nii uus asi. (*Paus*) Nii palju võib öelda, et viimane aasta pärast „Kingi" kirjutamist on olnud nagu… hõljumine kuskil vahepeal. Olen kirjutanud mingeid tekste, olen blogisse[6] üles pannud jne. Aga ei ole veel päris kindel. Vaatab, mis järgmiseks saab. Mingit teist osa muidugi ei kirjuta sellele. Ma ei suuda niimoodi teha. Mulle endale tundub küll, et iga raamat on mingis mõttes erinev.

Ongi.
Ja mulle see meeldib. Ma ei saagi samamoodi edasi minna. Ma olen lihtsalt seda tüüpi inimene. Võtame **Ene Mihkelsoni**[7] näiteks. Ta kirjutas enam-vähem ühtmoodi… Viimastel aastatel oli luulevormis küll suhteliselt sarnane kõik.

Tegelikult isegi vist… üsna algusest peale.
Jah. Kuigi sisuliselt ja nii on muidugi erinevused sees.

Siin on huvitav ka see, et mingite autorite puhul on hea, et nad jätkavad sama asja, mingite puhul ei ole hea… Mõni ütleb näiteks, et **Heinsaar** teeb „vana head", ja siis kellegi teise kohta, näiteks **Jürgen Rooste**, öeldakse, et võiks midagi uut teha juba. Ma ei tea, kust see piir läheb. See kõik oleneb autorist ka. Ma ei oleks endaga rahul, kui ma teeks sama asja. Just seepärast mul ongi sees see muutumise paine või vajadus, et ma tahan iseennast ületada kogu aeg. Kui ma jätkan sedasama vormi või teemat, siis ma ühel hetkel lihtsalt väsin endast nii ära. Siis võib olla kuu aega mingit masendust, kus üldse ei kirjuta. Aga seni on ikka tulnud lõpuks mingisugune uus idee, välgatus. Jumal tänatud!

Sa andsid ka Carolinale kunagi Loomingusse intervjuu[8]. Nüüd meil Mihkelson tuli juba jutuks, aga seal sa parafraseerid Mihkelsoni, öeldes, et kirjanik on alati oma raamatust rumalam. Seal räägid Jacki arvustusest „Ilma" kohta, aga kas sa oled viimase raamatu retseptsioonist enda kohta midagi teada saanud?
Aare arvustus[9] mulle väga meeldis. Ei otseselt minu jaoks midagi väga uut, aga ta tabas seda, et… vabadus kirjutada endast kui teisest. Seda ma tundsin ka, et ma nii kirjutan. Aga ma ei sõnastanud seda enda jaoks ära. Ja kui Aare ütles seda, siis jah, jah, on küll nii! Ma saan aru.

Keegi ütles – ma ei mäleta, kes –, et kogu seda raamatut saab lugeda kui minu paranoia väljaelamist; et kui mõni koht on seal fiktiivne, siis ma justkui elaksin oma hirmusid raamatus läbi. Tundub, et see võib olla küll nii.

„Igaveses kevades" olid sul kujunditena ka juba *tardumus* ja *aeglustumine*, „Ilmas" oli mingisugune üksindus või äralõigatus. Aga nad jutustasid mingit teist lugu, ulmelugu. Minu meelest on siin samad kujundid, aga justkui sinu enda elu kohta. Nagu need kujundid oleks oodanud ja juba valmis, et ka sellesse vormi saada. Nagu sa oleksid tegelenud sama asjaga juba varem.
Jah, läbivalt kohe. Niimoodi võib seda võtta küll.

Ei, loetavuse pärast ma nüüd küll ei kirjuta, sest siis ma oleks pidanud juba ammu kõik, mida teen, ära muutma.

Sa ütled „Kingis psühholoogile", et sa ei taha olla mees või naine, sa tahad olla kõik.
Jah. Ma tahan olla võimalikult palju, ma ei taha olla piiratud. Ma ei taha, et minu meheksolemine oleks nagu mingi teema omaette. On ju küll mingisugune „meeste maailm" või… Selle suhtes on mul alati tõrge olnud. Mind ei ole seal omaks võetud või ma ei ole piisavalt mehelik.

Sellepärast me tahtsimegi just sinuga seda persooniintervjuud teha. Et sa sead selle oma loomingus kuidagi küsimuse alla või tegelikult ikkagi just teemaks. Et see ei ole iseenesestmõistetav sinu jaoks.
Nojah. Ma ei ole kunagi eriti tugev olnud, ma ei joo õlut ja (*naerab*) ma ei tea, mis veel.

Ma tahan asetada ennast autorina igasugustesse rollidesse… Üritada vähemalt erinevaid inimesi n-ö läbi elada.

Jalgpalli mängid?
(*Naerab veel*) Ei mängi! Mulle tiimisport üldse ei sobi. Enamik mu parimatest sõpradest on olnud ja on siiani naissoost. Ja ma saan just naistega väga hästi läbi. Võib-olla ongi asi selles, et mehed ei oska nii isiklikult rääkida, ei saa asju südamelt ära. Aga alati kui mõne naisega jutule saab, on võimalik täiesti vabalt rääkida. Kõik mured tulevad välja kohe. Nii et jah, igapäevaselt ma ei tunne, et oleksin justkui kogu aeg kohutavalt selline… mees! (*Naerab*)

Hiljuti oli just huvitav asi. Ma käin nüüd trennis.

Mis trennis sa käid?
Ma käin MyFitnessis rühmatreeningutes. Noh, peaaegu alati on seal ainult naised ja siis mina. Aga mind see

jätkub >

< *eelneb*

ei häiri. Noh, mehed ise ei taha tulla, okei, esimest korda tulevad ja vaatavad, et siin on mingi aeroobika moodi tantsulisem asi, ega taha teist korda enam tulla. Mina ikka käin edasi. Ja hiljuti oli ühes trennis üks teine meesterahvas ka, vanem meesterahvas. Mind üldiselt väga ei huvita seal inimestega rääkimine, ma lihtsalt lähen trenni tegema ja siis tulen ära. Aga pärast riietusruumis – justkui pelgalt seepärast, et ma olin ainuke mees peale tema – pidi ta semutsema tulema minuga. Aga ma ei taha tõesti! Vabandust, kui see inimene loeb, aga (*naerab*) ma lihtsalt ei taha! Üritasin võimalikult viisakas olla. See oli iseenesest väga huvitav. Et vaatab, sa oled mees, järelikult me peame kuidagi ühte hoidma. Mind aga see kohe üldse ei huvita. Mul on nii hea rahulik naistega trennis käia. Päriselt ka! Kuigi alguses, kui ma läksin, higistasin nagu elevant ja võib-olla naised vaatasid mind siis imelikult, et mis ta nüüd otsib siit, aga praeguseks on nad juba harjunud minuga. Ei olegi mingi higine pervert!

Brita arvustuses[10] oli su viimasest raamatust rääkides viidatud traumale või haigusnarratiivile. Või vähemasti korraks tõstatatud küsimus ja osutatud Aija Sakova arvustusele[11] Maarja Kangro „Klaaslapse" kohta. Küsimus on siin selles, kas kirjutamine on teraapiline autorile endale või kirjutab ta ikkagi lugejale.
Nii palju kui ma olen aru saanud, siis lugejat ma otseselt ei traumeeri. Olgu see siis minu teraapia, aga mõned lugejad on öelnud, et ka neile mõjus see teraapiliselt. Või vabastavalt. Et kuule, mul oli umbes samamoodi. Nii on konkreetselt öeldud. Jah, võib küll öelda, et see on omamoodi suitsetamise mahajätmise teraapia (*naerab*). Või midagi taolist, kindlasti mitte ainult seda. Midagi, mis oli vaja välja saada. (*Tõsiselt, mõtlikult*) Nii nagu tegelikult kõigi nende raamatutega on.

Okei, räägime esimesest raamatust.
(*Venitab*) No räägime siis! Nii imelik mõelda, et 2013 tegelikult alles! See oli ju ainult neli aastat tagasi.

Tundub palju kauem, jah.
Minu jaoks tundub see nagu sada aastat. Aeg on lennanud väga kiiresti. Võib ju öelda ka niimoodi, et… kui ma „Kingis" kirjeldan, et oli vaja järsku ennast jälle nullist üles ehitada, siis raamatut „Oh seda päikest" võibki võtta tegelikult selle ehitamisena. Esimese otsana, kuidas ma üritasin endale mingit uut elu või uut hingamist leida. Nii et nad lähevad enam-vähem kokku tegelikult.

Lähevad või?
No selles mõttes, et kui sa loed näiteks „Kingi" läbi ja tahad teada, mida kirjutas sama tüüp siis, kui tal see jama värskelt kaelas oli, nii-öelda esimesed sammud enda ülesehitamisel, siis see on see. Tulemus on see.

Samas on „Oh seda päikest" minu meelest väga helge raamat.
Ju ma siis leidsin ennast, mine sa tea.

Kas see ökoroheline Tõnis on kadunud?
(*Kindlalt*) Jah, kuidagi kadus ära, jah. Algas see kõik n-ö puhta looduse teemast, oma magistritööga jõudsin sellega nii kaugele, et käis mingi naksakas ära – puhast loodust ei ole. Ma tegin selle töö ökokriitikast, kirjutasin **Masingust** jne. Ja siis ma mõtlesin, et oot, mina olen ka ju loodus, inimese loodud asjad on kõik ju ka loodus, ja siis see ökoteema mingis mõttes lahtus ära. See ei ole enam eraldi teema minu jaoks. Aga see kõik võib olla ka lihtsalt seepärast, et ma vajasin midagi uut. Ma nägin, et sellega ei saa enam kuhugi edasi minna, vähemalt mitte mina. See ei ole muidugi nii, et nüüd on punktipealt roheliste teemadega kõik, läbi! Ma ikka vaatan, mis meil toimub siin. Liikumist Eesti Metsa Abiks jälgin ja hoian neile põialt vahepeal. Aga seda võitluslikkust minus enam pole… Samas ma ei ole ka resigneerunud, hoian silma peal.

Ega seda suurejoonelist võitluslikkust ei olnud sul varem ka ju.
Vist mitte, jah, aga seda on omistatud. Arvustustes näiteks. Eks ma ise kultiveerisin seda ka.

Võib-olla siin mängib veidi rolli ka see, et te ju Maarjaga koos esitlesite, sina oma esimest raamatut ja Maarja oma teist[12], ning asetusite väga samasse konteksti, kuidagi kinnistusid sinna „paati".
Tõenäoliselt, jah. Sealt paadist väljatulemine võtab ikka tükk aega!

Sa käisid Jaapanis.
(Väga entusiastlikult) Käisin, jaa! Tõkyōs ja Fuji mäe juures.

Ma saan aru, et see oli üks su suur unistus.
Ma võtsin ülikoolis kunagi kolm semestrit jaapani keelt. Ja see pakkus huvi. Kuidagi teistmoodi maailm. Tagantjärele mõeldes mulle see kultuur võib-olla otseselt ei sobigi, sest seal on hästi selline… sotsiaalne surve, et sa pead massiivselt tööd tegema ja ülemuse ees koogutama, Jaapanis on näiteks väga suur enesetappude arv. Ja see on ka hästi seksistlik kultuur. Tänaval ei saa inimesed näiteks sügavama dekolteega hakkama, aga samas on neil mingi hunnik animepornot. Raamatupoes on eraldi riiul *hard core* porno jaoks! Sellised topeltstandardid. Selline tunne, et nad elavad nii välja mingeid asju, mis on muidu allasurutud.

Aga mis mulle Jaapanis istus, on see, et kuna neid on nii palju ja nad on nii tihedalt koos, siis neil on ka rohkem kollektivistlik, mitte individualistlik ühiskond. Mõeldakse ühiskonna kui terviku peale.

Kui see suur unistus on nüüd tehtud, siis *quo vadis*!?
Ma ei tea, ma mõtlesin, et võiks Lesbose saarel käia.

Okei, sul ongi vastus! Väga tore!
Jaa! Lugesin kevadel **Sapphot** ja kuidagi oli ilus tuju. Ja see läks nii hinge mulle, et on nii ilus armastus ja kõik on nii tore ja et tahan minna Lesbose saarele!

Mida sa arvad, kas bipolaarsuse diagnoosimisel või ühiskonna hoiakutes on suur vahe, kas sa oled naine või mees?
(*Mõtleb pikalt*) Ma ei oska seda öelda, sest mul ei ole lähedaste sõprade seas naisi, kes oleksid otseselt bipolaarse diagnoosiga. Ma tean, et meeste puhul on see endiselt teema, et ega väga ei taheta üles tunnistada (*Tõnis kasutab selle intervjuu vältel mitu korda väljendit „üles tunnistama", nagu see oleks mingi süüasi just* – M.T.), et on mingid probleemid. Ei minda arsti juurde ja diagnoosimine jääb viimasele hetkele, umbes nagu mul juhtus. Siis, kui enam teist varianti ei ole.

Kas sa ei kahtlustanud ka?
No ma teadsin, et midagi on halvasti. Aga ma ei teadvustanud seda endale. Ma arvasin, et läheb üle jälle või midagi taolist.

Mulle on jäänud mulje, et diagnoosi ja ravini jõudmine on naistel ühelt poolt raskem, sest neil on keerulisem panna end tõsiselt võtma – ikka on mingisugune hoiak, et naistel ju ongi oma tujud. Teisalt jällegi on naistel sotsiaalselt normaalsem minna psühhiaatri või terapeudi juurde.
Minu meelest on mehed palju tujukamad! Mina küll olen. Aga see on võib-olla mu bipolaarsuse pärast (*naerab*). Ma tegelikult ei suuda vahet teha, kas naised on tujukamad või mitte. Mul ei ole seda kogemust, ei ole olnud mingit sedalaadi hõõrdumist – hõõrdumine on olnud just pigem minu ja meeste vahel. Kui ma räägin oma naissoost sõpradega, siis ei ole mingisugust seina vahel. Psühholoogilised probleemid on meil täpselt samad.

Mis meil veel mehelikud märksõnad on, mis on käsitlemata? Sport, alkohol, tugevus olid. Aga sa ikkagi läksid arsti juurde, tunnistasid oma probleemi…
…Ma tunnistasin *väga* avalikult oma probleemi (*naerab*). Õlut ei joo, viina ka väga ei joo ja siis tekib küsimus, et mis mees ma ka olen.

Aga jaanipäeval vorste grillid? Jahil ja kalal käid?
No ma võin lihaga väga hästi hakkama saada, aga mingi grillifänn küll pole. Mul vanaisa ja kasuvanaisa on olnud mõlemad nii jahimehed kui ka kalamehed, nii et suhteliselt mehelik ruum on olnud. Aga mulle ei ole üldse peale surutud, et pean kalale minema vms. Kui on huvi, siis lähme. Kui sa tahad Peipsi peale paadiga minna, siis lähme. Muidugi tahan!

Kas oli okei, et sinust sai humanitaar?
Humanitaar… No see valik tekitas vahepeal küll huvitavaid reaktsioone, sest ma pidin alguses ikkagi inseneriks õppima minema (*naerab*). Aga ma arvan, et see kõhklus teistes oli puhtalt majanduslik küsimus. Isegi mu kirjandusõpetaja ütles, et ära mine kirjandust õppima, sa ei ela ära! Mu oma kirjandusõpetaja! Aga viimase hetke otsus ikka oli, et kirjandus. Ma tundsin, et see on õigem. Ei kahetse küll.

Ma tahan olla võimalikult palju, ma ei taha olla piiratud. Ma ei taha, et minu meheksolemine oleks nagu mingi teema omaette.

Mis veel siis?
Mul möödub kümme aastat sellest, kui ma Tartusse tulin. Kuidagi väga nostalgiliseks läks ja hakkasin tuletama meelde enda rebaseaegu. Otsisin selle ajel mingit vana meili ja leidsin kogemata vanad armastuskirjad. Mul hakkas järsku nii piinlik, sest ma nägin lõpuks, kui jube mölakas ma tegelikult olin! Ise arvasin tollal, et olen ohver, ja nüüd siis vaatasin, et olen eriline mölakas olnud! Ma saan aru, et see oli mingist sisemisest… ma ei tea, keemisest, mingid otseütlemised, aga samas olid need just, vastupidi, mingid manipuleerivad ärapanemised, kavaldamised. Nende kirjade lugemine oli nii alandlikuks muutev kogemus. Mõtlen, et igaüks peaks oma vanad armastuskirjad üles otsima ja vaatama, mis tüüp sa olid. Et ise paremaks saada.

Aga ma ei usalda ka näiteks inimest, kellel ei ole endaga mingit probleemi. Mul on selline tunne, et ta ei ole võimeline üldse arenema.

Enamasti on ju nii, et sa arvad, et sul on õigus. Ja kui sa ise tagantjärele loed, siis on kuidagi eriti piinlik. Kui sa saad aru, et… kuule, *mida* sa jahud seal. Misasja sa *mõtlesid* üldse?

Aga ma ei usalda ka näiteks inimest, kellel ei ole endaga mingit probleemi. Mul on selline tunne, et ta ei ole võimeline üldse arenema. Inimene, kes on täiesti endas kindel. Ei ole ühtki unetut ööd.

Kas selliseid inimesi on?
Ikka on. Ta ei ole võimeline kahtlema endas. Kui inimeses on rohkem mingit ärevust sees, siis ma saan temaga palju paremini jutule. Internetis võib just see mulje jääda, et inimene on endas kogu aeg täiesti kindel. Tegelikult võib-olla ei ole.

Interneti teel vesteldes ei saa hästi aru ka, kas inimene on solvunud või vihane.
Absoluutselt, jaa. Mõnikord jälle arvad, et on solvunud, sest väike smaili on kuskil vales kohas (*naerab*). See smaili on kõige passiivagressiivsem asi üldse!

Kas internetivestluste keel vaesestab keelt? Rikub kauni emakeele ära?
Ma arvan, et on parem, kui sul on mitu keeleregistrit. Siis näed erinevusi paremini. Nii nagu inimene, kes tõlgib teistest keeltest, hakkab oma emakeelt teistmoodi vaatama. Mulle endale küll meeldib, kui on mitu režiimi. Vestluses on täielik *estonglish* vahepeal, aga samal ajal toimetan Wordis proosateksti hästi keeleliselt korrektseks.

[1] *Tõnise veebis ilmunud luulekogu* (uuseestiaed.weebly.com).
[2] *Krull, H. 2016. Tardumusse venitatud avaus. Tõnis Vilu utoopiline aeg. – Vikerkaar, nr 6, lk 100–108.*
[3] *Raamat jaguneb kolmeks pikkuselt võrdseks osaks, millest igaüks on kirjutatud erinevast perspektiivist.*
[4] *Pärtna, M. 2013. Kohavaim kutsub inimese välja. Intervjuu Tõnis Viluga. – Värske Rõhk, nr 34, lk 50–61.*
[5] *Tomberg, J. 2014. Keel pärast ilma. – Vikerkaar, nr 10/11, lk 176–178.*
[6] *Tõnise blogi* ilmavilus.blogspot.com.
[7] *Teeme Tõnisega intervjuud 25. septembril, just viis päeva enne seda on lahkunud Ene Mihkelson, kelle looming meile Tõnisega mõlemale väga korda läks, küllap seetõttu mitmeid kordi jutuks tulebki.*
[8] *Pihelgas, C. 2016. Mina olen ka loodus. Intervjuu Tõnis Viluga. – Looming, nr 1, lk 82–88.*
[9] *Pilv, A. 2017. Vabadus olla teine. – Looming, nr 4, lk 601–603.*
[10] *Melts, B. 2017. Diagnoosi trotsiv lootus. – Sirp, 17.03.*
[11] *Sakova, A. 2017. Maailm sita eituseta. – Sirp, 03.02.*
[12] *Pärtna, M. 2013. Läved ja tüved.*

MASKULIINSUSE MUUTUV PALE

Iga mees võib leida ennast elu jooksul erinevatest rollidest – sa alustad pojana ning kui sul veab, lõpetad vanaisana. Muutus mehelikkuse kuvandis teisendab paratamatult ka rolle. Müürileht kogus kokku lugusid sõprusest, vendlusest, isadusest, poissmehepõlvest, kooselust ja tööelust – see on kollaaž 21. sajandi mehest.

Tiitellehe illustratsioon **Vahram Muradyan**

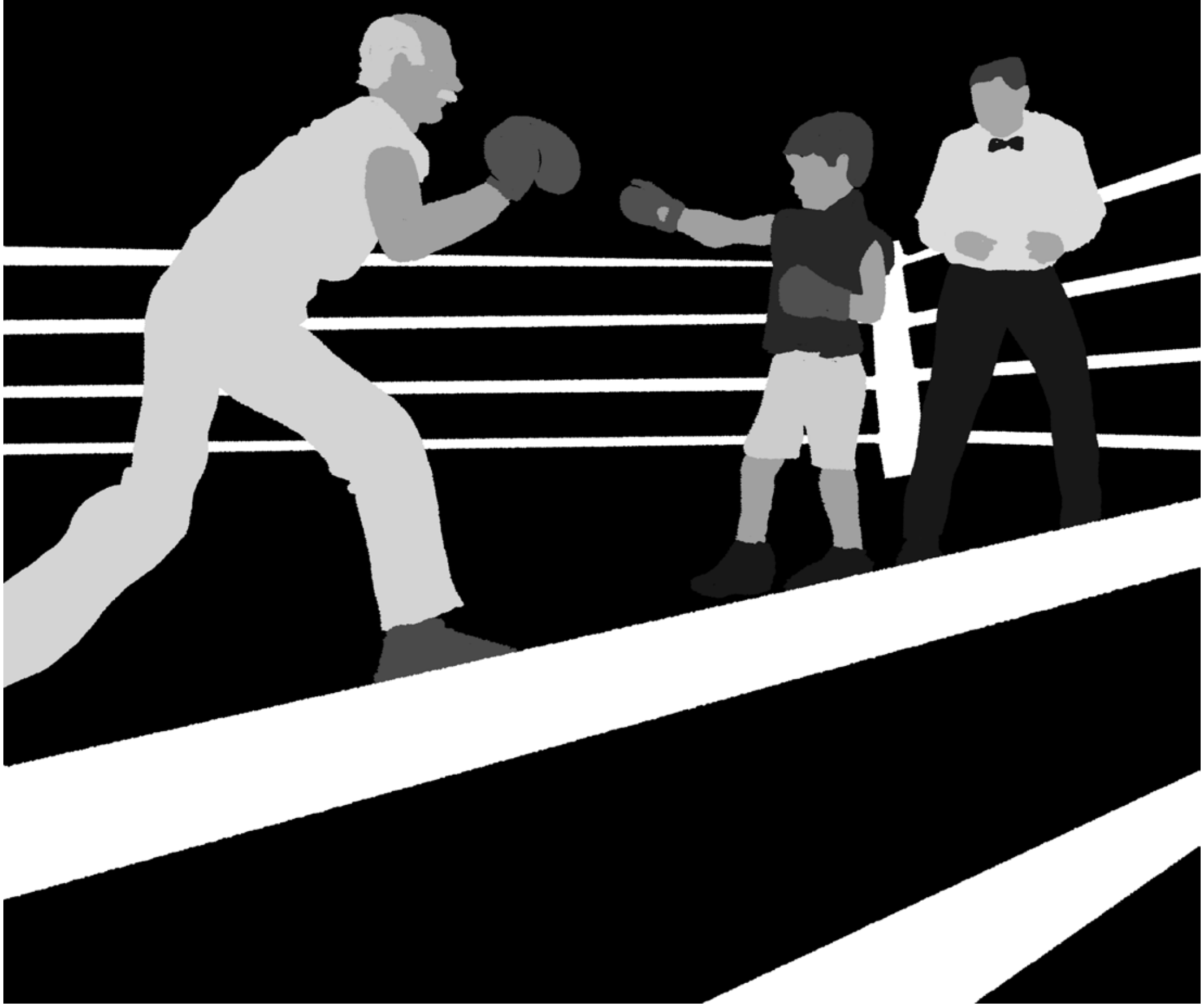

EIKI NESTOR: MINA, VANAISA

Selleks et kohe alguses kõik ausalt ära rääkida, mainin, et kuskil viieaastase põnnina elasin rõõmsas teadmises, et mul on kolm vanaema ja üks vanaisa. Ja see, et antud aritmeetikas miski ei klapi, sai mulle selgeks hiljem. Kuid see pole tähtis. Vaat see vanaisa äratas kaastunnet, sest tal oli kõigest üks jalg. Aga kuna ta suhtles meiega ainult ja eranditult käskivas kõneviisis, siis sellisena ta meelde jäigi. Mingeid asju tuli tema käsu kohaselt kohe teha või oli üks või teine tegevus keelatud või välistatud ja punkt. Ja kui eksisid nende reeglite vastu, oli kära suur ja vali.

Lohutuseks võin ju öelda, et see ei olnud teps mingi eriline vanaisa ja lapselapse suhe, vaid sellisel moel suhtles ta kogu maailmaga enda ümber. Oligi selline käre vanamees karkudel. Aga kuna tööd ta tegi ning liikumine oli tema jaoks keeruline ja karm, tuli teda kogu aeg aidata. Ja nii said mulle kaunis ruttu tuttavaks nii kirves kui ka kiin, hark ja vikat ning palju muud. Nii et tegelikult õpetas see käre vanamees mind lihtsalt tööd tegema ja töösse suhtuma. Ja selle eest müts maha.

Nüüd aga ise vanaisa olles on lugu kuidagi teisiti. Kahekümneselt lapsevanemaks saamine tähendas ka seda, et vanaisastaatusesse jõudsin 43-aastaselt. Ja see on vanus, kus diapasoon võimalike hinnangute vahel ühe mehe kohta läheb oi kui suureks. Mõne puhul võib öelda, et tunnustatud ja kogenud. Ja teise puhul, et pole veel puberteedieast välja kasvanud. Ja kolmanda kohta saab öelda mõlemat ja seda täiesti põhjendatult.

Ma arvan, et minu käre vanaisa uskus, et ta kasvatab mind. See oli suur kontrast minu vanematega. Ja ka nüüdseks kahekümneaastase pojapoja isa ja onu mitte ei „kasvatatud" sirgudes, vaid nende eest kanti hoolt, et nad „saaksid kasvada". Ja sama on juhtunud pojapojaga.

Ma ei varjagi, vastupidi, olen lausa uhke, kui ma kuulen või loen, mida mu lapsed või lapselapsed maailma asjadest arvavad. Mida hindavad, mida laidavad. Või veelgi lihtsamalt. Vanaisa avastas 15-aastaselt muusiku nimega Frank Zappa. Vaimustus ja kuulab siiani, suurtes kogustes. Isa ja onu õppisid Zappa saatel käima. Elavad praegu oma igapäevaelu muusikas, kusjuures heas muusikas. Ja siis selgub, et teismeline lapselaps kuulab ka Zappat. Ja vanaisa ei karda n-ö uusi muusikuid ja nende loomingut.

Tõin selle näite seetõttu, et mingit traditsioonilist vanaisatunnet pole minus kunagi olnud. Ehk ei tulegi. Mingil moel oleme minu meelest ühevanused. Seda mitte küll sünnikuupäeva järgi, aga kuidagi vaimselt. No pole suurt vahet.

Ja kui on, siis näiteks selles, et kadestan südames pojapoega, kes avastas Vonneguti paar aastat minust varasemas eas ja seda põhjusel, et mul polnud võimalik selle kirjaniku suurepärast loomingut pea viiskümmend aastat tagasi lihtsalt kuskilt lugeda.

Või siis selles, et kõikvõimalikud uued vidinad jõuavad lastelasteni välgukiirusel, aga mina sarnanen ehk Vanamehe multika peategelasega, kes ei saa aru, kas tal on nüüd nutitelefon või muti telefon. Aga see vast pole kuigi oluline, mis? Võib-olla tunnen end isegi rohkem vanaisana suhtes teise lapselapsega, kes on kuueaastane. See tunne ei pruugi tuleneda suuremast vanusevahest. Koos mängides (ja seda me teeme) oleme küll päris ühevanused ja sama üleannetud. Kuigi mõnikord kostub lapselt küsimus, et kuidas sa vanaisa siis seda ei tea, ise oled veel riigikogus ja puha.

Siin aga võib asi olla hoopis muus. Kui elada peres, kus on sündinud saja aasta jooksul ainult poisse, on ikka üllatus päris suur, kui tuleb tüdruk. Ta saab ju ruttu aru, et on mõneti vaatamisväärsus ja imetlusobjekt. Ja seda ei ole ka võimalik varjata. Aga ma olen kindel, et ka temast kasvab selles kaaskonnas avatud ja sõbralik inimene. On loomulik ja saab muutuvas maailmas hakkama.

Selles uues, avatud maailmas, mis on muutnud meie elu meeletu kiirusega ja jääb seda ka edasi tegema, ei saa vanaisad ajada „oma tõde". Sellel lihtsal põhjusel, et seda tõde tuleb kogu aeg avastada. Lastelastega koos.

Eiki Nestor, vanaisa. Foto: Ann Vaida

Paul Piik, vend. Foto: Ardo Holts

Meisterjaan, poeg. Foto: Ruudu Rahumaru

PAUL PIIK: MINA, VEND

Mu venna puhul kehtib ütlus, et kui kannad roosat särki, siis see nõuab sobimiseks tohutult mehelikkust. Sest Paavo on eluvalikutes ja igapäevastes tegemistes see, kes „kannab kogu aeg roosat särki". Sa annad välja kolm luulekogu, teed lavastusi depressioonist ja integratsioonist, tõlgid lemmiknäidendeid eesti keelde, sõidad ema või tädi autoga, loed rannas Platonit, järgid toitumises Erik Orgu rakendust ja sõidad nädalavahetuseks maale, et „üks asi" lõpuni kirjutada.

„Miks su vend kuskil pangas ei tööta? Miks su vend välismaal ei tööta? Sellise haridusega poiss…" Vastan siis tavaliselt, et tal on kõik väga hästi. Jätan ütlemata, et see on sellepärast, et ta hoolib oma vaimsest ja füüsilisest tervisest. Sest ta teeb ainult töid, mis teda huvitavad.

Ja selles tuules on hea oma isiklikku mehelikkust välja elada. Hommikuti võimelda ja mediteerida, kirjutada nalju ja teatrisketše, olla karsklane, käia emaga koos teatris, treenida *squash*'i-juunioreid, olla reedeõhtuti üksi kodus ja lugeda Krossi.

Venda eeskujuks võttes üritan mitte hoolida teiste arvamusest, aga hoolida teistest inimestest, mis lõpuks taandub sellele, et pean hoolima iseendast. Kui mingil määral näitab mehelikkust see, kui palju sul on võimu teiste üle, siis Paavo on minu jaoks kraad kõrgemal. Ta on *next level* mehelik. Ta omab võimu iseenda üle.

MEISTERJAAN: MINA, POEG

Kui üks mu sõber kunagi oma vanematele teatavaks tegi, et on otsustanud taimetoitlaseks hakata, olevat ta isa selle peale öelnud, et noh, vähemalt pole pede. Minu vanemad on vist üsnagi mõistlikud inimesed, sest ma ei mäleta küll, et neil oleks minu isiklikku elu puudutavate valikute kohta ütlemist olnud. Sellegipoolest olen ka mina tundnud mõnikord pinget seoses sellega, kas ma ikka vastan ootustele. Kas ma olen selline, nagu on vaja ühel pojal olla. Olen püüdnud küll endale teadvustada, et need ootused on mu enda loodud, aga tundub, et see teema on kusagil sügavates meelekihtides nii juurdunud, et sellest ei saa ennast lihtsalt vabaks mõelda. Kummaline, kuidas ikka veel on mul vanemate juuresolekul raske kõnelda oma viimase aja tegemistest, ilma et tunneksin, justkui räägiksin seda neile seepärast, et head muljet jätta.

Veel üks asi, millest ma pojana üle ega ümber ei saa, on see, et ma oma vanemate käitumisest üht-teist üle võtan. Eks nii vist peabki olema, aga teinekord on see ikkagi veider ka, näiteks kui märkan, et pärast pikemat viibimist oma vanemate juures hakkan liikuma natuke rohkem oma isa moodi kui tavaliselt, mis näeb mulle endale välja nii, et noor mees liigub nagu vana mees. Ja mõnikord, kui saan aru, et olen oma vanematest mõnes asjas ikkagi täiesti erinev – näiteks mu isale ei meeldi Aphex Twin! –, on see samuti natuke ebamugav. Kusagil sügaval on soov sarnaneda. Tegelikult ma kogu aeg sellistele asjadele ei mõtle ja lõppkokkuvõttes tunnen end oma vanematega ikkagi päris mugavalt. Jah, nad on ikka kindla peale üsna mõistlikud – isegi kui ma filmikooli pooleli jätsin ja otsustasin parmupillimängule pühenduda, ei järgnenud mingeid arvamusi.

MART KALM: MINA, ÜLEMUS

See mõte teeb mulle siiani nalja, kuigi olen olnud millegi juht vist juba 1990. aastate keskpaigast. Kärkiv alfaisane, kes hommikul koidust väljudes algatuseks koerale jalaga annab nagu Bidstrupil, ma vist küll ei ole. Ilmselt arvavad endast nii kõik, ka tõelised möirgajad, kuid elu on näidanud, et ükskõik mille saavutamiseks on tõhusamaid meetodeid kui alluvatele pealehüppamine. Kuigi, et kõik ausalt ära rääkida, ükskord olen tõesti sel moel käitunud.

Olin paarkümmend aastat tagasi seotud Nõmmel Elmar Lohu projekteeritud Tiidemannide villa kohandamisega riigikantselei esindushooneks. Avastasin ükspäev, et algne eestiaegne päris kena sepistatud jalgvärav on kadunud. Võtsin siis kogu oma ülbuse kokku, tõmbasin ehitajate soojaku ukse lahti ja müristasin sinna sisse, nagu olin näinud ehitusplatsidel räägitavat, küll iga sõna tagant ilma täiteroppuseta, sest seda ma ei valda, et kus on jalgvärav. Järgnes haudvaikus, ent nädala pärast helistas ehitusjuht, et värav on tagasi. Selle olevat üks Pärnust pärit ehitusmees tõepoolest ära hiivanud ja jõudnud juba kodus saunapõrandasse armatuuriks valada. Mees olevat mitu päeva betooni lõhkunud, et see kätte saada. Seega kandis mu eneseületus vilja ja juhtimisstiil tuleb valida kontekstipõhiselt.

Selge, et võim hakkab pähe ja rikub inimest, kes ise aru ei saa, kui kaugel protsess juba on. Olen sageli kohmetu, eriti nüüd rektorina, kui mu sõnu kuulatakse tähelepanelikult ja vastu ei söandata midagi kosta. See muudab ettevaatlikuks. Kas tõesti asjad ongi nii, nagu mulle vaid praegu paistis? Kui sõnu kohe lõplikena võetakse, ei julge suurt midagi öeldagi. Onneks on EKA rektoraadis ja valitsuses inimesed, rääkimata kunstiteadlastest kolleegidest, tunduvalt vähem aupaklikud, st rohkem mõistlikud, seisavad alati oma tõe eest, ja meil võivad arutlused päris tuliseks minna. Usun, et teiste ärakuulamine, neil oma mõtetes selgusele jõuda laskmine on üks parimaid juhtimispraktikaid.

Võimalik, et mees- ja naisjuhtidel on erinev juhtimisstiil, kuid ma ei oska soopõhiseid erisusi välja tuua. Kunstimaailmas tegutsemise tõttu on mul olnud palju naisülemusi, kellest kõik peale ühe on väga toredad inimesed nagu ka kogetud meesülemused. Tavaliselt naiste süüks pandavat ussitamist olen kohanud meeste seas rohkemgi. Kui rektor Jaak Kangilaski kutsus mind 1992. aastal EKAsse kunstiteaduse instituuti üles ehitama, õpetas ta mulle möödaminnes paar elementaarset juhtimisvõtet ja need on siiani töötanud. Olen läbinud nüüdseks ka juhtimisalaseid koolitusi, millest on ehk midagi ka külge jäänud, kuid peamiselt tegutsen sisetunde järgi. Pead lihtsalt enam-vähem tasakaalus inimene olema ja kõiki võrdselt kohtlema. Karta on, et EKA tüüpi asutuses juhiks õppinut ei võetaks tõsiselt, sest sind kuulatakse ikka selle pärast, mida sa oma erialal tegelikult korda oled saatnud.

ANTI SAAR: MINA, ISA

1

Märkimisväärne osa minu kasvatuspedagoogilistest teadmistest pärineb **Klaus-Peter Wolfi** raamatust „Rock'n'roll ja ridamaja", mida varateismelisena lugesin. See oma aja kohta provokatiivne romaan käib vabameelse ja sisendusjõulise jultumusega läbi kõik tänini aktuaalsed kasvatusküsimused ning suuremale osale autori hoiakutest kirjutaksin ilmselt alla ka praegu. Tõsi, raamatus tuleb ette ka olukordi, mille kohta Klausil ühest retsepti pakkuda ei ole.

Kord on ta paariaastase Monaga mänguplatsil ja kohtab seal oma vanemlikku antipoodi, kes kantseldab „kartliku, närvilise ja abituna" näivat poega. Episood võtab dramaatilise pöörde, kui isa otsustab poisist emale sünnipäevaks foto teha ja kupatab ta selleks kõrgele liumäe otsa:

„Tule nüüd, ole hea poiss. Lase alla."

„Ma kardan."

Isa püüdis leebelt naeratada. „Kardad? Aga sa oled ju poiss."

Lugu laheneb nõnda, et isa annab pojale kaks korda vastu kõrvu ja saab Klausilt kaks rusikahoopi vastu, aga peatükk sellega ei lõpe, sest Klausil tuleb oma teguviisi tütre ees õigustada:

„Isa, mis sellel onul hakkas?"

Kui mitu korda olen ma ise olnud ligilähedases situatsioonis? Ei saa tegutseda, ei saa tegutsemata jätta. Ei saa pealt vaadata, ei saa ignoreerida. Sedasorti dilemmad on kaalutleva ja/või kaastundliku lapsevanema igapäev. Seda eriti, nagu ma olen märganud, seoses isaliku ja meheliku eeskujuga.

2

Esmalt veidi isiklikku. Sain isalt üpris autoritaarse kasvatuse.

Lapsena jonnisin isaga, teismelisena tülitsesin, hiljem vaikisin ja veel hiljem, kui ise isaks sain, leppisin tasapisi, nagu midagi poleks kunagi olnudki ja nagu mind oleks koheldud sama leebelt ja kuulatud sama kannatlikult nagu praegu mu poegi, kui nad vanaisale külla lähevad – see igavene teema.

Ühesõnaga, kui keegi teab midagi Oidipuse kompleksist ja tahab oma lapsi sellega kaasnevatest vintsutustest säästa, peaksin see olema mina. Aga siin on üks aga – Oidipuse kompleks on igati loomulik nähtus. See tuleb lihtsalt läbi elada, nii et on parem, kui ka vanemlik instants seda mõistab ja soodustab. Ei mingit semutsemist, isad jäägu isadeks ja pojad poegadeks, sest nii on kõigile parem – vähemalt pikas perspektiivis. Ajutine samastumine isatapjast Oidipusega on hädavajalik normaalseks individuatsiooniks. Ja kes meist ei tahaks normaalselt individueeruda? Ikka tahame!

Mis puutub isiklikult minusse, siis tundub, et saan sõnastada oma juhtumi paradoksina.

Aksioom: ma olen see, kelleks mu isa mind kasvatas.

Hinnang 1: mu isa kasvatas mind valesti.

Laiendus: kui see on nii, kasvatas ta minusse ka ebaadekvaatsed hinnangud ning seega peab olema ebaadekvaatne ka minu hinnang tema kasvatustöö kohta.

Järeldus: hinnang 1 kehtib ainult siis, kui ta ei kehti.

Selline on paradoks. Ja see, nagu iga paradoks, lohutab mind, sest näitab, et maailma kohta ei saa öelda endiselt midagi tõsikindlat. Tegelikul elul ja tegelikel suhetel pole *doxa*'ga nagunii suuremat pistmist. Seda eriti, nagu ma olen märganud, seoses isaliku ja meheliku eeskujuga.

3

Enam-vähem kogu täiskasvanuea olen ma püüdnud saavutada piisavat autoriteeti, et mitte millestki mitte midagi arvata. Need, kes asjadest midagi ei arva, jagunevad jämedas joones kaheks: nad kas kehtestavad asjade korra või siis tõdevad selle kehtimist. Mõlemad hoiakud, erinevalt arutleja omast, on filosoofilised. Ehk nagu ütlevad Deleuze ja Guattari traktaadis „Mis on filosoofia": „Kuuldes lauset „Diskuteerime pisut", paneb plehku iga filosoof."

Mul on kolm last, 11-, 8- ja 1-aastane, kaks poissi ja tüdrukutirts. Jah, ma olen selle olukorra kehtestanud, aga taevas (või vähemalt mu laste ema) teab, et see kehtestamine on toimunud iga kord pigem tõdemise vormis: „Ahah…" Ja nõnda ei pea ma kehtivast olukorrast õnneks ka midagi arvama. Mõtlematu on vaagimisest vaba! Ja üldse, kas pole sügavalt vastuoluline öelda, et mõtle hästi *järele*, *enne* kui seda või teist teed? Kuhu me niiviisi jõuaks? Või, õigemini, mis vägi meid veel liikumas hoiaks, kui see, kuhu me jõuame, meile juba teada oleks?

PS. Klaus-Peter Wolfi olen korra ka kättpidi tervitanud, paar aastat tagasi Prima Vista festivalil. Portree järgi „Rock'n'roll ja ridamaja" tagakaanel olin kujutlenud teda alati suure ja karusena. Aga polnud ta midagi nii suur ja karune. Oli pigem, kuidas öeldagi, väike ja karvane.

MÄRTEN RATTASEPP: MINA, POISSMEES

Kui ootamatult küsiti erinumbrisse teksti poissmeheelu kohta, ei tekkinud mul kohe ühtegi head mõtet. Kas tahetakse ülevaadet sellest, kuidas on üldse olla (pikaaegne) poissmees? Vastus: täiesti okei. Ei ole kuidagi eriline ega märkimisväärne, ei tundu problemaatiline. Praeguseks olen üksiolekuga lihtsalt harjunud. Pole seegi keeruline. Tõsi, teadusuuringud hoiatavad, et vallalistel inimestel kulub igapäevaelus rohkem ressursse, nende tervis on halvem ning on šanss, et nad surevad nooremalt. Kehvasti! Aga see ei sunni küll kuidagi seltskonda otsima, kui selle jaoks puudub emotsionaalne, või isegi füsioloogiline, tõukealge. Vahel mõtlen, et vaat kus düsfunktsionaalne kuju, teiste suhtes ei teki enam pea kunagi märkimisväärseid reaktsioone. Aastaid pausi peal. Sestap, kui emotsiooni tõesti ei teki, pole ka põhjust, vajadust või huvi, et kaaslasi otsida.

Vahel tundub, et inimesed otsivad endale kaaslase seetõttu, et nad ei saagi üksiolekuga hakkama. Ei talu vaikust ja üksindust. Tarvis on seda igapäevalärmi, mis tähelepanu kõrvale juhib ja milleks kasutatakse muuseas ohtralt sotsiaalmeediat, mänge, filme, telesarju, raamatuid vmt – kõikvõimalikke kultuuritooteid, mille *distraction*'i-aste on kõrge. Meelelahutus millest? Iseendast.

Inimesele üldiselt ei meeldi üksiolek, vaikus ja igavus, kuhu sattudes ollakse, vähemalt mingil hetkel, sunnitud iseendaga kohtuma. Ja ei pruugi meeldida, mida siis nähakse. Ei ole kerge iseenda isikupära üle reflekteerida, kuna parimalgi juhul võib paljastuda, et ollakse kõigest tavaline ja keskpärane inimene. Aga kellegi kohalolek – see ikka aitab leevendada eksistentsiaalset ängi! Kui inimene ei suuda üksinda funktsioneerida, tundub paratamatu, et ta teeb kompromisse.

Nüüd kiire poliitilisem kõrvalepõige, mis võib tunduda algselt asjakohatu, kuid on tegelikult seotud küll. Neid ühilduvusi on rohkem ja keerukamaid, aga leheruum kahjuks piiratud.

Juba mõnda aega üritab mingi kildkond lärmata selle üle, et valge nooremapoolne mees on hirmsalt ohustatud ja diskrimineeritud, kuna naised (ja teiste kultuuride esindajad) saavad aina võrdsema kohtlemise osaliseks. Rõhutan, et võrdsema, kuna halale vaatamata on mänguväli saanud üksnes kerget tasakaalustamist. Hämmastav on seejuures, kuivõrd kiiresti need viimase paarisaja aasta ühiskonnastruktuuridest tingitud kaasasündinud privileegidega harjunud inimesed hakkavad vinguma, justkui neile tehtaks maailma suurimat ülekohut. Hõbelusikas sisse istutud, halatakse selle üle, kui neilt kõigest *võetakse vähemaks* eeliseid, mida nad on nii harjunud kujutlema oma õigusliku pärisosana. Teenimatute privileegide kõrvaldamise tagajärjel oleks nad samuti sunnitud lõpuks tunnistama, et on kõigest tavalised ja keskpärased inimesed.

Sarnased egoismi, privilegeerituse ja selgrootu kõrvalepuiklemise segust kantud arusaamad ilmnevad vahel ka kirjutistes vallaliseelu teemal. Kui mõni noor, justkui haritud mees tuleb lagedale sõnavõtuga uue ühiskonnastruktuuri ebaõiglusest – nad on üksildased ja vallalised, kuigi nad on ometigi „ära teeninud" kaaslase. Aga kuna raskesti talutav vallalisus kestab, tekitatakse küsimus, kuidas küll naine ikka julges teisiti valida. Miks tal on see õigus muud valida? Kaunis kõnekas on see illusioon oma üleolekust ja tähtsusest. See kujutelm, kuidas me õlgmehike ei ole ometigi keskpärane, ei, ta on parem kui teised. Ja on kõnekas, kui nüüdisaja naiste suuremat valikuvõimalust ja vabadust hakatakse pidama diskrimineerivaks sellistelt lähtealustelt.

Ometigi kerkib viimasel ajal aina tihedamalt just seda tüüpi poliitilisi „probleeme", eriti neis kildkonnis, kes tahavad absurdse sihilikkusega teiste elu reguleerida. Tundub, nagu seda ei saaks küll olla, et inimene rahulikult omasoodu valikuid teeb ja otsustab, kuidas ta soovib oma elu elada.

Olgu, ring peale. Minu poissmeheelu on igav ja okei, nagu öeldud. Aga ülejäänutel, kes istuvad, halavad, süüdistavad vmt, soovitan seda eraldatud üksiolekut ja vaikust ära kasutada, et ikkagi peeglisse vaadata, endaga vastamisi sattuda ja reflekteerida, kes ikkagi ollakse ja kuidas käitutakse.

JOOSEP SUSI: MINA, KÖÖGI-KATA

Üks mu armastusväärne kolleeg osutas kõnekalt (ja mul ei jää muud üle, kui temaga kõigiti nõustuda), kuidas koertega jalutamine kujutab endast elupäästvat tuusikut vabadusse. Just siin vaatab meile vastu aeg, mil on võimalus end põhjatust padrikust üles leida – teatav mõnus sotsiaalsus, tingimusteta armastavate seltsimeestega koosolemine, ent samal ajal ka olemuslik üksindus.

Mis puutub minusse, siis mul on saanud viimasel ajal harjumuseks katkestada igal võimalikul juhul igapäev, minna kööki kraanikausi juurde, käärida käised üles ja asuda nõusid pesema. Isegi sedavõrd, et käitumuslik metamorfoos on suunanud paljud lähedased mind mõnitavalt Kornei Tšukovski ainetel Köögi-Kataks kutsuma. Miks ka mitte. Tšukovski mulle passib. Köögi-Katagi on piisavalt värvikas ja mitmeplaaniline karakter:

Kaua Kata tasakesi
nõusid paitas poputas,
pesi neid ja üle pesi,
loputas ja loputas.

Hakatuseks nõudepesu eskapistlik funktsioon – käärida käised üles, et distantseeruda inimestest, seedida vaikselt oma viha ja kurbust, jätta samal ajal mulje, et tegevus ise evib midagi positiivset ja vajalikku. Justkui intiimne lava, millel liigutavaid tundmusi kontempleerida, sest nõudepesu seostub esmajoones just (nii füüsilise kui ka sotsiaalse) pausi ja distantsiga. Iga kord, kui kaob viitsimine jonniva lapsega tegeleda, liigun kraanikausi juurde. Käärin käised üles. Poiss arvab, et issi teeb tööd. Peseb nõusid. On asjalik. Praegu ei tohi teda segada!

See on rituaal, mille kaudu saan selleks, kes ma tõeliselt olen. Väljun sotsiaalsest tehislikkusest, seisan silmitsi iseendaga. Või igavene maagiline protees; minu biooniline jalg, millega ületada kõikvõimalikke puudujääke ja igatsusi (iseäranis minule, kes on aldis armuma ja mõõtma objektide omadusi romantilistes kategooriates). Just ilukogemus ja realiseerimatud

Mart Kalm, ülemus. Foto: Mark Raidpere

Anti Saar, isa. Foto: Katrin Tikko

Märten Rattasepp, poissmees. Foto: erakogu

jätkub >

< *eelneb*

romantilised tundmused kipuvadki olema need, mis sunnivad vahest kõige sagedamini nõudepesuaktiga algust tegema. Käärin käised üles. Vaikides. Vesi voolab kätele. Vajutan kraani kinni. Nühin nuustikuga tassidelt, taldrikutelt mustuse, mõne aja pärast panen vee taas jooksma. Jälgin, kuidas Fairy (või Mayeri) vaht pikkamisi tagasi kraanikaussi vajub.

Mina, Köögi-Kata, olen mõistetud salajasse. Keegi ei saa mind mõista, keegi ei saa minult kunagi midagi teada, sest just praegu olen ma kõnevõimetu. Loon oma ainukordse süsteemi, tekitan mustreid, keskendun ainult sellele purgile mu sõrmede vahel. Midagi muud ei ole. Vähemasti midagi erilist ei ole. Siiski. Iga kord eneseületus, lahendatud ruumilised probleemid seiskunud ajas. Tundub uskumatu, et ma saingi hakkama – peaaegu kõik nõud on puhtad ja kuivavad mu parema käe juures. Kogu keha läbib rahulolu teadmises, et alati on kusagil veel mõni pesemata tass (ilmselt voodi kõrval või aknalaual).

Midagi lummavat peitub ses eemalolekus. Kõik näib ühtäkki klaar, konstrueeritud probleemid ununevad, sumbuurne elu muutub konkreetseks. Isegi aeg ja ruum on nii paganama arusaadavad. Jääda üksipäini töö ja kätele langeva veenirega. Ja mis kõige olulisem – mitte mingisugust pretensioonikust! Ma ei taotle sellega mitte midagi!

Näib võrdlemisi kummaline, et iga kord, kui olen oma varjatud iha artikuleerinud, liigitatakse see otsemaid sügavamõtteliseks filosofeerimisperioodiks: „See on küllap aeg, mil saad elu üle järele mõelda!" Aga ei! Kaugeltki mitte. Siin pole midagi sügavamõttelist! Enamgi veel, protsessi vältel ei mõtle ma sisuliselt mitte millelegi. Ainus looming on seotud nõudepesu endaga. Kuidas pesuvahendit ratsionaalselt kasutada? Kuhu panna nõud? Mis järjekorras pesta? Kas jätta oma lemmiktaldrik viimaseks?

Joosep Susi, Köögi-Kata. Foto: fotoputka

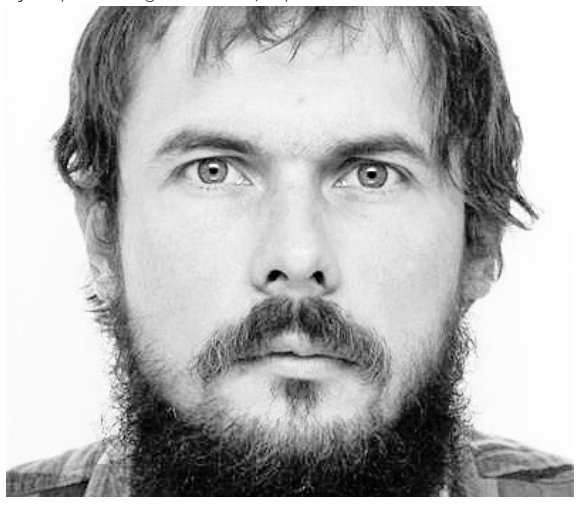

Või siiski. Mingi kummaline muster joonistub ikkagi välja. Pärast nõudepesu on sageli mõni mõte, idee või olemuslik äratundmine juba pähe turgatanud. Aga alati retrospektiivselt – reaalajas ei ole selle turgatuse registreerimine võimalik.

Nõudepesemise polüvalentsuse ainus analoog näikse olevat suitsetamine – maagiline ülikond, mis kohandub täiuslikult kõikide kehade ja olukordadega. Ideaalne tegevus olukorras, kus oled masendusest kokku varisemas. Ideaalne ka siis, kui oled õnnest lõhkemas. Armuvalus.

Mõni nostalgiahetk. Sageli seoses ilmastikunähtuste või lõhnadega, mis käivitavad ebamääraseid mälestusteahelaid. Kõige erksamalt tulevad meelde just need hetked, mil olen sattunud vastakuti elu absurdsusega. Nõudepesu ja absurditunde korrelatsioon on tõene – sageli esinev äratundmine tohutust kontrastist unistuste ja tegelikkuse vahel. Nõudepesu aitab taltsutada, hallata tšehhovlikkust!

Tõepoolest. Kas pole nii, et argipäev ise oma seestpoolt näriva julmusega pakub piisavalt võimalusi endaga hakkamasaamiseks, enda taltsutamiseks. Koertega jalutamine. Nõudepesu.

Pannid potid muhelesid:
„Kata, sa meid hästi pesid!
Ei siis viha kanna me,
andeks sulle anname!"

JIM ASHILEVI: MINA, SÕBER

Jim Ashilevi, sõber. Ja selle foto autor.

Mul on alati olnud lihtsam suhelda tüdrukutega. Küllap see tuleneb sellest, et olen naiste kasvatatud.

Jagasin tillukeses Põhja-Tallinna korteris ruutmeetreid vanaema, ema ja õega, kes olid ning on siiani jõulised ja kanged naised. Nende tundlikkus, avatus, aga ka salalikkus olid mulle suunanäitajateks elus ja inimsuhetes navigeerimisel. Nad rõõmustasid valjult, kurvastasid varjamatult, draama pealt kokku hoidmata, ning rääkisid asjadest nii, nagu on. Või siis mitte. Vahel asendasid sõnu paukuvad uksed.

Tunnete kontrollimine ja eneseväljendus on väga rasked asjad. Kui ma naistega suheldes olen alati suutnud aru saada, mis suhtluses parasjagu toimub ja mis ei toimu – ja ma räägin siin sõbralikust läbikäimisest, mitte otseselt flirtimisest –, siis meestega suheldes on mul kulunud elus nii palju auru arvamismängudele. Mehed lihtsalt ei ava ennast ja see ajab mind väga segadusse.

Segadus paistab minevat ajaga üha suuremaks, sest mida vanemaks ma saan, seda nüansseeritumalt tajun tasandirohkust, mis igat väiksematki suhtlushetke täidab. Me võime vahetada suga möödaminnes paar lauset, kui sedagi, kuid selle väikse hetke sees kohtuvad ja põrkuvad meie isiklikud ajalood, lapsepõlved, unistused, hirmud, pettumused, ihad, traumad ja unenäod, rääkimata kõigest füüsilisest, mis igale kontaktile eriliselt ihulise kogemuse lisab. Nahk, näljatunne, hõõruv king, mugav pusa. Neisse detailidesse võibki trippima jääda, kui vaid aega oleks. Marcel Proust jättis meile ju ideaalse hoiatusloo suhtluse ja suhete hüperkihilisusest. Võtad tee kõrvale pealtnäha süütu küpsiseampsu ja järgmisel hetkel kukudki juba põhjatusse mälukaevu, millest väljaronimiseks kulub tuhandeid lehekülgi.

See pole siin mingi sentimentaalne veepiisas-peegeldub-kogu-maailm-jutt. Ma üritan leida mingit natukenegi originaalsemat lähenemist teemale, mis on vast klišeederohkem kui mis tahes muu teema elus – mehed *versus* naised. Ma ei suuda seda „mehed on Marsilt ja naised Veenuselt" juttu enam ammu kuulata, veel vähem rääkida, aga ometi komistan ka ise tahes-tahtmata samade vanade käibetõdede otsa. Vaid mõne põgusa lõiguga olen minagi juba ära toonud võrdluse, mille kohaselt naised on tundelised ja mehed kinnised.

Klišeed klišeedeks, aga nii see paraku minu kogemuse põhjal ongi olnud. Ma suudan naistega suhelda, sest nad on avatud – ja see võimaldab mul neist aru saada. Mul on raskusi meestega suhtlemisel, sest nad on kinnised – ja see teeb nende mõistmise minu jaoks raskeks. Olen alati arvanud, et mul on mehe kohta liiga palju tundeid. Meestega suheldes on tundeid ka raskem jagada, sest mul on keeruline ette näha, millega mulle vastata võidakse, ja see teeb mind ettevaatlikuks. Oleks see kohatu, naeruväärne või isegi põlastusväärne, kui ma end haavatavana näitaksin? Turvalisem on hoida end vaos. Vahel mõne mehega suheldes sunnin end katkestama silmsidet, et „anda silmadele puhkust", ehkki pilgu ärapööramise sügavam põhjus seisneb hirmus mõjuda flirtivalt või hellalt. Ma pean end kaitsma.

Naistel on tegelikult väga kerge mulle südamesse pugeda. Naiste eest kaitsen end üldiselt vähe. Meestel on palju raskem muga sõbraks saada. Neil on vaja kahte võtit. See, mis järgneb, on „Jimi meessõpruse" manuaal, mida ma pole kunagi varem avalikustanud.

Niisiis, mees, kaks märki, mis viitavad sellele, et Jim on sinu südamesõber. *Level* 1 on see, et ma ei hoia ennast sinu läheduses tagasi. Ma ei ürita jätta sulle muljet, et olen targem, kui päriselt olen, ma julgen sulle rääkida, mida ma kellestki või millestki päriselt arvan, ja ma ei korrigeeri su läheduses oma kehakeelt, sest ma ei hooli, et see näeb vahel välja pehme ja ebamaskuliinne. *Level* 2 on aga see, kui oled täielikult mu usalduse võitnud. Selle märk on, et ma julgen sulle suvalistel hetkedel selga ronida või sülle istuda, pistan sulle tänaval jalutades hoiatamata sõrme kõrva, mängin suga lolli ja julgen suga (kaine peaga!) kaelakuti mööda tänavat kõndida. Ma julgen suga füüsilises kontaktis olla.

Tõeline sõber on see, keda võib puudutada.

GREGOR TAUL: MINA, ABIKAASA

Gregor Taul, abikaasa. Joonistus: Helmi Arrak

Sõitsime varasügisel Lissaboni, ööbides teel sõprade juures. Varssavis majutasid meid ühes kauges, aga popis magalarajoonis Magda ja Karol, kes valmistuvad oma esimese lapse sünniks. See armas paar on elanud viimased seitse aastat välismaal, töötades kolmanda maailma külades globaalhariduse ekspertidena. Nüüd, otsustades pere luua, kolisid nad kodumaale, Karoli sünnikoju. Paraku ajal, mil nemad mujal maailma üles ehitasid, varisesid Varssavis maa ja ilm kokku. Absurdse õhustiku tõttu kaaluvad nad Poolast lahkumist. Kui irooniline, et varem nägid nad lootust seal, kus selleks objektiivselt justkui vähem põhjust oli.

Poolast võtsime peale tuttava poola-brasiilia noorpaari, kellest saavad samuti lähiajal lapsevanemad. Pool aastat tagasi, kui Maria Lissabonis rasedusest teadlikuks sai, võttis ta paljajalu ette 400-kilomeetrise palverännaku. Piotr püüdis selgitada kaunis tulutult mõrsja „metsikuid käike" pehmelt öeldes kramplikule perele. Tema vennanaine, kes esmasünnitas 39-aastasena – arstide sõnul ohtlikult hilises eas –, veetis igaks juhuks raseduse haigevoodis. Seesama daam esitas sünnituse järel abikaasale ultimaatumi: kuna peres kasvab laps ja sina oled abikaasa, tuleb sul loobuda suitsetamisest; kui sa seda ei tee, mis on igati vastuvõetav, tuleb sul sõlmida elukindlustus, mis tagaks, et pere saaks pärast sinu enneaegset surma elada sama lahedalt kui varem.

Karlovy Vary lähedal Valečis peatusime ökokogukonna häärberis. Peremees Tomáš villib pirnidest kärakat, naabrit Sigmundit vaevab skisofreenia, ta võtab rahulikult. Õhtul anti mulle ämbrimõõtu kann ja paluti küla ainsast baarist õlut tuua. Sealne pererahvas – 70ndates vanapaar – ja ilmselt kogu ülejäänud külarahvas – nii tosin pensioniealist hinge – istusid kamina ees ja suitsetasid kolossaalsest vesipiibust kanepit. Ulatasin prouale ämbri ja viis eurot, vastutasuks sain otse tünnist kümme liitrit kohalikku õlut. Miskipärast meenub, et Tšehhoslovakkia oli ainus paik Ida-Euroopas, kus teise maailmasõja järel tulid kommunistid vabadel valimistel võimule ilma impeeriumi sekkumiseta. Valisid selle seltskonna emad ja isad, aga kus on lapsed ja lapselapsed.

Barcelonas pakkus meile peavarju poolakas David, kes elab linnaserval uhkes villas oma viieaastase tütre, kahe teise üksikvanema ja nende lastega. Maja keldrikorrusel majandavad nad eralasteaeda. Peruulannast emast ma rohkem ei kuulnud, kui et „*she was all emotions and I was all rationale*". Nii vist tõesti kaugele ei jõua.

Läbi tosina riigi rännates – Piotri jaoks oli see hüvastijätt Euroopa ja kõrges eas vanematega, sest nad jätkavad elu kusagil Brasiilia džunglis – püüdis ta uurida minult abikaasaks ja isaks olemise kohta. Keeruline olukord, sest peaaegu kõik paarid, keda ma tean, on lahku läinud ja mul on sellest kahju, ehkki peaksin olema rõõmus, et sõbrad on eluga edasi liikunud. Vastan, et kõige tähtsam on hoida suhet, hoida see värske ja lõõmavana, panustada eelkõige sellesse ja iseendasse ning alles seejärel tulevad lapsed, sõbrad, kogukond, töö ja looming. Pobisedes olen sunnitud vabandama, et ma kõlan kaasaegsete silmis kui moraalne dinosaurus – abikaasa on väikekodanliku mõõdukuse nurgakivi. Aga seda sa ju tahtsidki kuulda? Teisalt, kuna abikaasad on ühed kesksed ühiskondliku reaalsuse loojad, võiksime leida kamaluga nutikaid strateegiaid, kuidas paarielu igapäevased praktikad kõigi kasuks tööle panna.

RAUDRÜÜ SEES ELAB TUNDLIK MEES

Stereotüübi kohaselt on keskmise mehe puhul tunded võrreldes ratsionaalse mõtlemisega tagaplaanil, ent inimene on ennekõike tundeline olend ning alles seejärel asjalikult-kainelt mõtlev ning otsustav. Kui mees lõpetab oma tunnete eest põgenemise, avaneb tal võimalus saada paremaks inimeseks.

Tekst **Hannes Kuhlbach**, illustratsioon **Laura Raud**

Mehed olevat tuimad ja ükskõiksed ega oskavat ennast väljendada. Või kui üldse, suudab mees enda rollist välja astuda vaid harvadel puhkudel, olles „inimlik". Tundub äärmuslik, aga sellised need stereotüübid kord on. Selline tõsidus ja tundeväljenduse peetus avalduvat veel eriti eesti mehes, kes on perekonna „mees" taksonoomiline alatüüp.

Mina ei ole nõus. Meeste ja naiste vaheliste erinevuste võimendamine on ajuti hoogsam, leides tõendusmaterjali konkreetsetest juhtumitest, olles aga enamasti punnitatud ja sildistav. Oma kutsetöös puutun süvitsi kokku väga erinevate meestega. Püüdes vältida stereotüpiseerimist, üritan tuua välja ühised jooned või omadused, mida mu sookaaslased evivad. See loetelu ei ole kahtlemata ammendav ega seleta terviklikult „eesti mehe emotsionaalset puuet".

Kui vaheldumisi saab olla tugev ja nõrk, siis on hõlpsam taluda ja analüüsida ka seda, mis nii hästi ei ole. See on ühtlasi võimalus saada paremaks meheks.

Inimesele nagu ka teistele imetajatele on omased baasilised vajadused, mida võiks ka mõnevõrra lihtsustatult instinktidel põhinevateks lugeda. Mõnda neist on uurinud eriti põhjalikult **Jaak Panksepp** („Affective Neuroscience: The Foundations of Human and Animal Emotions", 1998). Üldistatult on meil kõigil aga vaja turvatunnet, seotust kallitega, välismaailma uudistama viivat motivatsiooni, viha ning mängulisust, kui tuua mõned näited. Emotsioonid suunavad meie elu ja suhteid märksa enam, kui tahame seda tunnistada. Ratsionaalse inimese kuvand on Descartes'i möödapanek, mille mõjuväljas me siiani oleme. Inimene on ennekõike tundeline olend, alles seejärel asjalikult-kainelt mõtlev ning otsustav. Siinkohal on põhjust tuua välja esimene aksioom, mille kohaselt on mehed ratsionaalsed mõtlejad ning naised tunnetele tuginevad. Mees säilitavat kaine pea näiteks olukorras, kus naine ei suutvat ja puhkevat vahel suisa nutma. Jällegi on üldistus ebaõiglaselt kaldu, paljud mehed ei säilita kainet pead ja naised ei asenda mõtlemist tundlemisega. Küll võib aga kriitilises olukorras märgata erinevaid suundumusi pingelahenduse toomisel – mees pigem tegutseb, naine tunnetab, jagab ja arutab. Just oma emotsiooni äratundmises ja hindamises on mees ehk mõnevõrra vähem võimekam kui naine. Seda kõike saab aga hõlpsasti muuta, kui on soovi. Või kui elu sunnib, sest kes meist ikka muidu ennast muuta tahaks.

Mehe energia on suunatud kodust väljapoole, tema tegutsemisväli on maailm. Mees on ajaloos võidelnud, vallutanud, avastanud ning leiutanud. Ta on ka lüüa saanud, langenud, ebaõnnestunud ja uuesti alustanud. Mehe edukuse mõõdupuu on tihti temast väljaspool, teiste silmis, ametlikus tunnustamises või atribuutikas, mis edu kinnitab. Ühtlasi on sellesse n-ö kirjutatud sisse võrdlus teistega, enamasti meestega. See, et mees on naisest parem – palga, ametikoha jne mõttes –, on ju loomulik, sellel skaalal polegi mõtet võrrelda! Kui nüüd väliste kriteeriumite järgne edu kahaneb või haihtub hoopis, siis mille alusel saab mees enesekuvandit säilitada või uuendada. Kui tunneteks on häbi, läbikukkumine, hirm. Või väljendunult hoopis viha, rünnamisvõimekus, rapsimine. Mees kipub nende tunnete eest põgenema, asendama neid teistega, leidma lohutust tegevustes. Ebamäärane sisetunne, et midagi ei klapi, midagi on päriselt valesti, lahustub ja hajub. Selleks et mõni aeg hiljem tagasi tulla. Meie psüühikal on komme „korraldada olukordi", kus nn valesid lahendusi uuesti proovida, lootes vabaneda just sellest valest tundest, kollapsi eelhoiatusest. Kuigi meie teod kujundavat väidetavalt meie iseloomu, on tegelikkuses järjekord vastupidine. Ainult tegusid muutes ei saa algpõhjustele jälile.

Mees ei juurdle ega uuri, miks ta tunneb ennast õnneliku või õnnetuna, eduka või edutuna, turvaliselt või ärevalt. Nii lihtsalt on. Seni, kui on üldiselt hästi, on ka korras. Milleks urgitseda selle väiksema osa kallal, mis nii hästi ei toimi? Milleks üldse analüüsida, kui elus on nii palju huvitavat ja põnevat, kuhu energiat suunata? Peretüliga üles kerkinud tunnete hajutamiseks lähen trenni, naise rahulolematuse eest pubisse, laste arenguliste murede kandmise asemel viin nad kinno ja ostan pitsat. Isa on midagi hoopis enamat kui kõndiv rahakott, viimase rolli taandumine on kehv asendus tõelisele koosolemisele. Just koosolemise võime ja soov määrab mehe tugevuse ja sisulise kandvuse perekonnapeana. Ja ega mees ei pea tänapäeval üksinda see pea olema, enamasti on tal ju tore kaaslane naise kujul kõrval. Kui vaheldumisi saab olla tugev ja nõrk, siis on hõlpsam taluda ja analüüsida ka seda, mis nii hästi ei ole. See on ühtlasi võimalus saada paremaks meheks. Mitte enese nõrkuste eitamine, vaid nende tundmine ja tunnistamine tähistab tõelist mehelikku sisu. See on suurim julgus, mida kangelane saab ilmutada.

Mehe esimene naine on tema ema. Naiselikkuse kui sellise võrdkuju ühe poisi varajases meeles on ema. Kas see on toetav, lähedane, arengule ja eraldumisele kannustav? Või, vastupidi, nõrk, eemalolev, klammerduv, ärev? Lähedussuhte prototüüp on lapse suhe oma emaga, see on mudel, milles üks poiss hakkab nägema üldse suhtes olemist, olgu see tulevikus tema enda naine, partner, sõber, töökaaslane vms. Ema sisemaailmast lähtub ja „nakkab" ka austus meeste kui selliste vastu. Kas üks väikene poiss saab olla uhke selle üle, et ta on emast erinev, tal on vahva isa, kelle sarnaseks ta isegi ühel hetkel saab? Või on ema meelest mehed kui üks „tuim liik" inimolendeid, kes ei oska ennast väljendada, on ainult seksi peal väljas ja kellele enda hinge avada ei saa? Elu pole enamasti äärmuslik, kuid väikesesse mehesse võib just emasuhtest sisestuda alaväärsus, kartus läheduse neelavuse ees ning soov pääseda välja maailma, kus avastada ja kehtestada ennast hoopis teistes mõõtmetes – lähedust kartes ja naisi peljates.

Elu on tsükliline. Päev vaheldub ööga, alanud sügisest saab vältimatult talv, et anda taas teed kevadele ja siis suvele. Meie elu meestena algab tärkamisest ema rüpes, eraldumisest, partneri leidmisest, oma pürgimuste ja unistuste teostamisest ja lõpeb taas kord Universumi hällis, kui meie maine vorm laguneb elementideks, millest kõiksus koosneb. Elukaare suund ja selle paratamatus on meie kõigi psüühikasse sisse kirjutatud; õhtumaades ei ole selle lõpule mõtlemine kultuuri osa. Meeste kliimaks ei ole füüsiline, vaid pigem psüühiline läbielamine. Saavutatu rohkem või vähem teadvustatud hindamine ja reaalsusega leppimine on raske sisemine töö. Lihtsam on, võimalused on mõistagi erinevad, osta sportauto või võtta uus, noorem kaaslanna. Võimetus leinata ja leppida asendatakse uute väliste atribuutidega. Kui välise maailma mõõdupuud ei mõõda enam seda, mis on oluline, pöördub osa meestest enese sisse, leides vaimsed väärtused ja uue tähenduse oma olemisele. Tihtipeale on see algus elu lõpuni kestvale teistsugusele olemise kvaliteedile, milles on võrratult rohkem rahulolu, rõõmu ja enesetäiust, kui kangelasena suures maailmas iial on kogetud. Erik Erikson, arengupsühholoog ja analüütik, on öelnud, et mida enam sa tunned iseennast, seda rohkem on sul kannatlikku meelt selle suhtes, mida näed teistes.

Eesti mees tahab tunnetest rääkida ja neist aru saada küll. Enamiku oma tegevast ajast ei ole see näidustatud, tähelepanu on välisel. Kui leidub vestluskaaslane, olgu selleks naine, sõber või psühholoog, on just avatud dialoog ja selle loodav turvaline keskkond see, mis on eneseanalüüsi ja edasise arengu üheks põhitingimuseks. Enda sisemaailma avastamine on tõenäoliselt elu suurim seiklus, mille mees saab ette võtta. Kui ta seda julgeb ja meel on valmis vintsutusteks, leidmisteks ja pettumusteks, on teekonnast endast rohkem õppida kui päralejõudmisest. Sest kuhugi areneda ei ole enam siis, kui kirstukaas kinni kolksatab, nagu üks tore mees talle omase huumoriga kord mulle tõdes.

Hannes Kuhlbach seisab ühe jalaga psühholoogias ja teisega äris. Mõlemas huvitab teda inimene – emotsionaalne, muutuv, särav, kordumatu. Ta arvab, et meie liik on tundeline, ratsionaalsus on liialdatud ja pigem konstruktsioon, ning leiab, et just see teebki meist inimesed, kelle uurimisest ja kelle üle imestamisest on võimatu väsida.

TEODOR KUNINGA ILMALETULEK

Olid ajad, mil uudishimulikud mehed luusisid, lillekimbud pihus, ümber sünnitusmajade, mille ustel pidasid valvet ähvardavad nõukogudemeelsed ämmaemandad. Värskeid isasid hoiti sünnitusruumidest ohutus kauguses. Need ajad on õnneks läbi saanud.

Tekst **Marten Kuningas**, illustratsioon **Lilian Hiob**

Teodori prognoositud sünniaeg pidi olema 9. juuni. Leppisime kokku, et 15. ja 17. juuni on sündimiseks välistatud, sest neil kuupäevil on mul esinemised Hiiumaal ja Leigol. Valgamaalt veel, kuid Hiiumaalt poleks mul olnud kuidagi võimalik aegsasti *doula*-kohustusi täitma jõuda. Nädal oli möödunud, kuid poiss puksis endiselt jalgadega emale roiete vahele. „Ikka veel rase?!" imestasid sõbrad, kui Tallinnasse asjatama sattusime.

KUIDAS ISAKS SAADES INIMESEKS KASVADA

Vanemapuhkus võib kõlada meelakkumisena, kuid kui isaroll hakkab iserollist üle sõitma ja eneseteostus, puhkus ning kaasaga veedetud aeg asenduvad lastekantseldamisega, tuleb nende vahel oskuslikult manööverdama õppida.

Jorgen Matsi

PROLOOG

Sain isaks 2013. aastal. Praktilistel põhjustel oli lihtne võtta vastu otsus, et just mina jään lapsega vanemapuhkusele. Minust sai üks nendest vähem-kui-kümnest-protsendist isadest. Teine laps sündis 2015. aastal, jätkasin oma isapuhkust. Pesamuna sündis käesoleva aasta kevadel. Seekord on ametlikul vanemapuhkusel mu abikaasa, ent tegelikult oleme mõlemad (peaaegu) kodused. Seega olen olnud kodune isa juba üle nelja aasta.

Vahel naljatan, et kui peaksin sellest imelisest kestvast väikelaste kasvatamise perioodist (2013–2020), mida ma eales millegi muu vastu ei vahetaks, autobiograafia kirjutama, siis selle pealkirjaks saaks „Kuidas ma inimeseks kasvasin" ning alapealkirjaks „Ehk seitse aastat sitta". Siin on mõned minu tähelepanekud sellest ajast. Tähelepanekud sellest, kuidas püüan jätkuvalt ühitada kaht külge endas, mida nimetan vastavalt „isarolliks" ja „iserolliks".

I

Inimestel, kes (planeeritult või vähem planeeritult) saavad lapsevanemateks, jõuab kätte hetk, mil uus inimene on kohal. Ta ongi siin – keegi, keda enne polnud. Ilmselt on ka neid, kes ei mõtesta seda suure muutusena, aga tegelikult ei ole ju miski enam endine.

Esimese beebiga oli ühest küljest raske – kõik on uudne, kahtlesime pidevalt enda võimetes, tegude õigsuses, kas teeme ikka piisavalt. Seda aga siis, kui olime abikaasaga kahekesi. Lapsega üksi kodus olles oli esimene aasta hoopiski üllatavalt lihtne. Tegin asju, mida arvasin, et on vaja teha, et laps oleks õnnelik ja tema vajadused rahuldatud. Sain teha pikki jalutuskäike läbi sügisese ja seejärel talvise Tartu. Olin tõmmanud mõttes joone alla oma spordikarjäärile, olin suuresti eemal töökohalt, kus olin töötanud viimased seitse aastat. See kõik oli teretulnud vaheldus. Tõeline puhkus. Oma ühtäkki leitud aega kasutasin mõnuga: jalutades kuulasin tundide viisi taskuhäälinguid, kodus lugesin mida iganes, mis tol hetkel huvi pakkus, üle pika aja mängisin taas arvutimänge. Beebi magas palju ja kui oli ärkvel, siis arvasin, et oskan teha piisavalt hästi seda, mida vaja, et hoida teda rahuliku ja rõõmsana. Siiski, minu rahutu loomus ei lubanud keskenduda lapsele ning isegi mitte ainult lapsele ja endale, vaid hakkasin võtma lisaks ka muid kohustusi. Osalesin erialastes projektides, astusin idufirmakarussellile ja muudki. Ilmselt oli kõige selle taga lisaks soovile väljakutseid vastu võtta ka hirm kaotada relevantsust, manduda. Pealispinnal olin ilmselt oma värske isa rolli suurepäraselt sisse elanud, ent selle pealispinna all rabelesin ikka teha „olulisi" asju, märkamata, et kodus oli kaks minu kõige olulisemat inimest, kes oleksid vajanud minu kohalolu rohkem, kui ise piisavaks hindasin. Kaks meie kõige väärtuslikumat ressurssi on aeg ja tähelepanu. Esimese lapse esimesel eluaastal tajusin, et mul on neid üle! Jagasin neid heldelt laiali, samas kui alles poolteist aastat hiljem sain aru, et ilmselt mu abikaasal oli olnud sel ajal depressiooniepisood, mida ma lihtsalt ei märganud. Tõsisemat koormat, füüsilist, kannab nii väikese lapse puhul ikkagi ema – rasedus ja sünnitamine on kehale ju tõeline šokk, samuti sellele järgnev imetamine. Tema väsimus kuhjus ja jättis oma jälje.

Kui peaksin sellest imelisest väikelaste kasvatamise perioodist autobiograafia kirjutama, siis selle pealkirjaks saaks „Kuidas ma inimeseks kasvasin" ning alapealkirjaks „Ehk seitse aastat sitta".

Öist magamatuse koormat saab isa hakata tõeliselt enda peale võtma siis, kui laps saab natuke vanemaks. Selleks ajaks, kui mu esmasündinu sai aastaseks, olin ka mina juba kenakeses unevõlas. Lisaks mõistsin, et esimese beebiaasta lihtne elu oli teatud mõttes illusioon. Ma sain puhata oma tööst, suur osa lapsega kaasnevast pingest langes ikkagi lapse ema õlule ning mina nautisin positiivset tagasisidet, olles see „imeline isa", kes „lubab" naisel ruttu oma karjääri juurde naasta ning samas ise „saab hakkama lapse ja lisaks veel nii paljude muude asjadega".

Tagantjärele olen tuttavatele tihti öelnud, et ma ei osanud ette näha, kui lihtne võib olla lapse esimene eluaasta, ning ma ei osanud ette näha, kui raske võib olla lapse teine eluaasta. Arenev „mina", lapse „ise" põrkub sinu omaga. Ta tunneb huvi maailma vastu ning sina oled tema side sellega. Pakkudes lapsele kas või minimaalset hoolt, saab vanem esimeste elukuudega temalt vastu tingimusteta usalduse ja kiindumuse. Selle lähedusega kaasneb vastutus – kogu tema suhtlus muu maailmaga, kogu õppimine toimub sinu abiga, sinu kaudu või sinu juuresolekul. Olen praeguseks veendunud, et väikelapsele kulutatud aega ja tähelepanu ei ole kunagi liiga palju. See ei tähenda, et ma propageeriksin helikoptervanemlust, kus lapsevanem peab kogu aeg lapse ümber heljuma, vaadates, et laps mingil juhul haiget ei saaks. Veel vähem tähendab see, et ma propageeriksin muruniidukvanemlust, kus lapsevanem kujundab-niidab lapse keskkonna selliseks, et too sujuvalt

17. juuni öö. Sõidan Valgamaalt koju Käsmu poole. Kuulan Miljardite demosid, kahe nädala pärast on stuudios plaadi salvestamine, kuid enamik minu partiidest on veel puudu. Sõit on viljakas. Jõuan koju kell kolm ning selmet magama minna, avan arvutis tuttavad projektid ning laulan autos pähe turgatanud jupid salve. Kes teab, millal järgmine kord alles asjaga tegeleda saan…

Tegin õigesti, sest hommikul kell 9 saan sisse lülitada tuhurakenduse, mida poolteist kuud varem sarnases situatsioonis olnud sõber Madis (**Madis Ligema**, nimi muutmata) mulle soovitas.

Lugupeetud reisijad, siin on teie sohver Marten Kuningas. Alustame reisi Käsmust Ida-Tallinna keskhaigla sünnitusmajja. Kell on 12.20, orienteeruv sõiduaeg on 40 minutit.

„10 sekundi pärast on järgmine kokkutõmme," spekuleerin tehnoloogia abiga.

Valugrimassid Keidu näol kinnitavad öeldut. Lülitan stopperi sisse. Üks minut ja 40 sekundit.

Keit helistab ämmaemand Minnile, kes soovitab vaikselt tulema hakata.

Suurem osa haiglas vajaminevast on meil juba maikuust saati pakitud. Teen veel köögis rahulikult ühe võileiva. „Kuulge, hakake juba minema," ütleb mu ema närviliselt, taamalt kõrvus Keidu rasked sisinad.

Nagu rooli taha istudes tavaks saanud, algab sõit pikamaa-bussijuhiks kehastumisega. *Tšššph…*

„Lugupeetud reisijad, siin on teie sohver Marten Kuningas. Alustame reisi Käsmust Ida-Tallinna keskhaigla sünnitusmajja. Kell on 12.20, orienteeruv sõiduaeg on 40 minutit. Õhutemperatuur on 14 kraadi Celsiuse järgi, puhub tuul kiirusega *circa* 10 meetrit sekundis. Tuletan teile meelde, et auto salongis on suitsetamine keelatud. Soovin teile meeldivat reisi." *Tšššph…*

Tagaistmelt kostab ainult valuoigeid, mis süvenevad, kui rehv mõnest konarusest üle sõidab. Kotka risti jõudes meenub, et meil on ju sünnituseks esitusloend kokku pandud. Siinkohal tasub ära märkida Walesi kultusbändi Manic Street Preachersi trompetisti **Sean Moore'i** panus sellesse sünnituslukku. Nimelt olin tutvustanud Keidule selle mulle väga südamelähedase ansambli loomingut. Käisime koos nende viimasel Tallinna kontserdilgi. Mitte eriti üllatavalt ei tekita see muusika ühes naisterahvas erilisi kirgi. Küll aga jäävad sõelale kolm pala, mida ühendab trompetisoolo, mille puhujaks on trummar (kelle nime saab tuletada, kui mõelda legendaarsetele James Bondi osatäitjatele), ehk „Ocean Spray", „Horses Under Starlight" ja „Kevin Carter". Just viimane lugu Pulitzeri auhinna võitnud fotograafist näib oma intensiivsusega meie sõitu leevendavat.

Kui suurele maanteele keeran ja tee tasasemaks muutub, ägiseb Keit läbi hammaste: „Anna gaasi juurde!" Spidomeeter näitab niigi 130 km/h. Lasen parema jala veel enam rippu ning osuti tõuseb 150 peale. Ohutuled peal, jõuame linna piirimaile poole tunniga. Õnneks on pühapäev ning liiklus tagasihoidlik. Kell üks oleme sünnitusmaja ees.

Ratastooli pole vaja, Keit longib oiates lifti poole. Haiglas on remont, olud kitsad, koridor on rasedaist ja sünnitajaist tulvil. Õnneks on ämmaemand Minni meile aegsasti toa organiseerinud. Minni nägu lööb särama, kui Keit agoonias karjub. „See hääl mulle meeldib."

Pärast esimest ülevaatust selgub, et avanemine on neli sentimeetrit. „Kusagil kella viieni võib siin minna," arvab Minni.

Ämmaemand läheb korra toast välja, paludes end kutsuda niipea, kui vaja. Möödub 10 minutit, mille vältel valu süveneb ja karjed valjenevad. Vaatan ukse vahelt saginat täis koridori ja viipan Minnile. Keit on põrandal põlvili, pea minu süles, Minni vaatab üle Keidu minu poole ja annab mõista, et pea on juba näha. Kolm tugevat lüket. Teodori pea tuleb maisele elule veel lähemale. Keit vahetab asendit, tõustes nüüd pisut üles ning toetudes ülakehaga täielikult minule. Üks võimas tõuge. Keit hingeldab. Vaatame hetkeks üksteisele silma. Teine tõuge. Lupsti! Minnile popsab sülle roosakas-lillakas keha, mille ta kohe Keidu alt minule ulatab. Väike olend näib pisut unine olevat, vaiksevõitu teine. Minni mainib möödaminnes, et nabanöör oli ümber kaela olnud – sellest ka lillakas toon. Annan Teodori Keidu sülle, kes on nüüd pikali heitnud, ning lõikan nabanööri läbi veidi pärast kella 14.22. Laulan talle pisut, poiss muutub rõõsamaks ja häälekamaks. Meid külastab arst, kes teatab, et tegemist on tänase valjuhäälseima poisiga. Pikkus 56 cm, kaal 3,6 kg. Tere tulemast, armas sõber!

---

ja ilma tagasilöökideta pehmelt edasi saaks kulgeda. See tähendab, et kui vanem suudab luua õhkkonna, kus väikelaps tunneb end turvaliselt, hoituna ja armastatuna, julgeb ta omal ajal ka ise hakkama saada. Aga see kõik tuleb ju „minu arvelt"! „Mul on nii palju muid tähtsaid asju teha!" Seal sain oma esimese väga valusa õppetunni. Pidev žongleerimine oma muude tegemiste, puhkuse ajal harjumuseks saanud meelelahutustegevuste ja uue pisikese inimese kasvamise toetamisega esimese lapse teisel eluaastal viis selleni, et 2015. aasta kevadel ärkasin ühel hommikul sellise kombinatsiooniga halvavast ärevusest ja masendusest, et ei suutnud kodust välja minna ega telefonikõnedele või e-kirjadele vastata ning sain vaid hädavaevu hakkama nende elementaarsete ülesannetega, mida pisikese lapse eest hoolitsemine nõuab. See kestis kokku umbes kaks nädalat. Õnneks tundsin ära, et see vist ongi depressioon. Õnneks oli mu abikaasa väga mõistev ja aitas taastada kiirelt esmase puhkuserutiini. Kui esimene ehmatus möödas oli, lõikasin oma elust välja nii palju „hirmus tähtsaid" kohustusi, kui tol hetkel võimalik oli. Ja mõelda vaid – midagi hirmsat ei juhtunud, maailm ei varisenud kokku. Otse vastupidi, sain olla taas mina ise ja ennekõike seal, kus mind kõige rohkem vajati.

II

Teise lapse sünniga jäi vanem tütar „minu lapseks" ja noorem abikaasa „omaks". Lõime perre paindlikke rütme laste jaoks, nagu õueskäigud kindlamatel aegadel päevas, ning ka iseendi jaoks. Paarisuhte „meie" jääb ju lapse sündides hoobilt tagaplaanile, vaata et veel kaugemale kui kaks „iset". Hakkasime ka teineteise jaoks teadlikult aega võtma – kui mitte enam, siis kas või vähemalt õhtul üheskoos teed juues. Oma kogemustest ja raskustest rääkides, end üksteise ees uuel moel haavatavaks muutes – jagades hirme ja ahastust, mis paratamatult lapsevanema rolliga vahel kaasnevad.

Sellegipoolest olin 2016. aasta kevadeks taas punktis, kus mind painas depressioon. Ligi oli hiilinud pidev väsimus, olin rõõmutu, kergesti ärrituv, ei leidnud endas jõudu, et üldse milleski aktiivselt ja entusiasmiga kaasa lüüa. See kõik murendas eelkõige meie paarisuhet. Tundsin, et mul ei jää aega, energiat ega armastust lastest üle. Ei saa öelda, et meie suhtes oleks olnud kriis, ent arginaginaid tuli ette tihedamini ning teisalt oli ühist „meie" aega veelgi vähem kui enne. Otsustasime proovida paariteraapiat. See osutus suurepäraseks valikuks ja aitas meil saada teineteisega lähedasemaks kui võib-olla kunagi varem. Hoolimata sellest, et peame abikaasaga mõlemad end pigem „suhtlejatüübiks", tuli teraapias välja asju, mida polnud üksteisele seni öelda osanud. Selle põhjal saime uue hingamise, tuua tähelepanu keskmesse taas rohkem „meiet".

Üks „asi", mida lapsevanemaks olemine on andnud, on vabanemine teatud tüüpi eksistentsiaalsetest ängidest.

Koostöös oma arstiga alustasin antidepressandiravi, tänu millele hakkasin tundma end rahulikumana, minu keskendumisvõime paranes, ma ei ärritunud enam sedavõrd kergesti väikeste äparduste peale, mida tuleb ju lastega lõputult ette. Pärast ligi aastast ravi hakkasin pisitasa antidepressandi annust vähendama ning tagasilangust ei tundunud samas saabuvat. Seda hoolimata sellest, et elu oli ju vahepeal taas muutunud – sündinud oli meie kolmas laps.

Jorgen Matsi on psühholoog, abikaasa ja isa, sportlane ja treener Tartu spordiklubis VÕIMLA ning saatejuht taskuhäälingus „Mõtteaine".

III

Kolmanda lapsega on kõik justkui paika loksunud. Meil oli õnne – seni on kolmas olnud ka kõige leplikum ja vähenõudlikum beebi, keda oleme kohanud. Aga isegi kui see tõdemus kõrvale jätta, on saabunud või olen hakanud tähele panema mingit rahu, mida ma päris hästi sõnadesse panna ei oskagi. Muidugi ei tähenda see rahulikke ja vaikseid päevi. Oh ei, seda mitte. Ühe nelja-aastase lapsega on igasugust seletamist, veenmist, kemplemist, jantimist palju. Kahene ei saa veel kaugeltki kõigest aru, kuidas maailm töötab, jonnib, „ise", „kohe", „ei", „ei taha". Beebi on meil praegu veel leplik ja malbe, kuid oma nõudmisi suudab temagi valjult väljendada ning need kuuluvad ju tingimusteta täitmisele, tühi kõht või märg mähe ei oota. Ja isegi kui õnnestub selle kõige üle pingevabalt muiata, siis päris väsitav on kogu see kompott ikka.

Samuti pean endale otsa vaadates ikka vahel tõdema, et ma ei ole laste jaoks nii palju kohal, kui võiksin olla. Mõtlen jätkuvalt, et see on igapäevane võitlus. Võitlus minu harjumuste ja minu „iserolli" ning uute, uutest väikestest inimestest tulenevate vajaminevate käitumiste ja mõtteviiside, minu „isarolli" vahel.

Ka sellel artiklil on olnud oma hind. Nende ridade kirjutamise ajal jälgin silmanurgast, kuidas kaks mu vanemat last lõpetavad oma õhtusööki ning seejärel üksteisega pisitasa riidu kiskuma asuvad, nii nagu seda oskavad vaid üks neljane ja kahene. Võiksin ju olla nende kõrval. Mitte ilmtingimata sekkumas, aga lihtsalt, et nad teaksid, et neil on õigus minu tähelepanule ja toetusele. Taas kord on minu „ise" tähtsam minust kui isast. Kirjutada Müürilehte – uus väljakutse, uus võimalus, ent käestlastud võimalus olla hea isa. Minutid, mida kuidagi tagasi ei saa.

Mind aitab vahel meeldetuletus, et inimene on õppiv olend. Meie õppimis- ja kohanemisvõime on teinud meist liigina selle, mis oleme praegu. Õppimine (ja õpitu minnalaskmine) toimub igal ajahetkel – teatud seosed ja mustrid meis tekivad ja tugevnevad, teised nõrgenevad ning lõpuks kaovad. Seega küsin endalt: „Mida õpib mu laps, kui ta mind vaatab? Mida ütlevad minu olemus ja olemasolu, minu käitumine talle selle kohta, kes on tema, mis ja milline on maailm ja kuidas need kaks suhestuvad?"

Lapsed on tõenäoliselt ühed parimad teadveloleku (*mindfulness*'i) õpetajad. Ühest küljest saab neilt õppida vahetut hetkes olemist. Nende tähelepanu koondub sujuvalt parasjagu kõige olulisemale stiimulile, olgu see siis väline (näiteks mööda lendav lind või maas olev värviline leht) või sisemine (nälg, üksindus, rõõm), ning püsib seal täpselt nii kaua, kuni püsib. Teisalt on nende väikeste inimestega aja veetmine iseenda sisemuse hea peegeldus. Mis mind tegelikult ärritab, kui laps ei tee, mida tal kästakse? Mis siis, kui ta inetult ütleb või midagi ära määrib?

Ärritavad ju tegelikult vaid oma mõtted. Iseenda ootuste ja plaanide mittetäitumine. Kui õpid neid hetkes tähele panema, saad olla hea vanem oma tujutseva „ise" kiuste.

Üks „asi", mida lapsevanemaks olemine on andnud, on vabanemine teatud tüüpi eksistentsiaalsetest ängidest. Mäletan, et enne isaks saamist oli vahel ikka õhtuid ja nädalavahetusi, kus aeg lihtsalt libises omaette nukrutsedes ja mossitades käest. Nüüd on see vaid kummaline mälestus. Minu ümber on kolm pisikest maailma, mille üle ma valvan, millel läheb mind vaja. Nad kasvavad ja muutuvad iga hetkega.

Vaata ja imesta.

Mida muud saaksingi teha?

KEDA PALGATA – MEEST VÕI ROBOTIT?

Töö võis varem teha poisist mehe, aga seisame uue ajastu ukselävel, mil võime loota, et töö teeb mehest inimese. Domineerimisel põhinev maskuliinsus ei too enam varsti leiba lauale.

Sanna Kartau

1993. aasta oktoobris alustas tööd Eesti esimene sularahaautomaat. Nagu mujal maailmas, tekitas see enne paigaldamist hirme, peamiselt nende hulgas, kelle töökohta säärane efektiivne ja ööpäevaringselt kasutatav masin ohustas. Enne automaate tegid sularaha liigutamise tööd kümned ja kümned tellerid, kes arvasid, et kui kõik nende kliendid masinaid eelistama hakkavad, on nemad kasutud. Tutkit. Pangatöötajate roll on nende paari kümnendi jooksul, mis on tolle Hansapanga automaadi avamisest möödunud, lihtsalt transformeerunud – nüüdseks nõuab telleriks olemine teistsuguseid oskusi ja teadmisi kui 20 aastat tagasi.

„Ei ole iial olnud halvemat aega olemaks tööline ainult tavapäraste oskuste ja võimetega, kuna arvutid, robotid ja erinev digitaalne tehnoloogia omandavad neid oskusi ja võimeid enneolematu tempoga."[1] Küsimus ei ole ekspertide hinnangul enam selles, millised töökohad automatiseerimise tõttu kaovad ja millised mitte, vaid selles, kuidas ühiskonnad massiivse digiarenguga tootmises ja teeninduses toime tulevad. Robotid meid veel niipea orjastama ei hakka, aga meie kasvav võimekus kõikvõimalikke ülesandeid vähemal või rohkemal määral automatiseerida viitab selgelt tõigale, et töö iseloom on muutumas.

Elame maailmas, kus maskuliinsuse tugevustest on saanud selle nõrkused ning mehelikkuse algoritmi ümberkirjutamine lääg ib, andes naistele saabuvatel kümnenditel tööturul hulga eeliseid.

Tavapärased oskused ja võimed on siinkohal sellised, mille inimlik komponent on minimaalne, mis on mehaanilised, korduva iseloomuga, mõtlemist ja intellektuaalsete otsuste tegemist mittevajavad. Pangateller, kes vaatab dokumendilt järele, kui palju raha kontol on, ja edastab selle info kliendile, on hukule määratud. Pangatellerile, kes suudab sekundiga kontoseisu edastada ja siis enda interpersonaalseid oskusi kasutada, et klienti krediitkaardi vajalikkuses veenda ning temasse pärast külastust veel kirjeldamatu sooja tunde jätta, kuulub aga homne päev.

Tööturu tulevikku iseloomustab kasvav paindlikkus seoses nii töötegemise aja kui ka kohaga – pidžaama selga jätmine ja kodus töötamine või teises riigis töötamiseks kodumaa reetmine on juba praegu paljude jaoks loomulik. Tootmise osatähtsus majanduses väheneb, teenindus- ja infosektorid aga kasvavad.[2] Vabakutselisi saab olema aina enam, osalise ajaga töötavate inimeste hulk tõuseb ning kui seadusandlus ka Eestis selle lihtsamaks teeb, on inimestel loodetavasti võimalik teenida raha mitmel erineval töökohal – esmaspäeviti võid olla tõlkija, teisipäeviti loomaarsti assistent ja kolmapäeviti müüa sõõrikuid sõbra kohvikus. Uuringud näitavad üht: vabamad töötajad on õnnelikumad ja produktiivsemad.[3]

SOOLINE HARIDUSLÕHE

Elame maailmas, kus maskuliinsuse tugevustest on saanud selle nõrkused ning mehelikkuse algoritmi ümberkirjutamine lääg ib, andes naistele saabuvatel kümnenditel tööturul hulga eeliseid. Tulevikuprojektsioonid on küll mustkunst, eriti kliima soojenemise ja praeguse poliitilise olukorra kontekstis, kuid teame seda, et tehnoloogia areneb, et rahvas vananeb, et sotsiaalsed oskused on aina olulisemad kõikidel töökohtadel ja et naistel puuduvad paljud piirangud, mis meid sajandeid tagasi hoidsid. Teadmistepõhises maailmas on formaalharidussüsteem üks levinuimaid viise, kuidas enda algoritme tehisintellektist paremaks kirjutada ning kasvada professionaaliks, kelle inimlikkus on tema esimene väärtus ning kelle suhe tehnoloogiaga viib tulemused järgmisele tasandile.

2015. aastal võeti Tartu Ülikooli arstiteaduskonda vastu 60 meest ja 112 naist. Ehkki vastuvõtutöötajad teavad, et mees- ja naisarsti vahel puudub olemuslik erinevus ning taotlussüsteem mehi ei diskrimineeri, on selline lõhe siiski aastate möödudes aina süvenenud, ja seda kümnetel erialadel. Viimasel kuuel aastal omandas kõrghariduse näiteks 25 000 naist rohkem kui meest. Suur sooline hariduslõhe Eestis ja mujal Euroopas, mida analüüsisin pikemalt enda eelmise aasta artiklis[4], omab aga muude kirjeldatud faktorite kõrval suurt kumulatiivset mõju tervele töömaastikule.

Infoküllane maailm, milles toimuvad muutused kiiremini kui iial varem, vajab töötajaid, kes on valmis ka pärast tööle asumist edasi või ümber õppima. Juuksurid, kes õppisid koolis tukka lõikama ja juuri värvima, peavad 21. sajandil teadma, kuidas teha *balayage*'i või seada juustesse pikendused. Oskused ja teadmised vananevad aina kiiremini ning töötaja väärtus tööandjale sõltub nii sellest, kui varmas on too olnud oma teadmiste ja oskuste arendamisel varem, kui ka sellest, kui agaralt käib töötaja koolitustel pärast lepingu sõlmimist. Ehkki Eestis osaleb täiskasvanuõppes suurem osa rahvastikust kui ELis keskmiselt, teevad naised seda sagedamini – viimase nelja nädala jooksul osales edasiõppes 18,4% naistest võrreldes 12,9% meestega.

Tulevikutrendid mõjutavad erinevaid sektoreid erineval määral. Kaks kõige suuremat hõivesektorit meeste hulgas – töötlev tööstus ja ehitus – palkavad enamasti madalama haridustasemega inimesi ning on samas üsna hea palgatasemega. Kuna töötlev tööstus on üheks kõige tõenäolisemaks automatsiooni ohvriks, siis tööstusettevõtetes oma päevi mööda saatvad mehed võiksid kindluse mõttes ka plaani B välja mõelda. Plaan B võib olla näiteks järgmine suurem hõivesektor ehk ehitus, kus haridus tuleb kasuks, kuid sage on kohapeal õppimine. Analüütikud ennustavad, et seoses kliimamuutustega võtavad valitsused ette ka suuremaid infrastruktuuriprojekte, ja see pakuks leiba paljudele. Veonduses ja laonduses on hõivatud ligi kümnendik töötavatest meestest[5] – tegemist on valdkonnaga, mis palkab praegu madalama haridustasemega inimesi, aga kuna tehnoloogia kasutuselevõtt just nendes valdkondades on kiirenenud, on põhi- ja keskharidusega veo- ning laomeeste konkurentsivõime madal, rääkimata sellest, mis saab sektori töötajatest isejuhtivate autode pealetungi korral. Viie populaarseima hõivesektori hulka kuulub veel info ja side – väga kõrge kasvupotentsiaaliga valdkond, mis vajab tulevikus tõenäoliselt abikäsi ja ajusid kokkukuivavatest sektoritest. Haridus ja avatus ümberõppimisele on siinkohal võtmetähtsusega.

Aga ega tööturgki tühja kohta ei salli ning praegu peamiselt naistöötajate domineeritud haridus- ja tervishoiuvaldkond kasvavad kindlasti, kuna ühtpidi oleme mõistnud ühiskonnana täiendhariduse ja elukestva õppe tähtsust nii riiklikult kui ka erafirmades ning teisalt on tervishoiustandardid pidevalt tõusmas ning vananev rahvastik vajab teenuseid ja abi – sotsiaaltöötajatest füsioterapeutideni, psühhiaatritest hooldekodude ametnikeni. Praegu on nendes sektorites tööl iga neljas hõivatud naine, kuid ainult iga kahekümnes mees. Töökohad haridus- ja tervishoiuvaldkonnas eeldavad kõrgemat haridust kui tööstuses või ehituses ning seega oleneb ümberorienteerumise edukus sellest, kas oskame teha otsuseid, mis meeste-naiste hariduslõhet vähendaksid.

EMOTSIONAALSE TÖÖ FEMINISEERITUS

Kolm kutti kohtuvad ülikoolilinnakus – nii tundub algavat iga lõpuks miljardeid väärt internetifirma. Need innovatsioonialged on sageli meestekesksed ning naisi kaasatakse harva. 84% Eesti *start-up*'ide alusepanijatest on mehed[6]. Sellist soolist jaotust toetavad kasvatusega kaasa antud eelarvamused meeste ja tehnika kokkusobivusest. Kui rahaga ümberkäimist peeti eelmisel aastal võrdselt oluliseks nii poistele kui ka tüdrukutele õpetada, siis tehnikaga ringikäimise õpetamist poistele peeti kümme korda tähtsamaks.[7] Armastus mehelikkuse-naiselikkuse binaarsuse vastu on lakkamatu. Juhtmed, ruuterid ja Windows 10 install on meestele – see on Eesti *anno* 2017. Meeste domineerimine IT-vallas jätkub seetõttu suure tõenäosusega, eriti võttes arvesse, et see on ala, kus edu saavutamiseks formaalset haridust otseselt vaja ei ole. Võib isegi juhtuda, et mehed, kes muudes sektorites tööd kaotavad, orienteeruvad ümber IT-valdkonda.

Õnneks aga Eesti naised kõva teadust ei karda – me oleme ühe madalaima STEM-lõhega (*sooline lõhe reaalteaduste ja inseneeria erialade lõpetanute vahel* – toim.) riik ELis[8]. Naiste haridustase kõikidel aladel on meestega võrreldes aina tõusmas. Naisettevõtjate arv on pidevas kasvutrendis.[9] Uks koolidesse, firmajuhtide kabinetti, oma koju ja kullakangidega seifi on lahti löödud – progress seisma ei jää. Naiste positsioon on pidevalt paranemas ja naised ise muutuvad aina tugevamateks.

Oma kaaslastesse kirjeldamatu sooja tunde jätmine on tänu soolistatud kasvatusele üks nendest tugevustest. Emotsionaalse töö feminiseeritusest on saanud esimene asi, mis meeste domineerimist tulevatel kümnenditel ohustab ning nad varunaise pingile istuma ja paremat töökohta ootama paneb. USAs kasvas suhtlusel põhinevate töökohtade arv 30 aasta jooksul 12% võrra. Samas on kukkunud märgatavalt nende töökohtade osakaal, mis sotsiaalseid oskusi ei nõudnud, kuid eeldasid kõrgeid matemaatilisi või muid reaalteaduslikke oskusi.[10]

Ka ametid, mille keskne eesmärk ei ole suhtlus, muutuvad erinevate ülesannete automatiseerudes olemuselt sotsiaalsemaks, kuna positiivsete suhete olemasolu nii klientidega kui ka töötajate endi vahel annab organisatsioonidele olulise konkurentsieelise. Massiivsed moraalse selgroota organisatsioonid tahavad paista inimlike ja eetilistena. Emotsionaalse sideme loomine brändi ja kliendi vahel on selle lõppeesmärk. Seetõttu hoiatabki Facebook meid vihma eest ning Sephora ja Ecoline saadavad sünnipäeva puhul automaatselt südantsoojendavaid õnnesoove. Nunnusus saab eetilisemate tarbijatega ühiskonnas raha teenimise viisiks, aga meestest treenitakse pehmuse loogika rinnast võõrutamisel välja.

EBATAVALISUS KUI HÜVE

Organisatsioonide sisekultuur on oma konservatiivsusega sageli ülejäänud maailmast kümme sammu taga, eriti mis puudutab soolist identiteeti ja seksuaalsust. Soovides viia soovahetuse lõpuni lisaks eraelule ka tööl, koges peaaegu pool transsoolistest vastanutest ühe USA 2014. aasta uuringu järgi tööalaselt negatiivseid tagajärgi: nende edutamist takistati, rakendati arbitraarseid reegleid transinimeste elu keerulisemaks tegemiseks või nad suisa vallandati.[11] Ehkki lipsustatud kontorikeskkonnad kipuvad konservatiivsusega silma paistma, on laiem suund siiski avatuse poole, eriti organisatsioonides, kus talendi ligimeelitamine on edu peamine eeldus. Ebatavalisus on tulevikuorganisatsioonides isegi hüve, erinevus kasumlik.

Kombinatsioon eetilisematest tarbijatest ja firmadest, mis loovaid professionaale vajavad, loob eelduse tolerantsete töökeskkondade laiaks levikuks ka Eestis. Osalt võimaldab see soolise spektri värvilisemaks muutumist ja selle ausamat väljendamist laiemas hulgas kontekstides, aga spetsiifilisemalt rääkides just maskuliinsuse krambi lõdvenemist. Ehk näeme veel endi eluajal grupipilte, kus firma juhtkond on kaheksat erinevat tooni sinise lipsu asemel hoopis värvikamaid *outfit*'i-valikuid teinud. Vabam arusaam meheks olemisest võimaldaks nende lihtsamat liikumist ka hooldetöö valdkonda, mis rahvastiku vananedes järsus kasvutrendis on. Ka kasvav teenindusvaldkond, mida robotid praegu ohustamas ei ole, vajab enam töökäsi meeste hulgast.

Nunnusus saab eetilisemate tarbijatega ühiskonnas raha teenimise viisiks, aga meestest treenitakse pehmuse loogika rinnast võõrutamisel välja.

Nõudmised, mille uue maailma tööturg meestele esitab, tulevad õnneks ka piisavate võimalustega, et mehi oma karjäärikaart muutma motiveerida. Me ei ela riigis, kus töötu abiraha või juhutöödega hästi hakkama saaks, pealegi seostub mehelikkus paljude jaoks palgatööga. Meeste palk on naiste omaga võrreldes aga jätkuvalt piisavalt hea, et motivatsioon töötada säiliks kas või positsioonil, mis töötaja ideaalidega ei kattu. Mehele, kes suudab mähkmeid vahetada või kelle suhtlusrepertuaari kuuluvad peale pikkade monoloogide ka küsimused ning kes oskab ühendada enda intellektuaalseid voorusi teiste inimeste tunnete ja tajude alateadliku mõistmisega, on tuleviku tööturg avatud, ja kui talle imponeerib ka õppimine, siis kuidas veel.

[1] *Autor, D. 2015. Why are there still so many jobs? The History and Future of Workplace Automation. – Journal of Economic Perspectives, vol 29, nr 3, lk 3–30.*

[2] *McKinsey Global Institute 2017. Technology, Jobs, and the Future of Work. Lühikokkuvõte.*

[3] *Galendran, R. S.; Harrisson, D. A. 2007. The Good, the Bad, and the Unknown About Telecommuting: Meta-Analysis of Psychological Mediators and Individual Consequences. – Journal of Applied Psychology, vol 92, nr 6, lk 1524–1541.*

[4] *Kartau, S. 2016. Kellega tantsida sambat? Kõrgharitud meeste defitsiidist. – Müürileht, 02.08.*

[5] *Statistikaamet 2017. TT0201: Hõivatud: näitaja, sugu, tegevusala ning aasta. – Statistikaameti andmebaas.*

[6] *Roonemaa, H. 2016. 8 fakti Eesti idufirmade kohta äsja avaldatud suurest uuringust. – Geenius, 05.02.*

[7] *Sotsiaalministeerium 2016. Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2016, lk 35–37.*

[8] *Eurostat 2017. Tertiary education statistics.*

[9] *OECD 2017. Gender Equality: Gender equality in entrepreneurship. – OECD Social and Welfare Statistics (database).*

[10] *Deming, D. J. 2017. The Growing Importance of Social Skills in The Labor Market. – USA majandusuuringute büroo, töödokument 21473.*

[11] *Brewster, M. E.; Velez, B. L.; Mennicke, A.; Tebbe, E. 2014. Voices from beyond: A thematic content analysis of transgender employees' workplace experiences. – Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity, vol 1, nr 2, lk 159–169.*

- Üle 2000 vaba **töökoha** nii Eestis kui mujal Euroopas
- Lood elust enesest põneval **karjääriseminaril**
- Euroopa tööandjate päev: **oskuslik töötaja = edukas ettevõte**
- **Vähenenud töövõimega inimeste** nõustamine
- **Töötoad,** tasuta karjäärinõustamine ja tööalane õigusnõustamine

Töömess on tasuta! Tule ja osale!

Infotelefon 15501, www.toomess.ee

KALEVIPOEG KUI EESTI MEHE ARHETÜÜP(?)

Missugune oli meie rahvuseepose kangelane tegelikult? Oleme harjunud mõtlema Kalevipojast õigupoolest kui üsnagi tuhmakast ossist. Samas joonistatakse tihtilugu midagi võrdusmärgilaadset Kalevipoja ja eesti mehe vahele. Kas see on õiglane? Otsustasime minna n-ö juurte juurde (loe: lugeda „Kalevipoega") ja asi *once and for all* ära klaarida.

Tekst **Maia Tammjärv**, illustratsioonid **Toom Tragel**

Juba põhikooli kirjandustundides pidime kuulma meie rahvuskangelasest üsnagi häirivaid lugusid. Üleüldse paistab tänapäeval olevat jõutud konsensusele, et ei olnud see meie Kalevipoeg nii väärt kangelane ühti. Et suur ja tugev küll, aga intelligentsiga hiilata ei saanud. Ühesõnaga, lihas ilma ajuta. Ega eepost meist paljud läbi lugenud ei ole, aga siili väärt nõuannetest oleme kindlasti kuulnud, veel teame kaude küllap intsidenti Saarepiigaga, mis aga seal saarel täpselt juhtus, ei ole senimaani päris selge.

Kumba selle eesti mehe arhetüüpsuse hüpoteesiga õigupoolest solvatakse, kas reaalset eesti meest või fiktiivset Kalevipoega? Küsimus pole nii lihtne. Püüame tuvastada Kalevipoja keerulise loomuse tähtsaimaid komponente, nende põhjuseid ja tagajärgi. Kas tunned end ära, eesti mees?

KÕRGED OOTUSED JUBA ÜSNA NOORES EAS

Täpsemini olid vanemad juba emaüsas Kalevipoja erilisuse ja saatuse ära otsustanud. Isa Kalev, kel ei õnnestunud oma eluajal nooremat poega ihusilmaga nähagi, peab teda ometi poegadest kalleimaks: „Siiski silmanähtavalta / Õitses isa olemine, / Meelemõistus, märkamine / Rohkemalt kui teiste küljes / Viimselt-sündind võsukesel." Samuti peetakse teda juba eos riigi pärijaks ehk tulevaseks kuningaks, ehkki vana Kalev suusoojaks möönab, et kui poisid tahavad, võivad nad ju mõõtu võtta, liisku heita vms, aga kõigile asjaosalistele on algusest peale selge, kes selle mõõduvõtmise võidab, ei keegi muu kui „Kalevite kalleim poega", kes „kasvas leina lepituseks" jne. Katsu sa nii kõrgete ootustega toime tulla ülbeks minemata, komplekse kasvatamata! (Rääkimata sellest, missuguse psühholoogilise jälje jätab säärane erikohtlemine teistesse lastesse, siin vanematesse poegadesse! Teosest see psühholoogiline mõju küll ei selgu, pigem paistavad nad olevat üsna väärikad indiviidid välja kukkunud: ei laaberda nad suurt, ei hellita asjatult kellegi lootusi naisevõtu asjus ja kui Kalevipoeg oma kivikese kõige kaugemale viskab, korjavad kodinad pikema jututa kokku ja lahkuvad nelja tuule suunas.)

ANGER MANAGEMENT ISSUES

Kui me üldiselt püüamegi siin Kalevipoega rehabiliteerida, siis raevu taltsutamise küsimus tuleb siiski eraldi välja tuua. Äkkvihahoogudest ja kättemaksusööstudest ei saa üle ega ümber, ehkki meie kangelane neid ise pärast (tendentslikult?) kahetseb. Tuuslari, kes oli rööövinud Kalevipoja kalli ema Linda, lööb Kalevipoeg 5. laulus vihahoos surnuks, tõsi küll, sellele järgnev kahetsus tuleneb praktilistest kaalutlustest: „Hakkab viha vihkamaie, / Kurja tuju kahetsema, / Miska tuiska tuuslarille / Surmas suuda kinni sulgend, / Keelepaelad kütkendanud, / Enne kui ta tunnistanud, / Kus on eide varju-urgas / Helde ema peidupaika. / Vilets äkiline viha / Meeletu asjaajaja." Kui hundid magava Kalevipoja hobuse pintslisse pistavad, allub kangelane 9. laulus kordagi järele mõtlemata raevule ja notib nood süümepiinadeta maha, kusjuures selgub, et kui poleks pimedaks läinud ja meie kangelane poleks ära väsinud, oleks kogu hundisugu „sootumaks otsa saanud". Ei mingeid süümepiinu! Rääkimata sellest, et reaktsioon VÕIS olla veidi ebaproportsionaalne.

LOODERDAMINE, UNI JA JÕUDEAEG

Üks ehk üllatav asi Kalevipoja juures on taltsutamatu unelembus, ühtlasi kipub puhkamise ajal igasugu ootamatuid asju juhtuma. Näiteks seesamagi huntide tapatalgu toimus ju tegelikult seepärast, et Kalevipoeg põõnas, hambad laiali, olles eelnevalt „köitnud kammitsassa kõrbi". Nii juhtub see, mis juhtub, kuni Kalevipoeg magab ega tea midagi hobu probleemidest, ja „Kalevite kallis ruuna" ei saa ka adekvaatselt põgeneda. Nii võiks kangelane vihastada hoopis enda, mitte huntide peale. Olgu küll, et Kalevipoeg on enne „kündnud maada kümme päeva", ja eks säärane asi väsitab ära küll. Uinuda võib Kalevipoeg aga ka enam-vähem poole jutu pealt, nagu juhtus sealsamas 9. laulu lõpus, seejuures võib see jutt olla üsna oluline, näiteks kui tuulejumal Uku talle parajasti tähtsaid ettekuulutusi pajatab. „Päeva tõusul peada tõstes" aga „Katsus Kalevite poega / Mõnda meelde tuletada, / Mis tal õhtul avalikult / Kallis võõras kuulutanud", ja ilmselt pole vaja mainidagi, et meelde tal asjaolud ei tulnud. Kalevipoja magades varastatakse mõõk, uinutada saavad pahatahtlikud jõud ta lausa 7 nädalaks ja on suisa ime, kui Kalevipoeg 13. laulus tervelt kaks korda „puhkama, / Väsimusta vaigistama" heidab ja kummagi une ajal ei juhtu absoluutselt midagi märkimisväärset!

EEPILINE TUGEVUS

Tugevus paistab olevat Kalevipoja kõige ebaproblemaatilisem omadus. Keegi ei küsi, kas Kalevipoeg ikka tõepoolest oli tugev, kas me oleme kindlad, keegi ei dekonstrueeri. Tema tugevus on ka väga eeposlikult suurejooneline. Kivi heidab ta vendadest kõige kaugemale, seda me juba teame. Tugevust hakkas ta endas omadusena arendama juba õige noores eas või oli see tas lausa kuidagi geneetiliselt või ettekuulutuslikult olemas. Saanud tervelt kolm aastat emalt rinnapiima, „Lõhkus poega mähkmelinad, / Kiskus puruks mähkmepaelad, / Lõhkus katki kätkilauad" jne. Edasi on siht silme ees: „Püüdis jõudu igal päeval, / Keha kangust kosutada." Ja tõepoolest, kui meie kangelane hakkab tapma, siis ikka nii, et 10 000 laipa on järel, nagu juhtus kuulsas Assamalla lahingus. Mõni ime siis, et allmaailma jalutuskäigul paneb Kalevipoeg üha naeruks „neiukeste kartust" ehk põrgupiigade juttu sellest, et seal tema jõud ei kehti, Sarvik-isanda vastu ta kuidagi ei saa ja nii peavad piigad pääsemise huvides Kalevipoja (ja Sarviku) lihtsalt üle kavaldama, nii oluliseks ja enda identiteedi kaheldamatuks osaks peab Kalevipoeg oma jõudu!

WI(I)NA-KATK

Kõige reljeefsemalt tuleb kangelase keevalisus ja mõtlematus välja teadagi alkohoolseid jooke pruukides. Nii

PEEGLIKE, PEEGLIKE SEINA PEAL, KES ON KÕIGE ROHKEM MUSKLIS KOGU MAAL?

Jõusaalis käiakse enamasti selleks, et alasti parem välja näha. Aga kehalise rammutöö taga on raske vaimne pingutus soovunelmate rahuldamiseks, mis võib teinekord enda ja teiste kehadest hoopis võõrandada.

Sander Rebane

See oli teatrikooli esimesel aastal, kui panin enesele külge pea „Saagu Sander viimaks meheks!". Minu arusaam „mehisusest" oli tollal seotud raua, keevitamise ning suurte higist nõrguvate musklitega. Seega seadsin minagi igal võimalikul vabal hetkel oma sammud sinna pimedasse Cutaseptist, testosteroonist, hallitusseenest ja talgipulbrist lehkavasse keldrisse, et too solget meenutav pehme mittemidagiütlev ebamaskuliinne keha raua ühest punktist teise positsioneerimisega üles ehitada.

Üksteist kiibitsevad, kõõritavad, hinnanguid jagavad silmanurgast heidetud pilgud ja punnitavad veresooned, mis žiletitera õrnal puudutusel laavana purskaksid. Mustusest tumenenud vettinud tõstevööd ning ülepingutusest valutavad alaseljad, õlad, põlvekedrad ja kaelad. Punased õhku ahmivad näod, valust välkuvad hambad, kinni hoitud karjed ning kustumatu soov olla suurem, kui oled. Väljahingamata õhk, rinnalt surumisel tekkiv ägin, pingutusest tuimaks muutunud pilgud, ajust reide vajuv veri ning jalapäevast tuigerdavad minestusse vajuvad alajäsemed. Kohtlane pinge kõigi sugupoolte vahel, sõnastamatu üksindus ning veidravõitu distants kokkusurutud ruumis. Ja siis see peegel…

Peegli vahendusel saab vaatlejast vaadeldav – arendatav, kasvatatav ning lakkamatult muudetav projekt, iseenda kaugenenud projektsioon, mis süvendab keha ja vaimu vahelist vägikaikavedu. Mis loob toda skisofreenilist kõrvalpilku, toda kaed silmadele ega lase olla rahus, tasakaalus – tahteta, tõmblemata, ärevuseta, pumpamata, aineteta? Peegel aitab süvendada toda sõltuvuslikku orjust iseenda ees, nende püstitatud ideaalide ees, mis ei erinegi niivõrd ühiskondlikest konventsioonidest ja reklaamplakatitel esitatud kopeeritavatest kujutlustest – neist lummavatest ulmadest, mis panevad sülje nõrguma justkui Pavlovi koeral.

Teinud veel mõned seeriad biitsepseid, et saunaukse peegeldus ikka ootustele vastaks, astun viimaks garderoobi. Üritan rebida seljast toda trennis kitsaks jäänud äärmiselt liibuvat maikat. Aga see ei ole kerge, sest lihased on kaotanud oma loomuliku plastilisuse ning valulevad piimhappe üledoosist. Ja see ei ole veel kõik, sest siis…

…siseneb ruumi isane.

Tüüpilise „tere" asemel tõmbavad isased sisse kõhu ning ajavad pungile oma karvased (või karvatud) rinnad. Ollakse kuidagi erakordselt tähtsust täis, kuid

juhtus Soome sepa juures 6. laulus, kus olulise mõõga ostu tuli tähistada seitsmepäevase joominguga. Pole ehk üllatav, et olukord mõnevõrra eskaleerus ning tühisest jommis peaga hooplemisest ja praalimisest sai „vaga vere valamine". Kusjuures, Soome sepa vanem poeg, kes joomingu käigus hukkus, osutus hoopis väga sümpaatseks tegelaseks, kes manitses Kalevipoega mitte kiitlema Saarepiiga n-ö ärarääkimise ja häbistamisega (mil tõepoolest olid ka traagilised tagajärjed): „Jäta piiga laitemata, / Tütar noori teotamata! / Ära tule lasta laimamaie, / Neiukesta naeremaie." Kalevipojal jääb, jumal paraku, õigust ülegi ja ülejäänu on, nagu öeldakse, ajalugu. Järgmisel päeval ei mäleta Kalevipoeg eelmise päeva sündmustest kusjuures midagi: „Sest ei teadnud tema selgest' / Sepa poja surmamine, / Vaga vere valamine / Ei teind muretise mulju / Ega kahetsuse koormat." Selle asemel asub Kalevipoeg laulemaies tuuletarga lodjas Viru poole veerema. Kui Saarepiiga ning ema Linda vaimud (või „varjud", nagu ütleb Kreutzwald) ei oleks laulnud talle lainetes veresüüst, ei oleks kahetsusväärsed juhtumid talle meelde tulnudki.

Karskusliikuja ja „Wina-katku" autorina pani Kreutzwald õpetliku loo liigtarvitamisest, sigadustest ja kahetsusest kahtlemata teadlikult eeposesse kirja, kuna eestlastel on ikka alkoholiga probleeme olnud.

INTELLIGENTSI KÜSIMUS

Kusjuures, laulik-jutustaja ise (olgu ta siis või Kreutzwaldi-kujuline) seda va Kalevipoja lihtsameelsust ja rumalust päris hästi ei usu. Igal juhul ütleb kirjakoht juba teises loos, et Kalevi kõige noorem poeg Kalevipoeg „tõusis vendadest targemaks". Võrdluses teistega võidavad Kalevipoja intelligents, tarkus, kavalus jne hiljemgi, nii tõmbab härjapõlvlane 17. laulus haneks küll Sulevipoja, Olevipoja, küll Alevipoja, aga meie kangelast mitte!

5. loos kirjeldab Kreutzwald meile seda nõnda: „Kalevite kallim poega / Oli valmis vastu võtmas; / Agar mõistus arvamassa, / Silma osav sihtimassa, / Käsi võimas virutamas!" Mitte vaid siin, vaid mujalgi peab jutustaja säärastes parallelismides just mõistust olulisimaks, st esimeseks. 16. laulus võtab kangelane ootamatult vastu otsuse mitte jätkata maailma ääre otsinguid, ehkki enne on ta üsna jonnakalt raiunud, et tuleb ikka ehitada laev (Lennuk), sõuda maailma äärele ja vaadata, mis seal toimub. Just siis tunnistab meie kangelanegi tarkuse „ülemaks kui hõbevara" jne.

PEHMO KALEVIPOEG

Ehk jällegi ootamatult ei näe me Kalevipoega eeposes üldse mitte ainult *macho*-lollikesena. Üllatavalt lüüriline, murelik, kahetsev, memmekas, issikas jne võib meie kangelane olla. Näiteks võib Kalevipoja iseäranis liimist lahti lüüa metsa eksimine: „Vennad kaugel Virussa, / Teised Turgi radadella, / Jäin kui lagle lainetele, / Pardipoega parve äärde, / Kotkas kõrgele kaljule, / Üksi ilma elamaie." Kui võrrelda seda pehmo-poissi eepiliselt-müütiliselt tugeva Kalevipojaga, on esimene igatahes sümpaatsem, sest ta on inimlikum. Inimlik on mitte olla järjepidev, mitte olla postkaart või skulptuur, alati ühtmoodi, näiteks äärmuslikult tugev. Ei-ei, just Kalevipoeg nutab teistest vendadest enam taga ema, just Kalevipoeg käib isa haual itkemas, meel must verevõla ja kahetsuse pärast (millest ta vendadele näiteks ei räägi ja selle rääkimatajätmise nimetab jutustaja otsesõnu ära). Ebaoluline ei ole ka 20. laulu kirjeldus sellest, kui leinav ja elus pettunud Kalevipoeg kuningaameti maha paneb ning eraldusse tõmbub: „Võta, Olev, vennikene, / Võta valitsuse voli, […] Ole ülem õnneline, / Õnnelikum, kui ma olin!"

OLUKORD DAAMIDEGA

Ka Kalevipoja suhted naistega ei ole päris üheplaanilised. Tõepoolest võivad ka naised meie kangelase pea segi ajada. Mis õigupoolest juhtus Saarepiigaga? Mina ei ole päris kindel. Eepos annab selle koha pealt küllalt erinevaid signaale ning kokkuvõttes jääb asi lahendamata. Fakt on see, et emaotsinguil Kalevipoeg, kes jala parasjagu Soome lahte ületas, jäi saarele jalge puhkama, kuulis seal tütarlast laulmas kaugest kallimast ning vastas talle samuti lauluga: „Mis sa kaugelt kahetselles, / Vetetagust vesilaugel / Lesena lähed leinama? / Miks sa, piiga peenikene, / Peigu ligemalta põlgad?" Saarepiiga tuleb lähemale, leiab aset flirt, mille jooksul neiu „Istus ise mehe kõrva, / Langes lapse rumalusel / Kogemata kalda peale, / Sammeldanud kivisängi". Edasi küsib aga jutustaja: „Saarepiiga, sõstrasilma! / Mis sul veeres vigastusta? / Miks sa kisal kiljatama, / Pisarate kaebepillil / Hakkad appi hüüdemaie?" *No means no*, Kalevipoeg, kurat! Jutustaja küsimused jätkuvad, aga otseseid vastuseid ei tule. Isa kuuleb lapse hüüdeid ja leiab eest tütre noore, kes seisab norgus, aga see on kirjeldav osa. Muus on jutustajal ainult küsimused. Ehk meile kirjeldatakse kohtumist ja järgnevat *setting*'ut, aga vahepealses on meil ainult küsimused. Miks? Kas selleks, et ambivalentsust süvendada? Või sellepärast, et jutustaja tõepoolest ei tea, mis toimus?

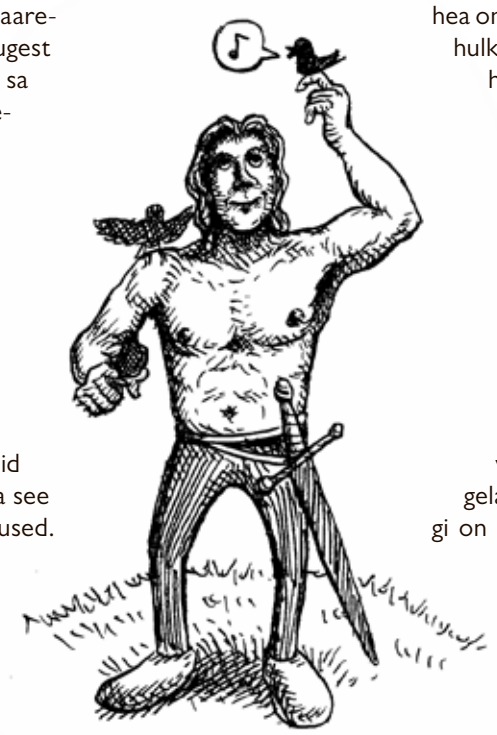

EESRINDLIK TÖÖKUS

Olgu muidu, mis ta on, eepos manab meie silme ette ka tööka Kalevipoja. Meenutagem Kalevipoja ennastsalgavat tööd 8. loos riigi ehitamisel pärast seda, kui ta on valitsemise liisuheitmise järel n-ö üle võtnud: „Hakkas sooda sahkamaie, / Kuiva maada kündemaie, / Arupinda pööramaie. / Kündis põrmuks mullapinna, / Segas kivid sõmeraksi, / Segas savi seemnekandjaks, / Põrmu idu-imetajaks."

Just Kalevipoeg ütleb eeposes: „Tänaseida toimetusi / Ära viska homse varna! / Igal päeval omad ikked, / Tunnil omad toimetused." Kusjuures, see on olukorras, kus tuuslar on emakese pihta pannud, vanem vend on just välja pakkunud, et tasuks pisut keha kinnitada, ning keskmine vend arvab, taga targemaks, et tasuks esmalt hoopis silma looja lasta. Aga Kalevipoeg, nagu me teame, on ka pesamunana pisut hellik, et mitte öelda n-ö memmepoeg. Just temal on emaga (ja mõnes mõttes ka isaga) kõige lähem suhe.

GÄNG

Selleks et helge tooniga lõpetada, tuleb möönda, et ehkki üldiselt n-ö üksik hunt ja kuigi Kalevipoeg tõepoolest ei kipu naiste soovitusi kahetsusväärselt millekski pidama, on tal ometi üks hea omadus, mis väidetavalt meeste heade omaduste hulka väga ei kuulu. Nimelt leiab ta oma teelt ikka häid nõuandjaid, nimetagem neid siis gängiks, ning, vähe sellest, ta ka kuulab nende näpunäiteid ja küsib vajadusel teed! Siili, kes soovitas sortsilaste vastu minna just serviti asetatud lauakoormaga, mäletame küllap kõik. Aga kui Kalevipoeg metsa ära eksib, siis ühe õhtu ta küll nukrutseb, aga järgmisel küsib lindudelt ja inimestelt jne üha teed, kuni nood ta metsast välja aitavad. Ei pea ühti üksi jonnima ja norutama jääma. Samuti annavad just linnud täiesti omal initsiatiivil teada, kust saaks Kalevipoeg väärilise hobuse (eks ikka Hiiumaalta), kui kangelane ise sihitult „tüki teeda / palju maada" ringi on kooserdanud. Ja ehkki kangelane kipub vahel kuulama ka nõuandeid, mida ei peaks, teeb see ta küllap veelgi inimlikumaks. Kenasti on kodune kasvatus õpetanud Kalevipoega ka lahkeid abilisi tänama. Mis te arvate, kelle käest sai siil oma okkalise kasuka?

---

seejuures äärmiselt tundlikud, kramplikud, kaitsevad ning õrnad. Jah, kogu ruum on täidetud mingisuguse sõnastamatu pingega, ebakindlusest tiine energiaga, mis muudab iga viimse kui liigutuse äärmiselt väljapeetuks ning tähendusrikkaks. Seejärel aga teeseldakse sunnitud keskendumist ning mängitakse mängu „ma ei pane sind tähelegi, sest sind ei ole minu jaoks olemas". Kõik see meenutab omavahel kisklevaid kaslasi või üksteist silmitsevaid ahve, territooriumi eest võitlevaid pärdikuid… Aga too võitlus seal garderoobis ei ole aktiivne ega kehaline, vaid pigem kujutlustes triiviv passiivnegatiivne kontakt.

Loo autor Venemaal rauda pumpamas. Foto: Sander Rebane

Lippad duši alla, küürid end puhtaks, saunatad, kuivatad ning sead viimaks sammud tagasi garderoobi, üritades tabada hetke, kus kedagi pole, et enne lahkumist peegli ees end veel natukene punnitada, oma peegeldusega flirtida. Kuid täiesti ootamatult siseneb järjekordne isane… Too on aga veel suurem ja lihavam kui eelmine. Süda jätab lööke vahele, nägu tõmbab kaameks, pilk kivistub ning alguse saab näitemäng „ma tahtsin lihtsalt vett juua". Kandiliselt sammudes kõnnid libedal linoleumil, saad lõpuks istuma ning pühid kaamelt näolt külma higi, tõmbad selga musta liibuva särgi, lahkud keldrist ning naased kooli. Kuid ega pinge veel ei lahtu… Kooliski hoiad oma keha kuidagi pinevalt, poosis, et tehtud tööd ja pingutust kindlasti märgata oleks. Võtad asendeid, et paljastada biitsepseid, trapetseid, triitsepseid, pingutad rinnalihaseid ja lased neil muusika rütmis üles-alla käia. Ootad ruumisolevate isaste heakskiitu, kartust nende silmis, ning emaste mahlaseid pilke… Ootad peegeldust, mis ütleks: „Mmmm… Sandeeer, sa oled erakordselt heas vormis!" Vargsi lootes, et ehk soovib mõni neid katsuda ka musklit sinu käel. Kuid keegi ei soovi, sest Teine tajub ära tolle ebamugavuse ja ootuse, tolle lootuse, mis tekitab kehade vahele energeetilise seina. Seina, mis koosneb illusioonidest ning kus kehalisusega on õige vähe pistmist.

Aga kust tulevad need kujutlused, mis panevad külge tolle „pea"? Mis panevad tahtma seda, mida võib-olla ei tahagi? Kuidas neid kujutlusi märgata ning taasavastada seeläbi keha ja vaimu vahelist tasakaalu? Kuidas olla nii, et ei „pea" olema, vaid… lihtsalt oled – ilma lisandite, trenni, meditatsioonita, ilma ülemõtlemiseta ning oma päikesepõimikule või hingamisele keskendumiseta? Kuidas mitte kaduda, unustada, automatiseeruda end välja lülitamata ning seejuures ikkagi vastu võtta, suhelda, tunda ja kontakteeruda?

MGTOW – ÄÄRMUSLIKU FEMINISMI PEEGELPILT

Üks üleilmne veebipõhine subkultuur koondab mehi, kes on tulenevalt oma halbadest kogemustest vastassooga otsustanud naistele jäädavalt selja keerata. Heidame sellele subkultuurile pilgu, aga ettevaatust – võite oma päeva ära rikkuda.

Tekst **Jaanus Vogelberg**, illustratsioon **Andrei Kedrin**

MGTOW (*Men Going Their Own Way*) ehk „mehed, kes käivad omapäi" (kõlab eesti keeles küllaltki totralt) on suuresti internetipõhine liikumine. See tähendab, et selle algust, liikmeskonda, mõjukust ega leviala ei ole eriti lihtne kindlaks teha. Küll on aga teada, et MGTOW keskmeks on paar veebisaiti – peamiselt *mgtow.com* ja Redditi vastav foorum –, kus käiakse mõtteid vahetamas ja oma eelarvamustele kinnitust kogumas. Vaimseks ühisnimetajaks on jubedad kogemused naistega.

MGTOW ETTEHEITED NAISTELE – MITTEAMMENDAV LOETELU

Töötasin artikli jaoks läbi hulga üsna ebameeldivat materjali. Nende hulgas Redditi MGTOW foorumi kõige populaarsema lõime „Mis šokeeris teid naiste puhul kõige rohkem?". Lõimel on ligi 100 000 vaatamist ja üle 1500 kommentaari. Ühesõnaga, piisav valim bakalaureusetööks, aga aitab ka kõige populaarsemate kommentaaridega tutvumisest. Vormis on variatsioone, sisu on aga kõigil sama – tõsine ja teesklematu vihkamine vastassoo suunal.

MGTOWni jõudmise skeem on sisuliselt alati ühesugune. Teatud eluhetkeni mees idealiseerib naisi. Selles süüdistatakse hiljem projektiivselt kas kasvatust või meedia loodud illusoorset kuvandit. Siis tuleb aga pärisnaistega kohtumine ja jõhker pettumus, mis päädib halvemal juhul totaalse, nihilistliku eitusega – ei iial enam! Selles mängib oma rolli sarnaselt mõtlejate seltskonna leidmine internetist, kus üksteist vastastikku julgustatakse ja valideeritakse.

„Mind üllatas, kui sotsiopaatsed nad [naised] on. Mind kasvatati naisi pjedestaalile tõstma, kuna nende loomus olevat tsiviliseeritum kui meestel, kuid reaalsuses pole nad „romantikud" ega loovad, samuti pole neil ka empaatiavõimet. Nad on lihtsalt nartsissistid," kirjutab üks mees. Päris jube, kas pole? Selliseid sõnavõtte lugedes pole aga mõtet üritada neid eemale tõrjuda ettekujutusega, et kirjutaja on troll või valetab. Räägivad täiesti siiralt.

Naiste väidetav loomingulisuse puudus on läbiv etteheide. „Naised on romantismi, loomingulisuse, empaatia, altruismi ja õilsuse antitees. Mehed aga kehastavad neid väärtusi ja on parimad kunstnikud, poeedid, kirjanikud, insenerid, teadlased… Me lõime naistest väljamõeldud kujundi ja hakkasime sellesse uskuma, kuna see tundus õilis," kirjutab üks.

See „väljamõeldud kujund" kõlab umbes nagu keskaegsete kurtuaassete romaanide naisideaal: habras daam, kes istub akna peal, loeb luulet ja ohkab sügavalt oma rüütli järele. Ühesõnaga, täielik naivism, mis pööratakse aga osavalt meeste kasuks – olime lihtsalt liiga õilsa ja puhta südamega, et jubedat reaalsust ette näha. Muuseas, olen kohanud ka naisi, kes üritavad oma armuelu selliste „arhetüüpide" järgi korraldada. Üldiselt neil meestega ei vea.

Neid etteheiteid võiks grupeerida jungiaanlikult mõtlemisfunktsiooni üle- ja tundefunktsiooni alavääristamisena, näiteks mis puudutab suhetes ikka ettetulevaid vaidlusi. Lapsikut juttu stiilis „naised on ebaratsionaalsed, kuna nad ei allu minu ratsionaalsetele argumentidele ja rõhuvad tunnetele" on üsna piinlik lugeda.

Samas võib selline tundevõõrus mehele karmilt kätte

Foto: Ilmar Saabas

Jaanus Vogelberg on praegune majandusajakirjanik, endine poole kohaga sotsiaalaktivist. Tööväliseks huviobjektiks on viimasel ajal identiteedipoliitika absurdimaigulised arengud. Maailmavaatelt pigem libertaar.

maksta. Näiteks on väga ohtlik, kui mees ei suuda naise emotsionaalselt manipuleerivaid tehnikaid läbi näha: süütundele rõhumine, *gaslight*'imine (*sadistlik psühholoogiline manipuleerimine eesmärgiga panna ohver oma tervemõistuslikkuses kahtlema* – toim.) jms levinud võtted. Sellistes asjades kipuvad naised keskmiselt paremad olema.

Veel ühe kategooria moodustab läbinähtavalt silmakirjalik moraalitsemine. „Naistel on nii labane maitse – kui tuleb suvaline pikka kasvu paha poiss, jooksevad nad kohe tema suunas." Või: „Naistel on nii palju lihtsam seksi saada – vaadake naise Facebooki sõnumeid ja te saate valgustatuks." Jällegi projitseeritakse naistele iseenda kibestumust, et ei olda piisavalt lihaselised ja kõvad mehed.

Paistab, nagu kõik need mehed oleksid sattunud suhtesse pinnapealsete, „seest tühjade", üksnes labastest naudingutest lähtuvate, rahaahnete ja hüperseksuaalsete naistega.

Üldiselt paistab, nagu kõik need mehed oleksid sattunud suhtesse mingisuguste „Jersey Shore'i" karakteritega. Kirjeldatakse naisi, kel pole mingeid hobisid peale ostlemise ja sõnumineerimise, kes on pinnapealsed ja „seest tühjad", „keerulised, aga sügavuseta", vaid labastest tungidest lähtuvad, rahaahned ja hüperseksuaalsed. Jällegi, empiirilisi vaatlusandmeid, mida siin kahtlemata siiralt esitatakse, ei saa nimetada vihakõneks. Pigem on küsimus selles, miks need mehed just selliste naiste otsa komistasid. Kuidas nad ei suutnud neid ära tunda ja ennast õigeaegselt kaitsta?

EBAREAALSED OOTUSED JA TÄIELIK HAPRUS

Camille Paglia on kurtnud juba aastakümneid USA eluvõõraste keskklassi valgete tüdrukute üle, kes muutuvad ülikooli minnes ja joomapidudele sattudes kiskjatest meestele kergeks saagiks. Kontrastina on ta ikka toonud välja tugevaid töölisklassi naisi, kes ei lase ühelgi mehel endale pähe istuda ja suudavad neid ka verbaalselt paika panna (millegipärast kerkivad mulle alati silme ette Zavoodi baaridaamid).

Tekkinud on ebaterve olukord, kus noored mehed kujundavad oma seisukohti naiste suhtes kibestunud keskealiste või vanemate meeste kogemuste põhjal.

Sarnane dünaamika kehtib ka teistpidi. Kujutlegem suvalist kaubanduskeskuses hängivat pigem töölisklassi noortest koosnevat kampa (poliitiliselt ebakorrektselt öeldakse nende kohta „ossid"), kus valitseb alati sooline tasakaalustatus. Maast madalast suheldakse, kakeldakse ja lõõbitakse koos tüdrukutega. Kes poleks näinud situatsioone, kus tüdruk karjub poisi peale, virutab talle näiteks jalaga, poiss põikleb irvitades eest, siis lepivad jälle ära. See on elulähedane suhtlus.

Kus kohtame aga naiste idealiseerimist ja eluvõõrust? Ikka keskklassi nohiklike meeste hulgas, kelle arusaamad naistest pärinevad filmidest ja raamatutest, mitte praktilisest kogemusest. Haprad naised satuvad kiirelt mõne paha poisi otsa, järgneb trauma ja meessoo suhtes igavesti negatiivselt meelestatud hoiak. Nohiklikud kutid lasevad end aga mõnel kavalal naisel rahast tühjaks lüpsta ja otsustavad seejärel õilsameelselt mungaelule pühenduda.

VISIOONID „IDEAALSEST" ELUST ILMA VASTASSOOTA

MGTOW sees on „tasemed", mis väljendavad meeste „pühendumust" oma absurdsele ideaalile. Mõned keelduvad püsisuhetest, mõned ka üheöösuhetest. Ühed kasutavad seksi jaoks vaid prostituute, teised vaatavad pornot, kolmandad suruvad oma seksuaalsuse üldse alla. Nende hulgas, kes naistega suhtlemist aktsepteerivad, on levinud ideaalkujutlused traditsioonilisest, allaheitlikust naisest. Näiteks räägivad USA MGTOWd armsatest ning hoolitsevatest Ida-Euroopa ja Venemaa neidistest, samuti on perversselt populaarsed Aasia naised.

Sisuliselt asendatakse esmane ideaal kodumaisest naisest kompensatoorse fantaasiaga võõramaisest. Nihilistlikumad MGTOWd ei näe aga probleemi mitte kultuuris, vaid bioloogias, ja peavad seetõttu tsölibaati. Üks kommentaator tõi bioloogilise argumendina välja isegi naiste varjatud ovulatsiooni, mis olevat meeste petmise instrument.

Feminismis leidub kahjuks sellisele suhtumisele hulgaliselt paralleele. On teatud hulk naisi, kes põlastavad põhimõtteliselt alfalike-*macho*'like käitumisjoontega mehi ning otsivad partneriks hoolitsevat ja pehmet karakterit. Iseküsimus on muidugi see, kas teadvustatud soov on kooskõlas ka alateadlike tungidega, aga see selleks. Sellised voolud nagu separatistlik feminism eitavad isegi meesliitlaste olemasolu. See kõik on muidugi üsna naeruväärne, aga kahjuks vägagi päevakajaline.

Eriti karmiks läheb asi siis, kui MGTOWd ja radikaalsemad feministid internetis kokku põrkavad. Selliste fanaatiliste gruppide omavahelise sõja pantvangi on jäänud tänapäeval kogu avalik diskursus. Rumalamate feministide meelest on kogu naistevaheline seksuaalne konkurents (täiesti objektiivne bioloogiline fakt) patriarhaadi konstruktsioon. Just mehed on selle loogika järgi need, kes panevad naisi üksteist taga rääkima, *slut-shame*'ima, välimust kritiseerima – see kõik on „internaliseeritud misogüünia". MGTOWde meelest on see jällegi sada protsenti naiste enda süü ja ingellikud-ratsionaalsed mehed vaatavad seda kõike vaid segaduses pealt.

ABIELU KUI LEPING – MILLAL ON MGTOW ÕIGUSTATUD?

Olen nüüd tublisti MGTOWde üle ironiseerinud, aga esinevad ka juhud, kus naiste vältimiseks on objektiivsemad alused. See puudutab vanemaid mehi, kes on elanud läbi midagi tõeliselt karmi – enamasti valusa lahutuse, mille käigus nad on kaotanud elukoha või õiguse näha oma lapsi. Kahjuks on MGTOW puhul tekkinud ebaterve olukord, kus noored mehed, kel on elu alles ees, kujundavad oma seisukohti naiste suhtes kibestunud keskealiste või vanemate meeste kogemuste põhjal. Sellised kogemused absolutiseeritakse, neis ei nähta enam ühte võimalikku, vaid ainukest ja paratamatut stsenaariumit.

Vanemate meeste argument kõlab lühidalt umbes järgmiselt. „Vanadel headel aegadel" ehk paleoliitikumist 1950ndateni, kuidas iganes keegi seda defineerib, oli abielu leping, mida ei saanud rikkuda. Mees pakkus naisele oma tööjõudu ja turvalisust. Ühelt poolt oli ta tänu suuremale füüsilisele jõule võimeline tegema raskemaid töid – rügama põllul adra taga, tassima metsast palke välja –, teisalt võimaldas jõud aga kaitsta perekonda vajadusel ka relvaga teiste meeste eest. Naine pakkus mehele vastutasuks püsivat ja stabiilset ligipääsu seksile ja hoolitses majapidamise, loomade jms eest.

Muidugi on siin palju karikatuurset ja lihtsustavat. Naised töötasid samamoodi põllul ja füüsilise jõu poolest oldi vanasti märgatavalt võrdsemad. Ja pole sekski naiste jaoks vaid mingisugune vahetuskaup. Igatahes, tänapäeval, mil lahutus on muudetud väga lihtsaks, ei ole „leping" enam siduva jõuga.

Tüüpilist keskealisi mehi MGTOW rüppe paiskavat juhtumit saab kirjeldada skemaatiliselt järgmiselt.

Mees ja naine abielluvad. Mõlemad on noored ja töötavad inimesed. Mida aeg edasi, seda rohkem tõusevad nende elustandard ja laenukoorem.

Mingil hetkel otsustab naine saada ühe või mitu last. Sellega seoses peab ta paratamatult oma karjääri kas katkestama või vähemalt ajutiselt peatama (palgalõhe!). Elustandardist, mis on juba saavutatud, on aga psühholoogiliselt väga raske loobuda. Seetõttu hakkab mees kompensatoorselt rohkem tööd tegema ja karjääriredelil edasi pürgima – ehk võtab teise töökohagi –, et olemasolevaid laene teenindada (jälle palgalõhe!). Tihti isegi nauditakse võimalust oma pere heaks vaeva näha.

Mingil hetkel leiab aga naine, et mees pole enam piisavalt „emotsionaalselt tema jaoks olemas" – viibib pidevalt tööl, koju jõudes on väsinud, äkki on isegi armukese leidnud. Suhtes tekib konflikt, mis viib lahutuseni. Kuna naine saab suure tõenäosusega hooldusõiguse endale, võib mees leida ennast olukorrast, kus a) ta ei näe enam oma lapsi, kelle nimel ta tööd tegi, b) ta ei saa elada oma kodus, mille laenumakse tasumiseks rabas, c) jne.

Ühesõnaga, ta elu kukub kokku. Sellises olukorras langeb mõni mees tsüklisse, mõni teeb enesetapu. Teised aga otsustavad naissoole lõplikult käega lüüa. *I won't be fooled again*! Tekib soov ka teisi hoiatada… ja nii sünnibki üks subkultuur.

Tekkinud on olukord, kus teatud osa meestest lihtsalt ei ole enam nõus kooseluga seonduvaid riske võtma. Ma kuulen kauguses kajamas feministide karjatusi rongaisade teemal. Jajah, see kõik on täpselt samamoodi olemas. Aga jällegi, me räägime teatud meeste empiirilisest kogemusest, mida ei saa kätevehkimisega minema pühkida.

Muidugi pole lahendus naiste uuesti mehe külge aheldamine, kuni surm neid lahutab. Probleem on kompleksne ja vajab ka sellist lähenemist. MGTOWde sildistamine „toksiliselt maskuliinseks" vihagrupiks ja nende kaebuste ignoreerimine seda kindlasti pole. Pigem peaks proovima taastada sugudevahelist ausat dialoogi, kus kumbki pool ei alanda teist ega heroiseeri ennast.

Rude Rats. Foto: Kalle Veesaar

RUDE RATS TEGUTSEB VANA KOOLI REEGLITE JÄRGI

Habemeajamissalongide uus tulemine võib olla küll *lumberjack*-stiili, mille hipsterikultuur on moodi toonud, tagajärg, kuid tõeliste *barbershop*'ide taga peitub palju sügavam ja püsivam filosoofia.

Mariliis Mõttus

Barber- ehk habemeajamiskultuuri ajalugu ulatub tagasi vanasse Egiptusesse, aega vähemalt 3500 eKr, kust pärinevad esimesed leitud habemeajamisnoad. Vanas Egiptuses oli habemeajaja ühiskonnas väga austatud roll, mida kandsid tavaliselt preestrid ja arstid, kellest esimesed end vahel lausa iga kolme päeva tagant üle keha paljaks raseerisid. Lisaks vohas juuste- ning habemeajamiskultuur eriti hõimude hulgas, kus ringlesid ebausk ja legendid, sest arvati, et karvade mahaajamisega väljuvad kehast ka kurjad vaimud[1]. „Moodsa" aja *barber*-kultuuri ajaloo alguseks võib pidada 1893. aastat, mil professionaalne *barber* **A.B. Moler** avas Chicagos esimese seda eriala õpetava kooli[2]. Oluline on ka märkida, et *barbershop* ei ole olnud ajaloos ainult koht, kus oma välimust kohendada, vaid tähtis paik, kus vahetada mõtteid ja arendada sõprussuhteid, parandada kogukonnasisest läbisaamist ja selle majanduslikku võimekust[3].

STIIL ON JÄÄV, MOOD ON MUUTUV

USAs on *barbershop*'ide populaarsus[4] aina kasvamas ning kuigi veel üsna lapsekingades, on see kultuur saanud viimastel aastatel jalad alla ka Tallinnas – üheks selle edendajaks on Balti jaama külje all asuv habemeajamissalong Rude Rats. Midagi traditsioonilisele salongile omast Rude Ratside „koju" sisse astudes eest ei leia. Administraatorilett on ääristatud täies ulatuses Jamesoni viskipudelitega, mille tagant töötajad endale aeg-ajalt vaadiõlut kallamas käivad. Peene minimalismi asemel õhkub siit pigem museaalset väärtust – kõrvuti seisavad antiikmööbel ja *vintage*, mille vormis on ka kõikvõimalikud pintslid, potsikud, käärid ja habemeajamisnoad, igal justkui oma lugu rääkida, kelle käest nad oma eluaja jooksul läbi on käinud, kellel habet harvendanud. Üks juuksurilaud on olnud varem vana klaver, millele on peegel peale sätitud, teisest kohast vaatab vastu peapesutool, mis on pärit hoopiski Polymeri tehasest. Puhas vana kooli *barbershop*, mis tegijate endi sõnul eristub uue kooli lähenemisest ning puhtast ja rafineeritud joonest ka selle poolest, et see on justkui külabaar, mis on kujunenud omamoodi kogunemiskohaks ja rahvateenriks, mitte rahaautomaadiks.

Rude Ratsi taga seisabki viis meest: ettevõtte ristiisad **Roll** ja **Mati**, kellega liitusid hiljem **Kuri Hunt**, **Poiss** ja **Bob**. Ja salong on siin kindlalt selle vedajate nägu, kuigi nendegi stiil varieerub keeluaja USAst roki ja hiphopini. Roll tudeeris varem hoopis näiteks metsamajandust, kuid otsustas siis saed kääride vastu vahetada ning töötas mõne aja Eesti esimeses *barbershop*'is Chop-Chop. Mati teenis aga leiba helitehnikuna, kuid ajas hobikorras ka meeste habemeid. Kui nende kahe teed ühes õllereklaamis osaledes ristusid, hakkaski plaan oma salong avada vaikselt veerema. „Me olime lihtsalt väga vaba käiguga, väga loomingulised, ei olnud üldse suunatud ärile, vaid pigem teenusele kui sellisele. Ja sellest saigi hoopis teistsugune *barbershop*, natuke teistmoodi suhtumise, välimuse, olemusega," kommenteerib Roll, kuidas elustiil vaikselt tööga põimuma hakkas. Samas märgib ta, et palju on ka teenusepakkujaid, kes teevad habemeajamissalongi, kuna see on lahe: „Meil tegelevad kõik sellega ka tööväliselt. Mitte et me looks kuidagi mingeid uusi trende, aga me ei lähe moevooluga kaasa. Stiil on jääv, mood on muutuv. Samal ajal räägitakse, et oo, kas habe läheb moest ära – vahet ei ole, need, kes kannavad habet, need kannavad. Kõik. Sa ei osta endale motikat, et sõita sellega üks suvi ja siis otsustada, et enam ei taha! Sa kas oled motomees või ei ole, *that's it*."

Louis Caspar Smith kasvas üles Karlsruhes Saksamaal, kus ta tegeles meediakunsti ja helieksperimentide ning dokumentaalfilmide tegemisega. Hiljem on ta tudeerinud Mainzis, keskendudes kaameratööle ja fotograafiale, ning olnud tegev ka Berliini filmitööstuses. Alates septembrist õpib ta Erasmuse programmi raames Tallinnas Balti Filmi- ja Meediakoolis.

KLIENTE LINNAPEAST KORSTNAPÜHKIJANI

Kuigi ajapikku on Rude Ratsi salongist käinud läbi inimesi 40–50 erinevast riigist ning ametimehi linnapeast korstnapühkijani, on meest üldiselt juuksurisse saada sama raske kui arsti juurde, kuigi muutusi on märgata. Seda suuresti viimase 2–3 aasta jooksul ning mõneti tänu vana kooli filmidele ja sarjadele, nagu „Boardwalk Empire", mis meeste alateadvuses mingid laamad nihkuma on pannud, arvab Roll. „Sa ei saa minna uksest välja ja olla Godfather, ilma et sul asi paigas oleks. Mehed hakkavad tulema tagasi vana tra-

ditsiooni juurde. Ei ole nii, et tõmbad Mach3-ga lõusta puhtaks ja lähed välja, nii et sul on suvaline malts peas ja ongi kõik," naerab ta. Kuid olenemata sellest, et mehed pööravad tänapäeval oma välimusele üha rohkem tähelepanu, märgivad ka Roll ja Mati, et põhjus, miks tee juuksurisse üldse ette võetakse, on suuresti naiste töö. „Ükski mees ei hakka kuhugi *barbershop*'i minema, vaid tuleb pigem jutuga, et ta läheb Madara salongi ja teeb seal ära. Aga naised on seevastu: „Kuule, Kaupo, ma leidsin ühe ägedama koha, et äkki tahad sinna minna?" Ja nii hakkab see arenema. Me teeme küll mehi ilusaks, aga enamasti teeme neid ilusaks naiste jaoks." Ta lisab, et mehed küll kardavad uusi asju, mõeldes, et sellega kaasneb mingi mehelikkuse kadu, kuid lõpptulemust nähes saadakse aru, et tegelikult võib see olla väga maskuliinne.

Külabaari võrdluse juurde tagasi tulles ning viidates ka töö sotsiaalsele olulisusele, märgib Roll, et *barber*-salong on üks väheseid kohti, kus mees saab olla mees, nii et ta pole šovinist. „Meil on küll soolise võrdõiguslikkuse teema, aga nüüd on see kaalukauss niimoodi kaldu, et meestel pole võimalik enam kuskil sellised olla, nagu nad tahavad. Siin võid sa ajada lolli juttu, rääkida oma peremuredest, arutada, saada suhtenõu, sest sa tead, et see on koht, kus sa võid seda teha. See on nagu väikestviisi teraapia." „Keda sa veel usaldada saad peale oma juuksuri," sekundeerib Mati. Kui viitan faktile, et juuksuriks õppides tuleb tihtipeale läbida ka psühholoogiakursus, sõnab Roll, et siin mitte ei õpita psühholoogiks, vaid muututakse selleks, kuna päeva jooksul käib toolist läbi *ca* 10–15 inimest. „See paneb su ajule väga suure põntsu ja tõmbab su tühjaks," ütleb ta ning mainib, et tänu sellele ei viitsi ta enam isegi baarides käia ega pärast tööd inimestega suhelda.

Rolli nägemuses võiks *barber*-kultuur omada siiski pisut laiemat haaret: „Minu plaan ongi see, et ma tahaksin tekitada sellest subkultuuri. See ei ole lihtsalt mingi putka nurga taga, vaid väike kultuuriline fenomen, mis muudab inimeste mõttemaailma." Selle kujunemiseks on aga vaja ennekõike aega, haridusasutuste panustamist habemeajamise õpetamisse, mis nüüd vaikselt ka süsteemi sisse hakkab imbuma, ning seda, et nais- ja mees-*barber*'id omavahel suhtleksid, kuid naisi, kes ka tegelikult seda elustiili järgiks ja edendaks, on Rolli sõnul Eestis vaid üks või kaks. Lisaks veel selektsioon neist, kes *barber*'i-tööga reaalselt ka mõne aasta pärast tegeleda tahavad. Aga selleks, et asi ühtse tervikuna toimiks, läheb Rolli sõnul aega veel viis või kümme aastat.

Fotod: Louis Caspar Schmitt

[1] *Moler, A.B. 1928. The Barbers' Manual.* – archive.org.
[2] *Samas.*
[3] *Barber, K. 2016. The Gentrification of the Barbershop. – New Republic, 08.08.*
[4] *Hagerty, K. 2017. Barbershops Are Back And Bucking Retail Trends. – Forbes, 06.07.*

RIIDEKAPP

„Riidekapp" on retrorubriik. Kunagi Müürilehe ja Trash to Trendi koostööst sündinud ja nüüd lugejate soovidele vastu tulles taas ellu äratatud. Miks inimesed panevad oma kappi just selliseid asju, nagu nad panevad? Kui tihti uusi asukaid kappi – ja kapist välja – kolib? Kuidas asjad kapis aja jooksul oma nägu ja tegu muudavad? Ning mis teeb mõne kapiisendi vahel nii eriliseks, et kui kõik teised lahkuvad, siis tema jääb? Riidekapi ust paotab Holy Motorsi kitarrist Hendrik Tammjärv.

HENDRIK TAMMJÄRV

Eks neid märgilise tähendusega riideid ikka leidu – vanaisa kell, eksi pusa või mis tahes –, aga neil pole suuremat sorti kirjanduslikku väärtust. Lähtungi sellisel juhul pigem saamisloost, millest kõige veidram seostub ühe mu lemmikeseme, mu ustava kauboikaabuga. See on aksessuaar, mida olin tahtnud endale ajast, mil nägin oma esimest *spaghetti western*'i. Lõpuks leidsin õige kaabu üsna juhuslikult sellisest kaltsukast nagu Stiilisahver. Raha mul sel hetkel polnud, aga soov kaabu endale saada oli suur. Kuna hakkasime samal ajal Holy Motorsiga Ida-Virumaal laulule „Stay The Night" oma esimest muusikavideot filmima, pakkusin poele välja variandi, et kui nad mulle selle kaabu annavad, kannan seda videos ja mainin neid kui sponsoreid, millega nad ka õnneks nõus olid. Koos kaabuga sain ühtlasi laenuks kaasa vintpüssimaketi, mis kahjuks videosse ei jõudnud, aga oli omakorda naljakas ja veider, kui ma kaabu ja vintpüssiga läbi linna pidin kõndima, et asjad koju toimetada. Siinkohal *shout out* ja veel tasuta reklaami Stiilisahvrile kaabu eest, mis mind läbi aastate ustavalt teeninud on.

Kuidas leiavad riided oma tee sinu riidekappi?
Suur osa riietest pärineb kaltsukatest ja *vintage*-poodidest. Õnneks või kahjuks on mul riiete kohalt üsna kitš maitse ehk asjade leidmisega raskusi pole. Enamjaolt on inspiratsiooniks tegelased filmidest – *spaghetti western*'id, **Leonardo DiCaprio Baz Luhrmanni** filmis „Romeo ja Julia" („Romeo + Juliet"), **Nicolas Cage David Lynchi** filmis „Metsikud südamed" („Wild at Heart"), ühesõnaga kõik, mis on natukenegi *Americana*.

Kui kaua sa oma riideid tavaliselt kannad?
Seni, kuni kannatab, füüsilisest aspektist, kuna sellist momenti pole väga pikka aega olnud, et miski lihtsalt ei meeldi enam. Riiete ostmisel jälgin palju kvaliteeti ja head materjalikasutust ning tänu sellele peavad nad üsna kaua vastu.

Kui suur on sinu riidekapp?
Riidekapp on paraja suurusega ja hoian seda kontrolli all. Kui ma midagi juurde ostan, siis see tähendab, et miski peab minema, seega väga tihti poodlemas ei käi.

Hendrik Tammjärv. Foto: Ken Oja

ROKENROLLID AASTAD MEESTEAJAKIRJANDUSES

Meesteajakiri FHM jõudis oma 31 eluaasta jooksul põigata läbi ka Eestist. Ajakirja endised toimetajad räägivad, millisele mehele FHMi tehti ning kas käsitletud teemad oleksid relevantsed ka praegu.

Intervjuu **Robert Kõrvitsa** ja **Madis Aesmaga**. Küsis **Mariliis Mõttus**

Kui kõiksuguste nimedega naisteajakirju on kohalikud kioskiletid aja jooksul vaevu ära suutnud mahutada, siis formaadi meestele suunatud nišš nautis oma parimaid hetki 2000ndatel, kui Eestis ilmusid ühel ajal elustiiliajakiri DI (endine sisustusajakiri Diivan, mis sai hiljem väljaandega Sport+ ühinedes nimeks Klubi), e5 ning FHM (For Him Magazine). Need esindasid n-ö *lad magazine*'i žanrit, mis käsitles teemasid naistest kuni arvutimängude ja ajalooni. Suurbritannias 1985. aastal esimest korda ilmunud FHM levis ajapikku mitmetesse teistesse riikides, sealhulgas Eestisse, kus tegutseti aastatel 2004–2009, kuid 2016. aastal vandus ka emaväljaanne digitaalsele turule alla, lõpetades paberkandjal ilmumise. Enne kui mälestused tuhmuvad, uurime ajakirja endiselt peatoimetajalt Robert Kõrvitsalt ning toimetajalt Madis Aesmalt, kuidas töö FHMi telgitagustes käis.

Üks hästi konkreetne reegel oli, et naisi ei tohi kunagi halvustada, labastada või naeruvääristada.

Kuidas te FHMi töötama sattusite?

Robert Kõrvits: Ajakirja välja andnud kirjastus (*I&L Publishing* – M.M.) oli pannud lehte kuulutuse, et FHM otsib toimetajat. Kuna tundsin peatoimetaja **Erik Mornat** ja olin parasjagu töötu, said asjad klappima.

Madis Aesma: Umbes aastal 2005 või 2006, kui ülikooli kõrvalt Tartu Postimehes töötasin, kutsus Erik Morna, keda ma tollal üldse ei tundnud, mind FHMi tööle. Saatis umbes kolmest sõnast koosneva kirja. Tol korral ma ei läinud. Aasta või kaks hiljem oli isiklik elu nii palju muutunud, et olin sattunud Paidesse elama ja töötasin 2007. aasta suvel Järva Teatajas. Siis kutsuti uuesti. Erik oli küll selleks ajaks Raadio 2 edasi liikunud ja Robertist saanud peatoimetaja. Siis juba läksin, augustis 2007 sain FHMi toimetajaks.

Sellist kohalikku versiooni lad culture*'ist, kes tollast FHMi lugesid, enam pole, sest see tekkis tüüpidest, kelle isiksused kujunesid välja üheksakümnendate lõpus.*

Mida formaat teile ajakirja väljaandmisel ette nägi? Milliseid reegleid pidite järgima ning kui palju võisite neist kõrvale kalduda?

R.K.: Peamiselt olid ettekirjutused formaadile – tuli hoida kinni ajakirja struktuurist. Sisu poolest ma piiranguid ei mäleta. Või keelud-käsud olid nii loogilised, et ei pidanud igapäevaselt neile mõtlema. Üks hästi konkreetne reegel oli, et naisi ei tohi kunagi halvustada, labastada või naeruvääristada. See sobis iseenesest hästi. Arvestades aega (2004–2009), võib FHMi pidada isegi kergelt feministlikuks ajakirjaks.

Kui veel reeglitest rääkida, siis FHM ilmus kokku erinevatel aegadel umbes kolmekümnes riigis. Põnev oli vaadata ja lugeda, kuidas eri maades tehti „meesteajakirja". Naljakas sõna, arvestades, et ⅔ meie tellijatest olid naised. Samuti saatsid naised rohkem kirju. Aga näiteks ilmus isegi Hiina FHM. See oli muljetavaldavalt ilus! Midagi ei saanud aru, millest nad räägivad, aga visuaalselt oli lummav. See näitab, et FHMi põhimõtted olid sellised, et sobis nii Rootsile, USAle kui ka Hiinale.

M.A.: Ma ei mäleta samuti, et oleks eriti palju mingeid erilisi reegleid olnud. Kui üldse. Kuigi geid oli vist selline teema, millest ei soovitatud kirjutada. Samas poleks neist selle ajakirja kontekstis niikuinii midagi väga rääkida olnud. FHM oli mõeldud eelkõige sellisele 25–35-*something* nalja- ja suvaõllelembesele jorsile ning me olime tegelikult Robertiga üsna selle ajakirja sihtgrupp – vähemalt mina –, nii et eks sellega tegelesime, mis ennast huvitas. Ma olin ise, kusjuures, enne sinna tööle minekut ajakirja lugeja. Sõitsin bussiga Tartu ja Tallinna ja Paide vahet ning ikka sai Tartu bussikast teinekord kaasa rebitud. Üldiselt oli ikka oluline, et jutt oleks huvitav ja naljakas või siis vähemalt lihtsalt naljakas. Mõned lood said tõlgitud välismaistest FHMidest, mida meile iga kuu kõikjalt üle maailma saadeti, LAVi ja Austraalia omad olid näiteks üsna head. Sealt vaatasime, mis lahe on. Mõned teised olid jälle jamad ja mõned sellised, millest ei saanud midagi aru, aga kuhjusid riiulitele ikka. Siis jälle mõtlesime, mida ägedat võiks ise kirjutada või kellega intekaid teha. Ei mäleta protsenti, äkki oli nii 60/40 oma materjali kasuks lõpuks kõik.

Kui ajakirjale pilk heita, siis läbivalt kohtab numbrites artikleid ja nupukesi naistest, seksist, tehnikast, hasartmängudest, autodest jms ehk üsna stereotüüpsed teemad, mis meestele meeldida võiksid. Samas leidus ka lugusid näiteks ajaloost. Ma eeldan, et paljuski oli selle kuvandi andnud ette formaat, kuid milline see mehe mõõdupuu oli, kellele te seda ajakirja tegite, ning mil määral kohandasite seda eesti mehe olemuse järgi?

R.K.: Me ei teinud ühtegi uuringut, vaid genereerisime ideid kõhutunde pealt. Isegi kui teema ennast ei kõnetanud, sai selle alati humoorikaks vormida. Tean kindlalt, et FHM oli kõige paremini kirjutatud Eesti ajakiri. Kõlab ülbelt, aga me keskendusime väga palju tekstile. Muidugi nägime ka fotodega vaeva, aga eriti uhke olen just tekstilise osa üle. Mitte et see oleks läbivalt kuld olnud, aga meil olid omad momendid.

Kui küsimuse juurde tagasi tulla, siis ma ei tea, mida mehed tegelikult lugeda tahtsid, ja vast ei tahtnudki teada, sest see oleks olnud demotiveeriv. Autotootja **Henry Ford** vist ütles kunagi, et kui ta oleks teinud seda, mida inimesed tahtsid, oleks ta pidanud leiutama kiirema hobuse, mitte auto. Nii et teinekord on hea kuulata ennast rohkem kui „rahvast".

Muidugi püüdsime katta kõiki klassikalisi meesteajakirja teemasid, *à la* mootor ja sport, aga, jällegi, kuna neid armastasid lugeda ka igas vanuses naised, siis on stereotüüpne neid teemasid stereotüpiseerida.

M.A.: Hasartmänge nüüd „numbrist numbrisse" küll polnud. Naistest kirjutas meil sellal, kui mina FHMis olin, Robert, see oli tema ampluaa – kõik need kaanelood ja nii edasi –, autodest ja tehnikast aga **Kaarel** (***Tigas*** – M.M.). Ma ei teadnud ei naistest ega autodest eriti midagi ja kirjutasin kõigest muust – ajaloost, jalkast, sõjandusest, juuste väljakukkumisest ja koduste vahenditega Tarhuni tegemisest. Need mehe mõõdupuud olime me minu arust ikkagi ise. Alguses mõned poolemeelsed – kuuldes, kuhu ma tööle läksin – hakkasid jahuma midagi „pornost" ja muust, millel polnud selle ajakirjaga mingit seost. Minu arust oli see tegelikult kõige rohkem ja eeskätt üldse huumoriajakiri, sageli selline *prank*'ide väänamine käis läbi. Tuleb meeles pidada, et see oli ka üsna sotsiaalmeediaeelne aeg, peamiselt käidi midagi Orkutis nokkimas, Twitter ja Facebook oma tohutu igapäevase infolaviiniga olid veel tulemata. Polnud ka nutitelefone (eriti). Mõtlema pidi rohkem, algoritm ei söötnud sulle igapäevaselt ideid ette.

Ajakirja erinevaid aastakäike sirvides ei leidnud ma sealt eriti näiteks poliitikat ega muid sotsiaalseid teemasid.

M.A.: Ma arvan, et need tundusid lihtsalt liiga igavad ja tõsised teemad, millest kirjutasid teised väljaanded niigi piisavalt.

R.K.: Jah, me ei jaganud neist teemadest midagi või need ei huvitanud. Nii lihtne see oligi. Ma ei mäleta, et meil oleks olnud teemade hulgas tabusid. Okei, lastest ei rääkinud vist. Kuigi kohe tuli meelde, et tegime *feature*'i endistest lapsstaaridest. Pigem oli nii, et kõiki teemasid andis teha effhaemmilikuks.

FHMis oli ka kollektiivi peale kirjutatud artikleid, *à la* parimate eesti muusikavideote väljaselgitamine, mille raames te kõik koos erinevaid videoid vaatasite. Või hoopiski joomismängud. Ka tekste lugedes oli tunda, et teil oli seda ajakirja tehes üsna *fun*. Kuidas te ise antud perioodi kommenteeriksite?

M.A.: Oligi väga *fun*. Suurem osa ajast. Mida saab olla mitte-*fun*'i näiteks ürdiliööride testis? Noh, igas kuus oli üks nädal, mis eriti *fun* ei olnud, see oli see nädal, mille lõpus oli trükikoja tähtaeg. Iga kuu mõtlesime küll, et hakkame seekord varem asjadega peale ja teeme kõik õigeks ajaks valmis, aga lõpuks oli ikka nii, et sel trükkimineku nädalal olime südaööni või kauemgi tööl ning kogu disaini- ja küljendustuba oli meie peale väga vihane. Karjuti ja mäletan, et ka pisardati vähemalt korra või paar, tormati mööda koridori kiirete vihaste sammudega suitsetama. Aga üldiselt saime siiski kõik hästi läbi ega tülitsenud, ja töötajaskond oli väga tore, käisime korduvalt üksteisel külas ka. Mõni kuu pärast FHMi minekut olin väga suures hämmingus, et Robertiga, kellega enim kokku puutusin, polnud veel kordagi selle aja peale tülitsema või karjuma hakanud, ja nii imelik, kui see ka pole, me ei tülitsenudki seal koos oldud kahe aasta jooksul kunagi. Minu puhul oleks kindlasti olnud põhjust näiteks looderdamise pärast sõimata.

FHM ürdiliööre testimas. Väljalõige ajakirja 2007. aasta detsembrinumbrist

R.K.: Need olid väga rokenrollilikud aastad. Seda ajakirja ei oleks saanud teha teisiti. Vähemalt ma ei oleks osanud. Pidime ise kõik läbi tegema ja elama, nagu sa ka ütlesid, et see kumas artiklitest. Võtan seda komplimendina.

Mis olid veidraimad teemad, millega te FHMi tehes kokku puutusite?

R.K.: Järgmisel hommikul pidi ajakiri trükki minema ja mul oli puudu kaks lehekülge. Umbes südaöö paiku väljusin kujundajaga, kellel oli fotokas, toimetusest. Seisin liikumatult tee kõrvale, käed laiali, ja nii mitu tundi. Sellest sündis hommikuks fotoreportaaž pealkirjaga „Kas FHM suudab olla puu?".

Oleksin pidanud ennast paremini ette valmistama selleks intervjuuks, ei mäleta enam nii hästi, aga veider oli hea. Veider võis jõuda lõpuks ajakirja ainult pisikese nupuna või üldse mitte, aga veidrused olid oluline osa meie töö… kultuurist, kui nii võib öelda.

M.A.: Üks veidraimaid kohti, kuhu sattusin, oli Eesti ringreisi raames külastatud baar Kohtla-Järvel, mis oli ehitatud tavalise hruštšovka esimese korruse korterisse, kus müüdi muu hulgas snäkiks mikrouunis soojendatud makrapulki. Üks tragikoomilisimaid momente oli võib-olla see, kui 2009. aasta suvel enne kogu ajakirja ja vist ka kirjastuse kinnipanekut (omanikel sai raha otsa) oli meil pappi nii vähe, et polnud raha anekdoodivõistluse lehele illustratsiooni tellimiseks. Joonistasin selle ise tušiga kalkale ja siis disainerid värvisid selle arvutis ära. Jäin tegelikult pildiga päris rahule, aga mõni päev hiljem olime kõik töötud, nii et… Välja jagamata auhindu jäi kõvasti üle, neid sai kaasa võetud.

Kui ma FHMi läksin, oli kirjastuse all ainult FHM ja askeldasime Paldiski maanteel Kassisaba õlleka läheduses, aga siis avasid omanikest lätlased õige pea mitu naisteajakirja juurde ja kolisime 2007. aasta lõpus kesklinna vingesse kontorisse. 2008. aasta lõpus või nii tuli aga masu peale ja kirjastus läks hingusele, ajakirjad pandi 2009. aasta suvel kinni. Naisteajakirjadest jäi ka kõvasti auhindu üle, seda kosmeetikat sai kasutatud 2009. aasta suvel tollasele suurele kiindumusele külgelöömisel.

Kas teile tundub, et mehed ja mehelikkuse mõiste on selle aja jooksul, mis jääb teie FHMis töötamise ja praeguse aja vahele, muutunud ning mehed tahaksid praegu lugeda hoopis teistel teemadel kui toona? Mille poolest erineks Eesti FHM aastal 2017?

R.K.: Täna on just see päev, kui lahvatas **Taavi Rõivase** Malaisia-skandaal. Just praegu annab ta esimest korda aru Postimehe portaali videointervjuus. Seetõttu ei julge ma mingeid üldistusi meeste kohta teha. Ja polegi vaja üldistada, see ei maksa midagi.

FHM ei ilmu enam üheski riigis. Ilmselt põhjusega – formaat ammendas ennast. Kui kellelgi peaks olema suur soov FHM taaselustada, siis ma soovitaksin tal seda mitte teha. Vähemalt ajakirja kujul. Esiteks ei oleks see majanduslikult absoluutselt mõttekas ja teiseks peaks ka need muidu väga head kirjutajad aru saama, et esimene punkt on nii kategooriline, et rohkem polegi mõtet edasi mõelda.

M.A.: Ma ei kujuta üldse ette. Sisu puhul peaks kindlasti palju rohkem pingutama, et vältida paberajakirjas kogu seda auramist, mis sotsiaalmeedias päev-päevalt populaarsust kogub. Või neist asjust peaks kirjutama hoopis teise nurga alt, tegema teste, persoonikaid ja kõike muud niisugusel kujul, mis ajakirja ilmumise hetkel oleks *online*-meediast läbi käimata, jagamata, kommenteerimata. Kui suudaks sisu värskena hoida, võiks asjal jumet olla küll.

Üldiselt arvan ma muidugi ka seda, et minust 10 aastat nooremad *dude*'id on ilmselt pisut teistsugused ja ega neid FHMi kümne aasta tagused teemad kindlasti kotikski. Kahtlemata ei joo nad nii palju õlut, kui meie seda tegime, nii mulle vähemalt tundub. Sellist kohalikku versiooni *lad culture*'ist, kes tollast FHMi lugesid, enam pole, sest see tekkis tüüpidest, kelle isiksused kujunesid välja üheksakümnendate lõpus. Ja need inimesed on nüüd enamjaolt soliidsed ja korralikud. Uued tüübid, kes praegu 25 on, on minu arust tõsisemad ja rohkem kahe jalaga maa peal, kindlasti ka palju siiramad ja käivad (10 aasta taguse minuga võrreldes) normaalsemalt riides.

ÄRA NÄITA MULLE OMA KANNELT, VANEMUINE

Küllap on liiga paljud meist küsinud siin elus endilt või teistelt, mida näeb etikett ette olukorras, kus sinu telefoni saabub *dickpic*. Foto kellegi peenisest. Mida teha? Kas vastata? Või siis on esimene küsimus, et kes, oh kes ja miks, oh miks sääraseid üldse saadab.

Karin Sõmer

EHITAGE MULLE PÜRAMIID

Ilma igasuguse naljata ei kaunista miski inimest rohkem kui edevus, ja selfitamine on kõvasti[1] iidsem kui nutitelefonide enekakaamerad. Tähelepanujanu tekkis ka palju varem sellest, kui **Abraham Maslow** mõistis selle oma püramiidi paigutada. See on isegi vanem Egiptuse püramiididest, mis on juba iseenesest arhitektuurikeelsed eneseimetlusrallid pealkirjaga „Mina olin siin!".

Tegelikult olin üllatunud ainult sellest, et ma polnud juba varem ühtki peenisepilti saanud.

Samamoodi ei soostu edevuskuninganna **Kim Kardashian** ilmselt voodist tõusmagi, enne kui ta uusim tagumikupilt pole väärt vähemalt miljonit meeldimist ja kuulujutublogide ning konservatiivide oigamist: „Kuidas ta jälle… Ise on naine ja veel ema ka!" Õudne, kohutav ja lõpuajad.

Kuigi lõpuajad algasid kahjuks ammu enne Põhja-Ameerika lemmiktelepere *reality-show*'d, sest šokeerimine oli teema juba meeldimiste-eelsel ajal, meenutagem **Vincent van Gogh'd**, kes enda mutileeritud kõrvaga selfi lõuendile paigutas. Aasta oli siis 1889 ja enesejäädvustajaks mees.

Ühiskond areneb, ent indiviid jääb paigale, ja nii veereme edasi aega, mil ratta järel inimkonna tähtsuselt teine leiutis nimega internet on kuulutatud inimõiguseks (sellest, et ratas pole tänapäevani inimõigus, võib teha mõningaid järeldusi). Läheme ajastusse, mil jäädvustatakse näost allapoole jäävaid kehaosi. Selliseid, mille ilmete lugemiseks ei pea olema hiilgavate sotsiaalsete võimetega.

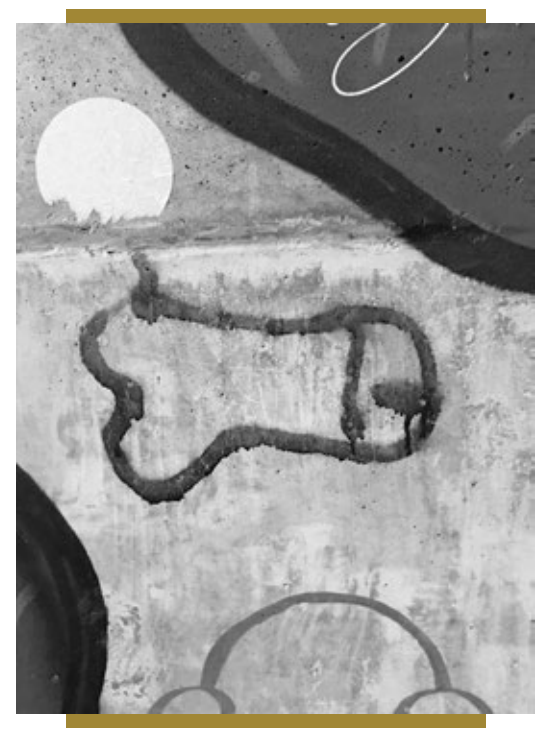

Juba aastatuhandeid on kividele, müüridele ning seintele anonüümselt falloseid joonistatud, kuid nutiajastul tabavad peeniseeksponeerijad pahaaimamatuid pilke ootamatumalt kui kunagi varem.
Foto: Helen Tammemäe

BAKLAŽAAN[2]

Jõuame *emoji*-ajastusse ehk tagasi märkide keelde. Ja suvalisse argiõhtusse, kui jõudsin töölt koju ja panin selga koduriided, mille mugavuse määr oli võrdne nende koledusega. Istusin rätsepaistes kõval[3] diivanil, sõin Rimi viineripitsat[4] ja kirjutasin telefonitsi mehega, kellega olin eelmisel nädalavahetusel peol tutvunud. Sattusime rääkima **Sofia Coppola** filmist „Lost in Translation", kust mulle meenus hetk, mil Charlotte ütleb oma meessoost sõbrale: „Ma proovisin pildistamist, aga [mu fotod] olid nii keskpärased. Ma arvan, et igal tüdrukul on fotograafiaperiood. Tead küll, hobused… oma jalgade pildistamine." Sellele meenutusele järgnes ettepanek kohe jalutama minna.

Kuna teatavasti kahaneb inimese sotsiaalne aktiivsus eksponentsiaalselt täpselt sel hetkel, mil ta varbad puudutavad pidžaama jalatunnelit, proovisin kõiki võimalikke viisakaid teid pidi öelda, et ma täna ei tule. Mees teisel pool internetti oli veidi solvunud, ent ma ei lasknud end sellest segada. Selge, räägime veel fotograafiast. Ja nii lendles ekraanile täiesti ootamatult mu esimene *dickpic*. Õudne, kohutav ja lõpuajad.

Aga ei olnud, sest lubage, ma kirjeldan. Tegu oli täiesti hariliku peenisepildiga, mida võiks esitleda galeriis järgmiselt: „Peenis peos", digifoto, 2016. Lihtne silindrikujuline vorm inimese käes, mis täiesti ausalt öeldes ei suunanud mind nuttes telefoni vulkaani viskama.

Aga mida sa siis teed? Sellisel hetkel? Tegelikult olin üllatunud ainult sellest, et ma polnud juba varem ühtki peenisepilti saanud. Sest sellega on nagu iga-aastase gripipuhanguga – mõtlen, kas seekord saan mina ka, ja kui, siis millal, ja kui juba, siis kuidas ja missuguse täpselt. Aga lõpuks ta tuli ja sellele järgnes ainult mitu minupoolset vaikust.

Vaikus.

Vaikus.

Vaikus.

Ja viineripitsa[5] mu suus tuletas meelde ja meelde ja meelde, et ta on viineripitsa[6]. Ning kohe saabus tagasisideleht: „Kuidas tundub?"

Kuna olen suhteliselt mittepoliitkorrektne ja aus inimene ning tahtsin veidi halba nalja teha, siis vastasin, et ei tunne midagi[7].

Selle vastusega meie vestlus suri. Ise jäin edasi mõtlema, et mis küll toimus sel hetkel ta peas. Mida ta öelda tahtis? Oli see kutse tantsule või info kõrva taha panemiseks[8]? Küsis ta, kas see oli Maxima või Maxxxima? Kas sellisel hetkel peab samaga vastama? Mida etikett ette näeb? Kas peenisepildid kuuluvad ametliku lähetuse kavva või sättuvad need basseiniga järelpidude hulka? Millega ta sel hetkel üldse tegeles? Ühelt poolt peab arvestama faktiga, et vestlusse selliste pooltuttavatega on üllatusteenuse püsikorraldus sisse arvutatud. Teisalt… Aga mis teisalt. Ei olegi mingit teisalt. On lihtsalt peenisepilt.

Hiljem tegin tuttavate hulgas pisikese küsitluse ja tuli välja, et selliseid üllatuspilte saavad peamiselt geid geirakendustes (sest neis on võimalik pilte saata), heterote puhul on enamjaolt tegu vastastikuse kokkuleppega sina-mulle-mina-sulle. Põhjapanevaid järeldusi ei tasu muidugi teha, sest valim oli kitsas.

Tänase päevani pole teada, kas see oli mingit sorti flaier või visiitkaart. Igatahes ei pidanud ma seda väepilti oma kolju siseküljele naelutama, sest ta hoolitses ise selle eest, et mu püsimällu vajutuks sügav peenisekujuline reljeef. Lipuvarras[9] on sisse vajutatud[10] ja see lipp[11] ise lehvib nii mis kole.

[1] *No pun intended.*
[2] *Pun intended.*
[3] *No pun intended.*
[4] *No pun intended.*
[5] *No pun intended.*
[6] *No pun intended.*
[7] *No pun intended.*
[8] *No pun intended.*
[9] *No pun intended.*
[10] *No pun intended.*
[11] *No pun intended.*

EESTI KULTUURI ARHETÜÜP: SÜMPAATNE LUUSER

Luuser on see, kelle elust on midagi puudu. Ja kes ei oska seda saada. Või ei taha. Või ei viitsi. Luuser on see, kes valib lihtsama väljapääsu ning annab kohtumisel eluga elule teed.

Ave Taavet

Luuser pakub meeldivat alternatiivi tänapäeva saavutustele orienteeritud maailmas, kus pjedestaalile saavad vaid üksikud. Luuserite pink on aga lai ja sinna mahuvad ilmakärast väsinud lahedalt istuma. Kreeka-Rooma ideaalidest inspireeritud kultuuriheeroste kõrval on luuser meeldivalt pingutusvaba, äratundmist pakkuv arhetüüp. Järgmiselt vaatame selle mõningaid avaldumisvorme eesti kultuurimaastikul.

FILM

Eriti torkab luuseriks kvalifitseeruvate tegelaskujude rohkus silma viimaste aastate täispikkade eesti mängufilmide hulgas. „Päevad, mis ajasid segadusse" (2016), „Õnn tuleb magades" (2016), „November" (2017), „Sangarid" (2017) – kõigis toimetavad passiivsed kangelased, kes ei ole oma elu peremehed, kuid on ometi silmale armsad vaadata ja südamele kaasa elada.

Üks, mis kõigi nende filmide kangelasi ühendab, on põlgus töö vastu. Kui nad ongi sunnitud midagi tegema, teevad nad seda vastumeelselt, kireta ja täpselt nii palju, kui hädapärast vajalik on („Õnn tuleb magades", „Päevad, mis ajasid segadusse"). Nutikamad leiavad aga kavalaid mooduseid töötamisest möödahiilimiseks ning teiste kulul elamiseks („November", „Sangarid"). Töö ei ole väärtus iseeneses. Pigem on inimese loomulik olek logelemine ja jõudeelu, niipea kui minimaalsed füüsilised vajadused on täidetud. „Hea inimloomus on see, mida maailm kõigist moraalsetest väärtustest kõige enam vajab, hea inimloomus on aga muretuse ja kindlustunde, mitte vaevalisest võitlusest täidetud elu tulemus," kirjutas **Bertrand Russell** oma essees „Jõudeoleku kiituseks"[1]. Eesti filmikangelased tegelevadki selle igipõlise küsimuse lahendamisega. Kuidas olla õnnelik? Kuidas veeta oma päevi tegevusetult, tundmata sealjuures süümepiinu?

Luuserid on alati sümpaatsed, sest nad ei ohusta kedagi. Nad ei kohusta millekski ega suru oma arvamusi peale, ei võitle. Luuserid ei oota elult suurt midagi, nende sisemine *flow* ei luba seda, sest igas ootamises on midagi repressiivset oodatava suhtes. Luuserid lasevad aga asjadel omasoodu minna, jättes neile vabaduse kulgeda ja joonistada välja elu inertne energia. Ideaalne oleks minnalaskmine, laiskus kombineerituna teatava optimistliku fatalismiga. Ei saa öelda, et eesti filmikangelast ei huvita miski. Teatud huvid ja igatsused temas peituvad, kuid põhimõtteliselt ei ole ta nõus nende eest võitlema. Miski maailmas ei ole väärt sinu meelerahu. Ei ilusad tüdrukud, ei karmid peod, ei mõisnike varandus ega Rootsi kilejoped.

Luuser panustab oma elus rohkem pimedale õnnele kui iseendale. Ta ei usu Ameerika unelmasse. Õnneliku juhuse korral võib luuser „läbi lüüa", kuid siis on tegu pingutusvaba aktiga, veaga seatud maailmakorras. Õnn ja jabur juhuslikkus saadavad ka mainitud filmide kangelasi. Meenutagem „Sangarite" Eestist põgenemise episoodi, linateose „Õnn tuleb magades" peategelaste kohtumist või katku petmist „Novembris".

Kõigile neile filmidele on omased huumor ja eneseiroonia. „Novembris" avaldub see kõige eksplitsiitsemalt, pea grotesksel, teistes filmides diskreetsemalt, pigem kõrvaltegelaste ja situatsioonikoomika kaudu. Õigetes annustes mängulisust ja elutervet huumorit lisades saavutavad filmikangelased paraja realistlikkuse astme. Huumor ei lase publikul neid haletseda, kuid aitab kaasa elada.

Luuserlus on nagu vein – selle peened nüansid avalduvad vanusega. Üheks verstapostiks on siin keskiga, mis peaks tähistama teatud edulävele jõudmist või siis lootusetult selle ukse taha jäämist. Pole siis ime, et lisaks eespool nimetatutele võib täheldada ealiste kriisidega võitlevate luuserite rohkust veel küllalt paljudes uuemates eesti filmides. „Klassikokkutulek", „Kirsitubakas" ja „Kertu" pakuvad sissevaadet just keskealise eesti mehe hingeellu, kes peaks justkui hakkama vahekokkuvõtet tegema, kuid tundub, et tulbad on kuidagi tühjad.

Otse loomulikult on kõiki neid filme saatnud tohutu publikuedu.

KIRJASÕNA

Üks esimesi, kes juhtis tähelepanu eestlaste ükskõiksusele oma käekäigu suhtes, oli baltisaksa kirjamees **Georg Julius von Schultz**, kes tegi 19. sajandi alguses seoses eestlaste ja tudengite suhetega järgmisi tähelepanekuid: „Eestlasel on „tudengi" ees teatud lugupidamine, ta ei tea ju, kui tahakski lüüa, kas tema ees pole mitte tema tulevane hingekarjane või arst või kohtunik, ning nõnda kaldub ta alati rahu, s.t passiivse peksasaamise poole."[2] Rahu ja „passiivse peksasaamise" võrdsustamisel on siinkohal tabatud midagi olemuslikku. Ülekohtule vastamise asemel oma meelerahu säilitamine on juba väärt eesmärk iseeneses. Praktilise poole pealt aga investeering tulevikku – praegune koolikiusaja võib ju tulevikuski sinust ametiredelil kõrgemal seista. Milleks siis suhteid rikkuda?

Samast ajast pärineb ka ehk juba ülegi tsiteeritud mõttekäik **von Baerilt**, kes terase loodusvaatlejana eestlaste hingeelu järgmiselt kirjeldas: „Kehaline jõud on neil üsna keskpärane, temperament üldiselt flegmaatiline väikese kallakuga melanhoolsesse […] kõnnak on vankuv ja kõik liigutused aeglased. […] Kui viimaste [flegmaatikute] nägu nürimeelset tuimust väljendab, siis laseb melanhoolikute ilme paista varjatud nördimust."[3] Kirjeldus, mis sobib hästi ka nüüdisaegse eesti filmi tegelasi kujutama. Vankuv kõnnak, aeglased liigutused, tuimad näod. Kui valada see kõik üle sidrunkollase õhtuvalgusega, lisada minimalistlik muusika ja sotsiaalkriitiline süžeeliin, saamegi stereotüübi, mis juba aastakümneid visalt eesti filmikunsti kummitab.

Nüüdisajal on teinud hindamatu töö luuserluse legitimeerimiseks ära **Valdur Mikita**. Ugrimugrilik aidauksel kükitamine, sokkide parandamata jätmine, põõsasse kukkumine ja seenekorvi ümberajamine ei ole enam mitte ainult sallitud, vaid lausa eesti kultuuri lahutamatu osa, selle iseomasuse ja eripära väljendus. Sellise muretu minnalaskmise kultuurilisele esiplaanile toomise tähtsust on raske ülehinnata. Mikita joonistas välja teada-tuntud omadused, kuid andis neile uue väärtuse. Selle tulemusel sündis uus eesti argimütoloogia, kus lihtne ja igapäevane omandab tähendusliku ja igavikulise mõõtme. Vaikimine, vaatlus ja pingutusvaba osalus on siin meie maailmatunnetuse võtmeteks.

Aga mahedate luuserite kirjeldusi leiab ilukirjandusestki külluslikult. Mõned mu lemmikud, kes on kujutanud luusereid suure kaasaelamise, sümpaatia ja toreda huumoriga, on **August Gailit**, **Andrus Kivirähk**, **Jüri Kolk**, **Mehis Heinsaar** ja **Mait Vaik**. Nende teostest võib leida nii sihituid märsilohistajaid, muhedaid õllelibistajaid kui ka ükskõikseid mässumeeleta noorukeid. Neid kõiki ühendab rahumeelne leppimine asjade seisuga maailmas. Töötavaid ja rabelevaid inimesi on kujutatud nende teostes enamasti tüütute, närviliste ja sihitutena ning nad tekitavad ähmast ebamugavustunnet. Luuserid on samuti sihitud, kuid oma positsioonist teadlikud.

Ei saa öelda, et eesti filmikangelast ei huvita miski, kuid põhimõtteliselt ei ole ta nõus millegi eest võitlema.

Mehis Heinsaar, kelle teostes välismaastikud ja tegelaste siseilm märkamatult kokku sulavad – füüsiline ja hingeline geograafia üksteisega lõpuni läbi põimuvad –, annab oma luuseritele romantilise aura. Luuserid on nad enamasti ümbritseva maailma, külaelanike, sugulaste ja töökaaslaste silmis. Nende enda meeltes valitseb rahu ja ühekssaamine loodusega. Vaikus, lesimine ja unistamine on nende pärisosa. Sihitu hulpimine ajavoolus ja initsiatiivi puudumine vähendab nende inimlikkust, aktiivset suhestumist keskkonnaga. Selle asemel et loodust või ümbritsevat keskkonda oma huvidele allutada, saavad nad pisitasa selle osaks. Meenub Heinsaare novell luuletajast, kes Tartu Ülikooli kohvikus vaikselt tooliks muundus, aga ka Kivirähki varane novell mehest, kes palus ennast tooliks voolida, meenub ka „Ussisõnade" Neeme, kellest sai mätas.

Luuserlus on nagu vein – selle peened nüansid avalduvad vanusega.

Nii Heinsaare kui ka Kivirähki luuserite staatilisus ja tegevusetus võimaldavad neil teha keskmisest terasemaid tähelepanekuid ümbritseva maailma suhtes. Neil on aega pöörata tähelepanu asjadele, millest muidu vaid kiiruga mööda joostakse. „Ta magas telgis, sõi pajas keedetud leent ja matkas üha edasi. Maastik muutus ohtlikumaks, võis näha kaheharulisi rohuliblesid. Arturson vaatles neid kaua,"[4] kirjeldab Kivirähk oma novellis „Arturson maailma avastamas" nimitegelase seiklusi. Need tähelepanekud ei kumuleeru aga suurematekс järeldusteks või tegude eksplitsiitseteks ajenditeks, need voolavad tegelastest läbi nagu äravoolutorust. Aga ometi on neis mingi eksklusiivsus, argisuse varjatud võlu, mis teeb sellise maailma kogemise viisi kadestusväärseks.

Luuserid on tänapäeva viimased vabamehed, rüütlid ja romantikud.

Ning, *last but not least*, tuleb mainida, et luuserlus elustiilina on *õilis*.

„Vaimses mõttes on ebaõnnestunud katse samaväärne kõige geniaalsema teosega. Kõlbelises mõttes on ta sellest isegi üle, sest välistab hüvituse," kirjutas kõigi luuserite lüürik ja eestkõneleja **Dovlatov** „Kompromissis"[5]. Ja tõesti, meie kapitalistlikus heaoluühiskonnas on vähe neid inimestevahelisi suhteid, mis materiaalsest või vaimsest tunnustusest sõltumatud oleksid. Äpardustes, eksimustes, nurjumistes see vabadus säilib. Neile ei saa hinnasilti külge panna, nõuda nende eest tunnustust või tasu. Neid saab inimene teostada vaid iseenda jaoks. Luuserid on tänapäeva viimased vabamehed, rüütlid ja romantikud.

MUUSIKA

„Jõudsin linnast koju keset ööd, / nüüd olen jälle kontoris, teen tööd. / Laua taga tukun, tean, et ilus pole see, / ei suuda olla eeskujuks inimkonnale…"[6] Need eesti ühe vanima punkbändi **Kurjami** tuntud laulusõ-

nad võtavad hästi kokku keskmise luuseri töömentaliteedi (mis küll seguneb ebamäärase kahetsusega oma vääritu käitumise pärast).

Kui rääkida luuserlusest eesti muusikas, siis peakski just alustama pungist, selle protestist tavainimeste „kellast kellani" rutiini vastu. Tänapäeval on tööst / tööl käimisest saanud paratamatus, mille kasutegur jääb tihti hämaraks, ja just luuserid seisavad hea inimese õiguse eest mitte teha tööd.

Eespool sai mainitud Bertrand Russellit, kes andis õnnelikkusele teed töökuse ees. Luuserluse vaim ei kangastu tehtud töö hulgas, vaid sellesse suhtumises. Kas näha selles eesmärki iseeneses või leppimist paratamatusega?

André Breton on kirjutanud: „Ei saa olla nii, et inimesed on huvitavad sedavõrd, kui nad kannatavad töö all, olgu kõigi ülejäänud hädadega, kuidas on. […] Mina vihkan kõigest hingest seda orjust, millest mind lugu pidama tahetakse panna. Mul on kahju, et inimene on sellesse mõistetud ja et ta üldiselt ei saa seda vältida, kuid minu poolehoidu ei võida ta oma kannatuste raskusega, vaid üksnes ja ainult oma protestivaimu jõuga."[7] Just see „protestivaim" elu raskuste ja ebamugavuste vastu kajastubki eesti pungi paremikus[8]. Tähelepanu on pööratud sellele, mida töö selle tegijaga teeb. Õhtuti jõuab koju väsinud ja tusane inimene, kel on veel jaksu vaid Maslow' püramiidi alumise otsa, füüsiliste vajaduste rahuldamiseks.

Tööpõlgurluse teisel küljel ootab meid hedonism, elupõletajalik ja olevikku suunatud olemisviis, mida sai juba mainitud põgusalt filmi „Päevad, mis ajasid segadusse" näitel. Muusikaliselt hüppab siin areenile Võsu ossiräpibänd **5miinust**, mis teeb muusikas seda, mida „Päevade" kangelased tegid kinolinal – joob, nikub ja ropendab jultunud poisikese rõõmsa innukusega. Valutava pea, kiirelt kadunud miinimumpalga ja rikutud inimsuhete arvelt loodud üheõhtune edulugu. Selles on oma siirus, teatud maagilinegi kvaliteet – kui ma kujutan kedagi teist, aiman järele tänaval, unes või internetis nähtud edulugusid, siis äkki miski sellest saab ka tegelikkuseks. Sarnane kutsub esile sarnast.

Üheks põnevaks eesti muusika allhoovuseks, mida on raske kuskile liigitada, kuid mis tundub sulavat ühte Kivirähki, Heinsaare ja Kolgi helgete raamatutegelaste maailmavaatega, on **Erkki Hüva**, **Ants Laidami** ja teiste peavoolust kaugel ujuvate autorite looming. Nad laulavad pildiraamidest, maitseainetopsikeste täppidest ja oma koerast. Nende autorite isiksus, loomingu vorm ja sõnum on nii täielikult ühte sulanud, et tegu on parimas mõttes „elustiili"-muusikaga. See on helge, eneseküllane ja ambitsioonitu.

Eesti kultuuriskeene tõeline kangelane on sümpaatne luuser. Ta oksendab, situb, jääb püksid rebadel magama, varastab enese ja teiste tagant, kakleb ja liiderdab, põlgab tööd ja armastab muidu passimist. See on piinlik, aga piinlikkus ongi inimliku seisundi pärisosa ja kvintessents. Piinlikkus tegi ahvist inimese. Viimaste aastate eesti kultuur on tänu selle luuseritest kangelastele inimlik, lähedane ja ligipääsetav. Igaühes on potentsiaali nii luuserluseks kui ka sangarluseks. Miks mitte ollagi mõlemat?

[1] *Russell, B. 2001 [1932]. Jõudeoleku kiituseks. – Sirp, 09.11, lk 3–4.*
[2] *Schultz, G. J. 1999. Tartu tudengid viiskümmend aastat tagasi. – Loomingu Raamatukogu. Tallinn: Perioodika, lk 16.*
[3] *Baer, K. E. 2013. Eestlaste endeemilistest haigustest. Tallinn: Hea Lugu, lk 67–68.*
[4] *Kivirähk, A. 1996. Õlle kõrvale. Tallinn: Vaho, lk 54.*
[5] *Dovlatov, S. 1995. Kompromiss. Tallinn: Kupar, lk 8.*
[6] *Kurjam „Pohmakaga tööl" (sõnad Marko Sigus).*
[7] *Breton, A. 2013. Nadja. Tallinn: Kultuurileht, lk 48–49.*
[8] *„Tulevad koju need mehed nii väsinud / Tusatuju pudelisse peidavad / Õhtuti lapitud linade vahele / Oma naistega ühte heidavad…" (Velikije Luki „Agul"); „ma olen väsinud / ja mul on külm / leiba ei leidnud kusagilt / sitta situb sital / tööl kapital nikub päeval ja ööl…" (Psychoterror „Töö laul"); „Tegin tööd, mis ma tegin, / inimene hakkas jooma, / tegin tööd, mis ma tegin, / tegi inimesest looma…" (Giuseppe Perverdi Big Band „Töö"); „Päevake on läinud / miskit pole teinud / pooleli on jäänud töö / jälle tuleb peale öö…" (Singer Vinger „Sängiängiöö").*

KUTT, KUS MU MEHELIKKUS ON

Hollywood on ikka loonud seksisümboleid ja soolisi rolliideaale. Kas teadsid, et moodsa mehe võrdkuju kannab sandaale ja hommikumantlit, kuulab kõrvaklappidest keeglihelisid ning joob ainult White Russianit? Saa tuttavaks Jeffrey „The Dude" Lebowskiga.

Andrei Liimets

Mehelikkuse võrdkuju on olnud Ameerika kinokunstis ikka jõuline, kõigutamatu ja iseseisev. Musklis John Rambo, hoolimatult suitsetav **Humphrey Bogart**, revolvriga vehkiv **John Wayne**. See on tegelane, kellel on võim, jõud ja kontroll. Just samasse liini triiviva karuse Sa**m Elliotti k**auboihäälega antakse „Suure Lebowski" avamonoloogis see teatepulk imetlevalt üle uue ajastu mehele, kõigi hipide järglasele, kõigi hipsterite varasele eellasele Jeffrey „The Dude" Lebowskile.

Tagantjärele võib mõjuda üllatavalt, et 1998. aastaks end juba autorikino esigeeniustena kehtestanud vendade **Joel David** ja **Ethan Jesse Coeni** seitsmes film ei kohanud esialgu suuremat publiku- ega kriitikumenu. Ju ta oli žanriliselt liiga ebamäärane ja sisult ülearu veider – natuke nagu vestern, natuke nagu *film noir*, natuke nagu satiir. Nüüdseks räägib filmi jälgedesse jäänud pärand aga teist keelt – peategelase järgi on tekkinud lausa religioonivorm nimega Dudeism (kui

Uue ajastu mees, kõigi hipide järglane, kõigi hipsterite varane eellane Jeffrey „The Dude" Lebowski. Kaader filmist „Suur Lebowski"

tõlkida Jeffrey eelistatud hüüdnimi The Dude eesti keeles lihtsalt kutiks, võiks selle filosoofia nimi olla „kutism"), filmist endast kujunenud aga tõeline kultusteos, millele on pühendatud Kentuckys kord aastas toimuv festival Lebowski Fest.

KOMPLEKT EBASTANDARDSEID MEESTEGELASI

Kogu loolise ja stiililise segaduse ning veidruse juures on sellele kõigele üsna lihtne seletus – „Suure Lebowskiga" võrdselt värvikaid karaktereid leiab väga vähestest linateostest. Kui **Jeff Bridges** filmi alguses peategelasena sandaalide ja hommikumantli väel toidupoodi jalutab, on see justkui kindaheit terve ajastu ennast lõputult tõsiselt võtvale olemusele, pidurdamatult edasirühkivale kapitalismile ja arutule agressioonile. Tegevus leiab õigupoolest aset aastas 1991 ja toonane president **George Bush seenior** kuulutab teleekraanil alanuks järgnevatel nädalatel ja kuudel kümneid tuhandeid inimelusid nõudnud lahesõja. Töötu The Dude ei saaks aga sellest kõigest vähem hoolida. Tema elu on muretu olelemine ja kulgemine. Seda muidugi hetkeni, mil teda samanimelise ärimagnaadiga sassi ajavad jõmmid poissmehekorterisse sisse murravad, Lebowski peadpidi WC-potti topivad ning tema kallile esikuvaibale urineerivad.

Sealt algab järgnevaks kaoseks absoluutselt ette valmistamata ja oma aega pigem keeglimänguga sisustava Lebowski ristiretk oma kaotuse eest, et küünilisest ja kummalisest maailmast tükikestki õiglust leida. Coenitele omasel kujul on aga lugu ise vaid kattevari, mille tagant elu absurdi üle muiata ning üht omanäolist tegelast teise järel vaataja ette maalida. „Mis teeb mehest mehe?" küsib ühel hetkel tegelikult tagaotsitud Jeffrey Lebowski, ratastooli kiuste miljoneid teeninud ärimees. Vaikimisi esitatav küsimus on aga pigem, kas ja millal kaotab mees oma mehelikkuse, maskuliinsuse ja kuidas seda tagasi võita. Film toob vaataja ette terve plejaadi tegelasi, kelle abiga neile küsimustele vastust otsida.

Tõsi, Hollywoodi klassikalistele mehelikkuse standarditele ei vasta neist pea ükski – ei **John Turturro** ülevoolavalt intensiivsest keigarist keeglifanaatik Jesus, ei valju teknomuusikat kuulavad saksa päritolu veidrikest bandiidid, ei **John Goodmani** pidevalt enesevalitsust kaotav Vietnami veteran Walter. Ja kindlasti mitte Jeffrey „The Dude" Lebowski ise – mees, kes vaatab nimekaimu kontoris ajakirja Time kaant matkivasse peeglisse kirjaga „Kas sina oled Lebowski grandi vääriline saavutaja?".

Oo ei, Lebowski sümboliseerib lõputule saavutamisvajadusele vastupidist – võimekust elu vabalt võtta, lihtsalt põrandal lesides kõrvaklappidest keeglihelisid kuulata ja mitte iga moeröögatuse või populismivooluga kaasa minna. Kusagil käib sõda, kusagil joostakse võidu, kusagil käib lõputu peenisemõõtmine, aga The Dude'il on sellest kõigest enam-vähem savi.

KALAMAJA HIPSTERI EESKUJU

Eriti põneva dueti moodustavad filmis Lebowski ja **Julianne Moore'i** tavapärase mõjuvusega mängitud kunstnik Maude. Maude on kartmatu feminist, kes teatab esmakohtumise teises lauses, et enamik mehi tunneb ennast ebamugavalt juba sõna „vagiina" mainimisel, ja küsib kolmandas, kas Lebowskile meeldib seks. Konventsionaalsemas filmis võiks Maude olla peategelase romantiliseks huviks, kuid The Dude suhestub konventsionaalsete rollidega umbes sama palju kui keskmine linnatuvi „Pähklipureja" balletiga. Ta üritab küll toimuvas selgusele jõuda, kuid keeldub võtma omaks ühe krimimüsteeriumi kangelasest peategelase rolli. Lebowski ei adu õigupoolest päris lõpuni välja, mille pagana pärast kogu sehkendamine üleüldse käib, ega hooli ka sellest kuigivõrd.

Võib-olla on aga peamine küsimus see, kas The Dude on kõige toimuva juures kuidagi vähem mees. Vähem *macho* ja võib-olla vähem karune, aga terve põlvkonna jaoks on Lebowski ennekõike rollimudel ja ikoon, kuigi sageli pigem aimatavalt ja 21. sajandi teiseks kümnendiks üpris tugevalt muundunud kujul. Kui Lebowski on töötu ja laisk, siis tema sandaalidesse astunud uue põlvkonna isased juhivad *start-up*'e ja kujundavad maailma tulevikku, sirutavad erinevalt The Dude'ist võimu ja kontrolli järele. Rahumärgiga ehitud õunalogoga arvutis askeldavad kunagised beetaisased on uued alfad ja teevad ilma nii Silicon Valleys kui ka Kalamajas. Lebowskiga seob neid aga see, et kummalgi pole eriti sooja ega külma eelmiste aastasadade jäikadest rollimudelitest ning mehisuse määratlustest.

Coenite stiil polegi maailma paika piiritleda, suurtele küsimustele vastuseid anda või kergesti defineeritavaid maailmavaatelisi seisukohti võtta. Pigem vaatavad nad ikka pealt elu absurdi – hulka kummalisi tegelinskeid tegutsemas, justkui neil võiks olla eelnevalt mainitud kontroll toimuva üle. Mehelikkusega seostatud võim, jõud ja kontroll on muidugi naeruväärne illusioon. Inimene teeb plaane, jumal naerab, nagu öeldakse. Võib-olla saab Jeffrey „The Dude" Lebowski kõigist Coenite kuulsatest tegelastest sellest kaugelt kõige paremini aru.

PRINTER EHK KUNO K. KAKS HÜPET

Jan Kaus

1.

Hiljuti paluti mul jagada muljeid mu ajakirjandusliku karjääri põnevaimatest juhtumitest. Seoses sellega meenus mulle Kuno K. endiselt lahendamata küsimus. Olen nimelt millegipärast veendunud, et ta on siiani elus.

Meeldetuletuseks. Kolm aastat tagasi 29. aprilli varahommikul hüppas Stockholmi saarestikus Tallinki Superfantaasia pardalt merre mees, keda päästjatel ei õnnestunud leida. Neli kuud hiljem teatati sissemurdmisest pisikesel Rudigö saarel asuvasse suvilasse. Sissemurdmise muutis huvitavaks tõsiasi, et selle omanik, kelle esivanemad olid töötanud kolme põlve jagu Rootsi merelaevastikus, kartis Venemaa sissetungi ning oli varustanud oma suvila märkimisväärse hulga konservide ja kuivikutega. Kogu selle varu oli sissemurdja ära söönud, millest võis järeldada, et ta oli viibinud suvilas pikemat aega, vähemalt paar kuud. Omaniku kaht jahipüssi polnud ta puudutanudki, samuti oli kutsumata võõras püüdnud parandada katkist esikuakent. Kui ma sellest loost Kuno K. jälgi ajades kuulsin, polnud mul eriti raske teha üht lihtsat liitmistehet. Ent sissemurdja jäi kadunuks nagu vits vette – sarnaselt neli kuud varem merre hüpanud mehega.

Mind ei paina Kuno K. loo juures mitte ennekõike tema kadumine, vaid kõik see, mis leidis aset enne hüpet. Ajakirjanduses spekuleeriti Kuno K.-ga juhtunu üle üsna palju, ent, nagu sageli, järeldusi tehti tema, mitte järeldajate endi suhtes.

2.

Kõigepealt juhtus üsna igapäevane asi – Kuno K. armus. Armus oma kolleegi. Nad töötasid kõrgelt noteeritud suhtekorraldusfirmas Epner ja Partnerid, Kuno K. projektijuhina ja tema südame läitnud Ragne nõustamisprojektide assistendina. Kuno K. oli kõnealuste sündmuste alguseks jõudnud sõuda abielumere lainetel seitse aastat – tundub, et ilma suuremate tormideta –, tal oli kaheaastane tütar, temast viis aastat noorem Ragne oli vallaline.

Pikemalt detailidesse laskumata võib öelda, et Kuno K. oli mingis mõttes painavalt tavaline, tal oli nimelt raskusi oma tunnete väljendamisega. Ragne, kes ajapikku sattus Kuno K.-ga üsna usalduslikesse suhetesse – kõik sai alguse ühest ebameeldivast tööalasest veast, mida Kuno oli aidanud Ragnel lahendada –, hakkas pikapeale oma naiseliku intuitsiooniga üht-teist tähele panema, ent tema sõnutsi ei öelnud Kuno talle enda tunnete kohta kunagi sõnagi. Jah, nende suhe muutus sõbralikust soojaks, olen näinud asjaomaste meilivahetust. Teate küll neid läbikäimisi, mille puhul korraga avastatakse, et on astutud väike, aga tajutav samm üle sügava, kuigi tähenduselt ohutu sõpruse piiri. Ühes viimastest kirjadest, mille Kuno Ragnelt sai, leidus vastus ettevaatlikule ülestunnistusele – mees oli ääri-veeri maininud stressi tundemärke omandama hakanud väsimust. Ragne vastas, et Kuno on „väga tubli" ning et ta „kadestab" mehe töövõimet. Kirja lõpetasid kaks tähelepanuväärset sõna. Esiteks „Pai!" – pange tähele hüüumärki! Teiseks kasutas Ragne tavalise „tervitades" asemel enda nime ees väljendit „Sinu". Arvatavasti panid need kaks sõna midagi liikuma. Kuno kirjutas omakorda tavapärasest südamlikuma läkituse, mille peale Ragne tagasi tõmbus, tema järgmine kiri on tonaalsuselt palju jahedam. Ühesõnaga, tavaline mehe ja naise vaheline mäng, nüansid nagu malenupud.

Kuno järgmine – ja viimane – kiri nägi välja selline.

Ragne!
Pean Sulle tunnistama, et tahaks tulla Su sisse. Anna andeks, aga nii see on. Sa oled kohutavalt ilus. Palun ära saa minust valesti aru, ma ei taha naist, kes ei tundu mulle vaimukas ja intelligentne või kelle kohta ma seda ei tea. Ma pole kunagi abielu rikkunud, mu abikaasa pole mulle sugugi ebameeldiv. Aga mõnikord on mul Sind vaadates lausa valus, tahaks Su riided seljast rebida ja näo Su rindade vahele peita. Saan aru, et see on hullumeelsus ja mul peaks olema häbi. Võib-olla ongi. Aga ma ei usu, et see seletab täielikult mu peapööritust.
Kuno

3.

Esiteks paar järeldust, mida ma pole tahtnud varem eriti kellegagi jagada. Ma pole siiani kindel, kas tegu oli mehelikkuse agressiivse purskega, nagu kaldusid hiljem arvama mõned kriitikud, või hoopis meeleheitliku sooviga saada teada, mida teine inimene õieti tunneb, mida see „Pai!" tähendas. Arvatavasti ei suutnud Kuno mõelda oma kahtlustest vabanemiseks välja ühtegi sobivamat viisi. Kirja võib suhtuda mitmeti. Sellise läkituse kirjutamist võib muidugi pidada julgustükiks. Ent suutmatus seda naisele silmast silma tunnistada viitab ka hirmule, mis mängis peapöörituses samaväärset rolli kui hetkelisest ülestunnistusest saadud joovastus.

Ent ruttan asjade käigust ette. Kuno K. kirja juures pole ju märgiline mitte selle iseloom, vaid selle olemasolu. Tõsiasi, et see eksisteerib, olgugi et ei peaks. Ma usun Kuno K.-d, kes vandus oma hingeõnnistuse nimel, et tal polnud iialgi kavatsust kirja Ragnele saata. Selliseid asju ju ei tehta. Ta oli katsetanud oma sõnutsi viie-kuue erineva versiooniga – kõik viisakad ja samas mingil moel ebapiisavad. Neid tekste pole paraku (või õnneks?) alles, isegi büroo palgatud Eesti tippspetsialistidel ei õnnestunud Kuno arvutis varasemaid versioone taastada. Lõpuks kirjutas ta ülaltoodud read ja otsustas needki kustutada. Kell oli pool üksteist õhtul, büroos valitses tühjus. Kuno soovis kirja mälestuseks välja printida – arvatavasti polnud ta mõelnud, kuidas ta seda varjama hakkab või kui kaua ta ülestunnistust ülepea alles hoiab. Ta vajutas printimisnuppu, kustutas kirja, sõnad kadusid arvuti töölaualt. Näen vaimusilmas, kuidas Kuno K. vajub mõttesse, kuidas ta jääb ekslema oma ootamatult leitud vabaduses. See on õnnis, õnnelik hetk, tulvil võimaluste miraaže. Aeg venib.

4.

Edasi läks kõigi eelduste kohaselt nii, et Kuno ärkas mõtisklustest, sest kuulis printeri häält. Printer asus büroo teises otsas, sekretäri laua juures. Aparaat oli sahisenud ebaharilikult kaua. Kui hääl katkes, tõusis Kuno ja läks vaatama. Printeri sahtlis vedeles suur hulk A4-pabereid – arvatakse, et vähemalt kaheksakümmend kuuma lehte –, igaühel neist kiri Ragnele.

Alguses arvas Kuno, et oli teinud midagi valesti. Ta kontrollis oma arvuti prügikasti ja allalaadimisi, lülitas nii printeri kui ka arvuti välja ja uuesti sisse, ent kui ta printeri uuesti paberiga täitis, hakkasid masina sisemusest paiskuma kirja koopiad: „Ma pean Sulle tunnistama, et tahaks tulla Su sisse…" Võime vaid oletada, mida Kuno paari tunni jooksul tunda võis. Viimaks jäi peaaegu tuliseks muutunud printer vakka, terve büroo oli trükivärvi ja kuuma paberi lõhnast umbne, Kuno korjas kokku hulga paberilehti – võimalik, et nende koguarv riivas tuhandet –, viis need autosse ja toppis lähedalasuval ehitusplatsil ühte hiiglaslikku, kõiksugu prahti täis konteinerisse. Ta silme ette kerkis kujutlus, kuidas tuleb tuulehoog ja paberid üle linna laiali virutab. Olles veendunud, et tema kirjast polnud büroos alles ühtegi koopiat, sõitis ta koju – muidugi plaaniga järgmisel päeval esimesena tööl olla.

Aga nagu hästi teada, magas ta sisse.

5.

Kui Kuno K. järgmisel hommikul tööle jõudis, higine nagu maratonijooksja, kutsus ülemus ta kohe enda juurde ning nõudis selgitust. Temalt sai Kuno teada, et printerist ilmuvad ainult tema kirjad Ragnele – üksköik millist dokumenti aparaadil ka paberile trükkida ei lasta, tulevad välja ainult Kuno K. kirjutatud seitsmerealise ülestunnistuse koopiad. Ülemus käskis Kunol olukorra kiiresti likvideerida. Ragne oli kõigi nõusolekul büroo ruumidest lahkunud ning loomulikult ei näinud nad teineteist enam kunagi. Aasta aega tagasi kohtas üks mu kolleeg Ragnet Uus-Meremaal.

Üldiselt ei taha ma hakata hiljem juhtunut väga detailselt üle rääkima. Eks see sisaldab kõikvõimalikke vähem või rohkem absurdseid nüansse ning loomulikult palju seletamatut. Nimelt on selle juhtumi juures jäänud siiani arusaamatuks kaks asja.

Esiteks muidugi kummaline ilming, mida hakati nime-

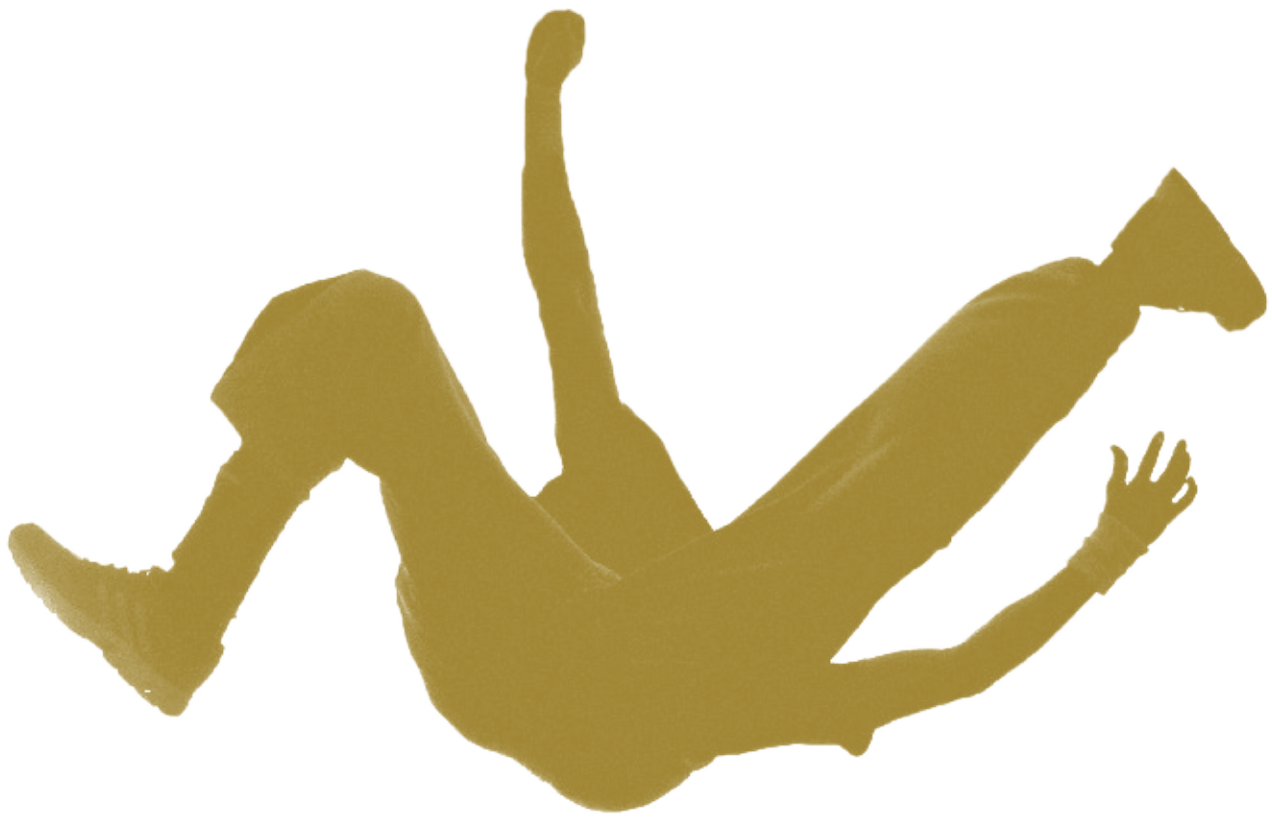

tama „nakatumiseks”. Olgugi et Epner ja Partnerid vahetas veel samal päeval oma printeri välja ning büroo arvutisüsteemile tehti põhjalik *restart*, oli ka uus masin võimeline printima ainult Kuno K. kirelõõma. Juba järgmisel päeval hakkasid sedasama kirja – ja ei midagi muud – väljastama kõik samas majas asuvate büroode printerid. Sedasi levis nakkus üle terve Mustamäe ja Nõmme linnaosade, haarates muu hulgas enda alla politseiameti infosüsteemid. Ühesõnaga, kiri levis nagu viirus, kõiksuguste ettevõtete, ametkondade, MTÜde ja kodude printerid surisesid ja ähkisid ning levitasid kümnetes tuhandetes koopiates Kuno K. südamesoovi. Printerid kuumenesid üle, lakkasid töötamast, ent kui nad olid pisut puhanud, kui palavik oli mõnevõrra alanenud, läks kõik jälle lahti.

Teine ilming… Jah, ma arvan, et just selle tõttu kaitsepolitsei vaest Kuno K.-d nõnda palju pitsitaski. Tema kodu otsiti tapeedi eemaldamiseni läbi, korraga muutus jube tähenduslikuks tõsiasi, et Kuno K. onu esimene naine oli venelanna, kelle vanemad olid pärit Tjumenist. Igatahes, kui kogu tohuvabohu oli jõudnud paar päeva kesta ning juba ka Soome ja Läti uudistesse jõuda – Venemaa propagandakanalitest rääkimata –, hakkasid kirjad muutuma. Umbes tunniste vahedega lisandusid algse kirja koopiatele uued laused, otsekui iga printeri sees oleks istunud kuri osaline mõnes suuremas vingerpussis. Seitsmerealine kiri paisus lõpuks kolm lehekülge pikaks. Eks need, kelle tähelepanuvõimet pole praeguse aja üha kasvavad tempod ja uudiste kiire vaheldumine päris läbi kulutanud, mäletavad algversiooni muundumist ja lõpptulemust umbkaudu isegi. Lisan siia lihtsalt kirja esimese lause n-ö lõppversiooni.

> *Ma þean Sulle tunnistama, et tahaksin tulla Su sisse; ah, ütlen ausalt, ma tahaksin sind oimetuks keþþida, ma kujutlen, kuidas ma Sinusse tagant sisenen, kuidas Sa ajad oma kannikad laiali ja ma näen Su þerseaugu väikest musta lillekest, ja seda võdinat, neid nahaaluseid laineid, mida ma Sinu igavesti þehme ja valeva þersenaha all iga tõukega tekitan!*

Rohkem pole vist vaja lisada. Olgugi et kirjade seletamatu muundumise mõjul hakati Kuno K.-d pidama eriti kurjaks arvutigeeniuseks ja uue aja Herman Simmiks, kõige pahelisemaks mõjuagendiks Eesti ajaloos, ei suudetud lõpuks koguda mingeid tõendeid, kuidas ta suutnuks taolise ettevõtmise orkestreerida. Seda enam, et peale arvutisüsteemide mõnenädalase osalise halvamise polnud sellel sürrealistlikul anomaalial ametkondade tööle mingit kaugeleulatuvat või püsivat mõju. Enne kui viirus valitsusasutuste printeriteni jõudis, lakkas kirjade tulv päevapealt. Polnud mingit nähtavat põhjust, ei olnud mõne arvutigeeniuse tekitatud läbimurret, polnud süsteemi kollapsi, ei olnud mingeid nähtavaid muutusi eeluurimise all viibinud Kuno K. kõnes, käitumises või meeleolus.

Mõju oli pigem vaimne. Ega keegi Kuno K. juttu eriti ei uskunud. Mõned pidasid teda psühhopaadiks, mõned naljahambaks, mõned pidasid tema nalja heaks, mõned halvaks. Konservatiivsed poliitikud nägid Kuno K. kirjas märki moodsa inimese vaimsest allakäigust, liberaalid allasurutud valge heteromehe groteskset manifesti. Üldiselt leiti, et mugavuse kasvuga kaasneb kaitsetuse kasv. Mõned analüüsisid Kuno K. kirja stiili, mõned püüdsid seda dešifreerida või selle „arengust” mingeid algoritme leida, mõned soovitasid hoopis Mart Kadastiku romaane lugeda.

Kõige selle loba varjus ilmus paar arvamuslugu, mis pole mu mälus ühel või teisel põhjusel massi sulandunud. Näiteks üks endine ajukirurg, kes kuulub Eesti kõige ekstravagantsemate selgeltnägijate hulka, väitis, et kirja sisulises „paljunemises” pole iseenesest midagi müstilist. Kuna Kuno K. oli oma tundeid nõnda kaua aega vaka all hoidnud – too selgeltnägija oli kindel, et armumine Ragnesse polnud põhjus, vaid tagajärg –, vallandus mehe avameelsusega nõnda tugev energialaine, et see mõjutas tehnilist aparatuuri oma kümne kilomeetri raadiuses. Kui lahti pääsesid kõik allasurutud fantaasiad, isegi enda eest salajas hoitud tunded, muundusid need sõnadeks paberil. Printeritest sai armee, mida juhtis inimese alateadvus.

Ent ma ei räägi Kuno K. lugu ühiskondliku vastukaja pärast, olgugi et mind väga huvitab, kuidas kõik need irvhambad ja tänitajad ise Kuno K. positsioonis oleksid käitunud – ning ma ei rahulduks saatust narriva vastusega, et nemad sellisesse olukorda ei satuks.

6.

Kohe kui kahtlusest vabanemine võimaldas, ostis Kuno K. laevapileti Stockholmi. Miks just sinna? Kes teab. Mida me siis teame? Me teame, et vahetult enne merrehüpet helistas Kuno K.-le tema abikaasa Mare, keda Läänemaal suvemajas redutav mees oli pärast printereid tabanud viirust vaid paar korda näinud. Mida nad rääkisid? Olen püüdnud seda Mare mälestuste põhjal rekonstrueerida.

Mare kutsus Kunot koju tagasi. Kuno väitis vastu, et see pole võimalik, elu on läbi. Või vähemalt on läbi senine elu – ta tundvat ennast praegu ühtaegu nagu vastsündinu ja äsjasurnu. Pealegi olevat ta kindel, et Mare on kusagil sügaval hinges ta peale jube vihane. Ja õigusega muidugi, õigusega, sügavale löödud haavad on liiga valusad, et hakata midagi proovima. Sa ei tea ju, mida ma täpselt tunnen, olevat Mare vastanud, ega ma ei tea seda hetkel isegi, saad ju aru, see on muutnud meie kõigi elu. No ja kui ma tulengi tagasi, siis mõjutab veelgi rohkem, olevat Kuno vastanud, pealegi ütlesid sa ju isegi, et sa ei tea, mida sa mõtled või tunned. Aga äkki uurime koos välja, ütles Mare. Uhh, ma ei tea, ma ei tunne praegu muud kui jälestust, vastas Kuno. See on praegu, kuigi äkki oleksid sa tõesti võinud varem… hakkas Mare kõnelema, ent Kuno katkestas teda. Rääkida, ja-jaa, rääkida, rääkida, rääkida, ma tean, aga kas sellest, et ma nüüd rääkisin, oli mingit kuradi kasu. Ma küll ei mäleta, millal sa viimati minuga sedasi rääkisid, nagu sa seal… kirjutasid, ütles Mare ja lisas pärast üürikest pausi: ma üldse ei teadnud, et asjad nii kehvasti on, midagi ma aimasin küll, juba mõnda aega, ma isegi küsisin paar korda, mäletad? Ah ei, see pole sedasi, nagu sa mõtled, ütles Kuno. Nad olevat korraks vaikinud, siis küsis Mare: kas asi on selles, et me seksisime liiga vähe? Ei, ma ei tea, nojah, ma ei tea, selles ka, võib-olla, ma ei tea, vastas Kuno. Jälle vaikus ja siis ütles Kuno: ma tean, ma tean, sul pole minuga kerge olnud. Mare mõtles ja vastas: võib-olla, aga ega mul ilma sinuta kergem ei hakka, võib-olla kunagi hakkab, aga praegu mitte. Mind peetakse praegu Eesti kõige nõmedamaks inimeseks, kõik teevad mu üle nalja või lubavad kusagil kommentaariumis mulle tappa anda, vastas Kuno. Ei ole päris nii, mina näiteks nii ei arva, ütles Mare, mina näiteks usun sind. Nojah, sa oled täiuslik, kostis Kuno masendunult. Mare oleks hea meelega vastanud midagi teravat, aga ta ütles uuesti, et tule koju. Imelik, meenutas Mare hiljem, ma püüdsin korraga nalja teha, ma ütlesin talle, et kui ta koju jõuab, olen ma meie printeri juba ära visanud. Ei mingeid printereid, ainult meie kolmekesi. Ma ei tea, ma ei tea, ma ei tea, kostis Kuno ja lõpetas kõne. Telefon lendas vette. Ma siiamaani põen seda printerinalja, ütles Mare.

Kokkupuude veega pidi teda kainestama, elutung lõi hinge sama tugevalt kinni nagu merepind. Võib-olla kerkis Kuno silme ette kujutlus, et ta kukkus omaenda pisaratesse. Neidki ta ju vist hoidis endale, ma ei mäleta, et ta oleks ühegi intervjuu ajal nutma hakanud. Isegi Mihkel Raud ei suutnud panna ta häält värahtama.

7.

Ma olen mõelnud, mis temast sai. Miski minus keeldub uskumast, et ta on surnud. Ükskord nägin poolunes sellist pilti: kuivikud seljakotis, rändab ta läbi Rootsi metsade ja Lapi tundrute, kusagil Narvikis istub ta laevale ja sõidab üle Põhja-Jäämere, samal ajal on Ragne hakanud Uus-Meremaalt põhja poole liikuma ning nad kohtuvad täiesti juhuslikult kusagil Hawaii saartel. Nad ei suuda uskuda oma silmi. Ragne on isegi õnnelikum kui Kuno K., sest ta on hakanud vahepealsete aastate jooksul hindama mehe soovi viia ellu peaaegu võimatut – olla korrakski aus.

Kui ma asja üle ärkvel olles järele mõtlesin, sain aru, et see oleks tore küll, ent kõige parem oleks siiski, kui Kuno K. ühel päeval lihtsalt koju tagasi läheks ning püüaks oma suurt viga korrata, printeriga või ilma.

Foto: pxhere.com (CC0)

MEES INC.
UUS EESTI BIIT

Foto: Agneta Hardõkainen, Dima Kalenda

Kodumaiste *indie*-trubaduuride read on saanud laiendust artisti Mees Inc., kodanikunimega Frank-Leander Sapego, kujul. Modernne lähenemine elule läbi eesti mehe silmade.

Räägi lühidalt, kes on Mees Inc.?
Mees Inc. on eesti mees, kellele meeldivad jalgpall, õlu, vahel ka filmikunst ja muusika. On kinnine, tundeid ei oska eriti välja näidata (v.a siis, kui napsine on). Meeldib magada; kui oleks võimalik, siis ainult seda teekski. Oleks elukutseline magaja, saaks väärt palka. Mõtles ühel hetkel, et hakkab tegema muusikat, sest miks mitte. Abiks palju häid sõpru, kes aitavad sellel päriselus elada (*real life live music*) ja teevad kaasa ka lindistustes.

Sa oled maininud, et su muusikat on nimetatud ossipopiks. Mida see ossipopp sinu nägemuses täpsemalt tähendab?
Meil oli bändiga eelmisel aastal esimene ülesastumine Uue Maailma Tänavafestivalil ja Joonas (*Ärmpalu* – toim.) nägi välja, nagu ta oleks otse „Päevad, mis ajasid segadusse" võtetelt tulnud ja Ulfsakilt normaalselt külma saanud. Ja siis läks see ossipopp kuhugi kirja. Nii lihtne oligi. Aga ma liiga palju ei põeks selle üle, mis žanris see muusika on või kuhu seda kangesti liigitama peaks; olgu ta *indie* või mida iganes. Tiit (*Liblik* – toim.) kirjutas ühes tutvustuses selle kohta „vabalevi-*vibe*". Meeldis.

Tänapäeval on paljud astunud pigem elektroonilise muusika rajale. Sina toimetad aga rohkem *indie*'sema sildi all. Kas lisaks Mees Inc.-ile meisterdad ka teistsugust materjali?
Elektroonilise muusika vastu pole midagi, aga ise pigem ei teeks. Või noh, mine tea, kui oskaks, siis ehk teeks. Aga liiga palju sellist kraami ei kuula ja ilmselt ei kukuks see ka eriti loomulikult välja. Mõtlen, et kui üldse midagi teistsugust teha, siis teeks normaalselt punki. Mingit Kurjami, Punkentsefaliidi ja Sleaford Modsi segu vist, päris naljakas oleks mu meelest. Meil oli kunagi Hyrri (*Innokent Vainola* – toim.), Tiidu ja Jaaniga (*Sinka* – toim.) punkbänd Nirg. Sellega sai ikka suhteliselt vihast liini aetud, peamiselt Nõmme regioonis. Seal olime oma aja (2012 talv-kevad) üks nõutuimaid punkbände. Proovisime vist Eesti Laulule ka saada, aga ei õnnestunud.

Küsis **Mariliis Mõttus**

Pane kõrv peale:
soundcloud.com/mees-inc

Sinu muusikas on väga olulisel kohal lüürika, mis liigitub kohati absurdi alla. Mis järjekorras su loomeprotsess toimub – kas enne on sõnad ja siis muusika või vastupidi? Kust sa sõnade jaoks inspiratsiooni ammutad ja mis teemad sulle olulised on?
Normaalne, ma ei teadnudki, et keegi neid sõnu üldse tähele paneb. Aga üldiselt on need üsna nukrad ja siis ma üritan naltsi sisse visata, et keegi kunagi ei arvaks, et ma kurb olen või midagi… Mõnikord tulevad sõnad enne ja mõnikord muusika. Mul on üks Wordi fail, kuhu ma aeg-ajalt mingit jama kokku kirjutan, siis mängin mingisuguse käigu sündil, bassil ja/või kitarril sisse ja proovin sellele kirjutatut peale ümiseda. Otseselt mingit sügavat lüürikalist-muusikalist sümbioosi ei ole, selle jaoks pole vist piisavalt osav. Siis üritan lugu edasi arendada, et see oleks veidi mõtestatum ja pikem kui pool minutit. Vahel tuleb siin appi ka Hyrr, kes minu lugusid miksib, ja ütleb, et see või too võiks hoopis siin või seal olla, tõstab asju ümber, pikendab, lühendab, asendab minu esimese hooga pandud mõttetud efektid asjalikematega ja paneb teinekord ka ise käe külge. Nagu vihane produtsent. Ja nii need lood tekivad. Ilma temata ma vist ei viitsiks midagi teha.

Mida tulevik toob?
Uued lood peaks valmis ja lõpuni tegema. Albumi tahaks mingil kujul uue aasta alguses välja anda. Saladuskatte all võin öelda, et vähemalt ühes loos teeb Joonas normaalse Claptoni-soolo ja Rihard (*Niinberg* – toim.) sama normaalse *dnb*-biidi – Clapton *meets* Panacea. Ja tahaks veel võimalikult lahedatest üritustest (jõulud, uusaasta, kolmekuningapäev) osa võtta, igale loole muusikavideo teha (kvantiteet > kvaliteet) ja inimesena paremaks saada. Tegemist on.

TAAVI-PEETER
DJ-ANKEET

Foto: Kaupo Rõivasepp

Taavi-Peeter kipub siduma kõiki oma tegemisi muusikaga. Küll on Tartu *indie*-skeenelt võrsunud noorsand teinud bändi, küll kirjutanud muusikast, nüüd töötab aga peaasjalikult plaadipoes Biit, kus kogu uus kraam on kohe haardeulatuses. Ka Tallinna ja Tartu lokaalides on ta oma maitse-eelistustega üha tihedamini platsis, kaasas nii vanad lemmikud kui ka uuemad leiud. Uuel aastal on Taavi-Peetri sulest oodata ka uut isiklikku muusikat, seniks aga miksteibi kujul läbilõige tema hetkelemmikutest ja klassikast.

Debüüt: 2013. või 2014. aastal Tartu lokaalis Nälg. Hea tuttav Martin Järvekülg käis peale, et võiks ikka mängida, ja siis ma seal mõned korrad rokkisin – Blur „Song 2" oli toona teema jne. Teadmisi polnud, aga mängida oli tore. Veidi hiljem hakkasin tasapisi vinüülplaate koguma ja sõbra Kristjan Mõru juures harjutamas käima.

Muusikas oluline: Autentsus, loomingulisus, mõjusus, maitsekus.

Kuula meie veebiväljaandest ka Taavi-Peetri Müürilehele tehtud miksteipi.

Muusikas ebaoluline: Muusikaga vahel kaasnev suletus on minu arust ebaoluline. *À la* ainult ühtmoodi on õige või mängin neid plaate, mida kellelgi teisel ei ole. See, kas miski on parasjagu moes, on samuti ebaoluline.

Mida mängin: *Outsider*-poppi, *indie*'t, tibake Aafrika musa ja palju uut elektroonikat.

Eredaimad mängumälestused: Marati suvehommikused peod, kus päike aknast sisse tõuseb.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Animal Collective „Brother Sport".

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Ideaalne mängupaik oleks umbes sada inimest mahutav täispuitpõrandaga kaetud „pehmelt" kõlav ruum koos hea helisüsteemi, mikseri ja vinüülimängijatega; avatud meeltega inimesed tuleksid sinna regulaarselt muusikat kuulama ja tantsima.

***Guilty pleasure*:** Linkin Park „Reanimation" („Hybrid Theory" remikside plaat).

Alt üles vaatan…: Minu respekt, Madis Nestor, Niilo Leppik, Martin Jõela, Haigla *crew*, Kaarel Valter, Ö Stuudio, Siim Karro, Illimar Vihmar, Kaupo Rõivasepp!

Viis klassikut:
Radiohead „In Rainbows"
Talking Heads „Remain in Light"
Donald Fagen „The Nightfly"
Keith Jarrett „The Köln Concert"
The Prodigy „The Fat of the Land"

Viis hetkekummitajat:
Protomartyr „Relatives in Descent"
Pharaohs „In Oeland"
The Other People Place ft. Mystic Tribe A.I. „Sunday Night Live at the Laptop Cafe"
Francis Bebey „Psychedelic Sanza 1982–1984"
Kettenkarussell „Insecurity Guard"

Tehnilist: Meeldivad vinüülplaadid, aga kuna päris kõike endale lubada ei saa, siis ostan ja mängin ka digireliisse.

Lõppsõna: Aitäh kõigile, kes jätkuvalt plaadipoes käivad!

Üleval: Tommy Cash. Foto: press. All: Winny Puhh. Foto: Kalle Veesaar

Kurjam – Surm tappis ära
(2017)

Kuulas: Kristjan Karron

Igiliikurist pungilegendi Kurjami näiline regressioon ajalukku uue albumiga „Surm tappis ära" on tegelikult igati loogiline: kui tänapäeval punkarid ja hevivennad enam lõuga ei saa („Seda kurb on vaadata"), siis miks mitte võtta ette aeg, mil eestlased igal pool tappa olevat saanud. Lõppude lõpuks ei pea katk ja ristiküütlid olema vaid *folk* ja *black metal*'ile omased teemad ning albumit lõpetav *pièce de résistance* „Vanapaganist" näitab mõlemale žanrile kahe ja poole minutiga korralikult koha kätte. Nagu kombeks, on plaadil lisaks esmapilgul üllatavalt mitmekesisele helimaastikule ka varamu mõttetööd provotseerivat lüürikat, mis Kurjami laividel kindlasti publiku hulgas resoneerima hakkab.

Bänd pole hüljanud ka oma klassikalist aguliromantilist punki, mis hõlmab energeetilise kitarri- ja trummitärina saatel väljapursatud elulist itku („Kanapea", „Mul on streik"). Kuigi kogu plaadil nõrka kohta kui sellist ei olegi, hakkab sellel esinev looming iga pala möödudes aina rohkem ja rohkem külge (20 minutit kestva väljalaske kohta on korralik *replay value* tegur väga tugev). Olenemata sellest, kas bänd võtab ette ajaloohõngulise „sitase takusärgi" lähenemise või jääb truuks oma (a)sotsiaalkommentaarile, võib julgelt öelda, et Kurjam on tänapäeval ning oleks ka 800 aastat tagasi olnud kõige rõvedamalt ja ehedamalt satiirilisem eesti bänd.

Moses Sumney – Aromanticism
(Jagjaguwar, 2017)

Kuulas: Talvike Mändla

Noor muusik Moses Sumney oli vaid mõni aasta tagasi nii häbelik, et peitis väidetavalt oma kirjutatud laule madratsi alla. Septembri lõpus ilmus USAs sündinud ning Ghanas üles kasvanud Mosese debüütalbum, mis põimib kokku džässi, souli, pehme elektroonika ja ambientse folkmuusika.

„Aromanticismi" sume soul pole kaugeltki *easy listening* või taustamuusika. Midagi toimub kogu aeg, muutub, areneb, taasleiutab end. See näitab iseõppinud Sumneyt võimeka ja intelligentse loojana. Mõjutajatena on kuulda Billie Holidayd ja Minnie Ripertoni, aga ka Radioheadi ja siin-seal hakkab kõrva björklikke mikrorütme (näiteks loos „Quarrel").

Sumney loob ise enda armastuse ja ebaromantika. Pehmelt unelev tämber loetleb üles oma hirmud ja valed. Sõnad paistavad sügavalt läbivalutatud ja toovad su ette õrna, haavatava ja üha tugevamaks muutuva inimese. „Will I die from living numb?" küsib ta laulus „Doomed". „I know what it's like to behold and not be held," tunnistab ta loos „Plastic". Palade vahele loeb Sumney luulet. „The baby cries out in protest / A scream raw and grotesque / That soon, he learns to suppress."

Album moodustab imelise terviku. Lisades siia juurde minimalistlikud videod ja stiilse kaanekunsti, olen kindel, et Sumney jätab muusikaajalukku suure ja sügava jälje.

Vootele Ruusmaa – Krabisev poeet / Audioluule reisipäevik
(2017)

Kuulas: Helena Läks

Vootele Ruusmaa võib nüüd paariks kuuks aja maha võtta, sest äsja ilmus talt tervelt kaks audiokogumikku: autori esimene sooloplaat „Audioluule reisipäevik", mis koondab värssi ja kargesse elektroonilisse muusikasse kätketud pilte autori Euroopa reisidelt, ning eesti luulevinüüle sämpliv EP „Krabisev poeet".

„Audioluule reisipäevik" võiks kanda ka pealkirja „Euroopas on kurb reisida", sest Ruusmaa pilk kujutatud linnadele on ajutise külalise, iseennast pidevalt teadvustava kõrvaltvaataja melanhoolne pilk. Siiski kaugel blaseerumisest, püsib autor päikesest või sombust raugelt mõtliku ja seejuures märkimisväärselt tundlikuna, seisatades ning lastes paikade rütmidel endast üle ja läbi uhtuda. Ruusmaa kohakurbus on nüansirohke, sealt leiab kohati väga mahedat unenäolisust („La Victoria"), ent ka triviaalsusesse kalduvaid kirjeldusi („Tallinn"). Olen Vootele Ruusmaad vist alati natuke rohkem muusikuks kui luuletajaks pidanud, kuid „Audioluule reisipäevikus" on muusika-Ruusmaa ja luuletaja-Ruusmaa leidnud hea tasakaalu.

„Krabisev poeet", mida vast tasukski kuulata pärast „Audioluule reisipäevikut", on tunduvalt krapsakam, hüplikum ning võõpab laiema värvipaletiga. „Aasta tuhat tagasi" kõlab kui miski, mille peale oleks võinud riimida noor Chalice, „J. Kaplinski masin" näib aga hoopiski flirtivat põhjanaabrite müramaastikega. Nii mõjub „Krabisev poeet" žanriharjutuste kimbuna, millel puuduvad tugevam fookus ja narratiiv, kuid mis siiski väga-väga delikaatselt eesti kirjandusloo poole osutab.

Erinevad esitajad – Kale Plankieren: Dutch Cassette Rarities 1981–1985
(Knekelhuis, 2017)

Kuulas: Tanel Matsalu

Kui Kraftwerk ilmutas 1970ndatel enda ikoonilised elektropopialbumid, inspireeris see paljusid uuendusmeelseid muusikuid kitarre ja trumme nurka viskama ning neid süntesaatorite ja trummimasinatega asendama. Oli alanud sündipopi ja *new wave*'i võidukäik, mille käigus lindistati nii edetabeleid vallutanud lugusid kui ka täiesti omalaadseid eksperimentaalseid veidruseid. Niimoodi tekkisid paljudes kohtades alternatiivsed *no wave*'i skeened, mis vastandasid end peavoolule. See oli huvitav segu sündipopist, elektrost, industriaalist, pungist ja diskost. Praeguseks on selline muusika muutunud haruldaseks ja on füüsilisel kujul raskesti leitav. Seepärast ongi teretulnud isehakanud muusikaarheoloogide tõusev trend sellist rariteetset kraami kokku koguda ja vinüülil taasavaldada. Käesolev Knekelhuisi kogumik keskendub Hollandi kassetikultuuri liikumise kuldpäevadele. Gruuvivad trummimasina *boogie*'d, masinlik elektropunk, eksperimentaalsed elektroonilised veidrused, isegi rokikas *funk* – kõik on esindatud laia valiku artistide ja bändide vahendusel. Mul on ütlemata hea meel, et avastasin tõelise *proto-electroclash*'i saundiga Y Create'i loo, tantsupõrandatele sobiva Necronomiconi või Rite De Passage'i „Quinquerime'i" – loo, mille võib sättida vabalt ühele joonele Detroiti *techno* pioneeri Juan Atkinsi varajase loominguga. Tegemist on tõeliselt väärt kraamiga, mis pakub kuulajale pilguheitu ühte huvitavasse ja vähe avastatud subkultuuri.

Erinevad esitajad – Klockworks 20
(Klockworks, 2017)

Kuulas: Tanel Mütt

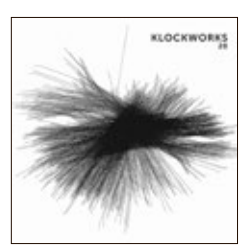

Septembri keskpaigas välja antud kogumik „Klockworks 20" on Ben Klocki plaadifirma kahekümnes reliis, mille saabumist tähistatakse Klockworksi jaoks siiani kõige mahukama kogumikuga.

Antud kompilatsiooni ei saa vaadelda holistilises võtmes sisulise kooskõla kaudu, vaid pigem saab näha Ben Klocki kui tänapäeva ühe edukaima nüüdisaegse *techno*-muusika DJ arusaama žanrist, mis on aina enam kommertsiks muutumas ning oma tõelist identiteeti ja kultuurilist tausta kaotamas.

„Klockworks 20" täidab üldpildis ära kõik selle žanri moodsad tahud. Atmosfääriline *dub techno* Etapp Kyle'ilt, Detroiti hõng DVS1-lt, kiirem festivali-*techno* Dax Jlt, *house*-muusika olemusest tuletatud lugu Yoikolilt ning alternatiivsem külg nüüdseks meie hulgast lahkunud Trevinolt. Kogumiku suurima probleemina saab tõsta esile keskpärasust. Kuigi kokku on „KW20-l" umbes neli lugu, mis on kindlasti märkimisväärsed, on muu lihtsalt tavapärane *acid* ja hüpnootilisem *techno*. Lood, mis oleks justkui võetud Ben Klocki tüüpilisest kaheksatunnisest maratonsetist. Kuigi seda võib vaadelda kui Klocki teadlikku otsust, peaks kogumik, mis on täis nüüdisaegse *techno* parimaid nimesid, seadma endale kõrgema standardi seoses sellega, mis pääseb sisse ja mis mitte.

„Klockworks 20" on kogumikuna stiililiselt mitmekülgne, ent tihedalt täis lugusid, mis kukuvad kahjuks liiga tihti sinna auku, et need ei lähe kaugemale lihtsast tavalisusest.

Volruptus – Hessdalen
(трип, 2017)

Kuulas: Tanel Matsalu

Island on müstiline maa ja selline on ka saareriigilt pärit *techno*. Selle elavaks näiteks on artistid, nagu Exos, Bjarki, Ruxpin, Sanasol või Ozy. Volruptus on selles skeenes uus nimi, kuid lühikese ajaga on ta suutnud enda tegemistega juba märkimisväärselt silma paista. Seega ei ole midagi imestada, et tema looming on jõudnud Nina Kravizi eesrindliku plaadifirmani трип. Volruptuse saundi kohta võib öelda, et see on stiilipuhas *electro techno*. Lugude pealkirjade järgi saab aru, et ta on mõjutatud kõigest kosmilisest, maavälisest, ulmest ja tulnukatest. Volruptus ise nimetabki ennast tulnukaks, kes on taassündinud siia ilma inimese kehas ja kelle missioon on avastada ja luua meile uusi lummavaid helisid. Plaati kuulates võiks seda täitsa uskuda. Monokromaatilist muusikat kannavad edasi krõbedad trummimasinabiidid ja veidralt piiksuvad lasersüntesaatorid, mis panevad hõljuma avakosmose poole. See kõik kõlab nagu hoolikalt kokku plõksutatud galaktikatevaheline morsekood. Sellise elektro puhul tekivad võrdlused paratamatult Drexciya, Legowelti või I-Figa. Volruptus on veel noor tulija ja kindlasti jõuab ta nende hiiglaste kõrval end tõestada. Uut I-Fi „Space Invaders Are Smoking Grassi" taolist hitti selliselt *underground*-plaadilt tõenäoliselt ei tule, aga ikkagi on tegemist tänavuse ühe meeldejäävaima elektroplaadiga.

VIHJE

2. detsembril saavad Kultuurikatlas kokku kaks plahvatusliku energiaga artisti: oma tiivad globaalsel areenil laiali sirutanud Tommy Cash, kellelt võib oodata kontserdil tuliuut kraami, ja maailma veidraimaks bändiks tituleeritud Winny Puhh, kelle puhul ei tea päris täpselt kunagi, mida hullu nad järgmiseks ette võtavad.

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

Don’t Say Goodbye – Uku Kuudi mälestusõhtu

Sel sügisel lahkus meie seast pärast pikaaegset võitlust ALSiga Uku Kuut. Uku muusikat tutvustas laiemale maailmale Washingtoni plaadifirma Peoples Potential Unlimited. Vaatamata raskele tõvele on Uku looming rahvusvahelistes *indie*-ringkondades Eestile visiitkaardiks ning tema ainulaadse käekirjaga lood on inspireerinud loendamatuid teisi.

Laupäeval, 4. novembril Sveta Baaris toimuval üritusel ei jäta me Ukuga hüvasti, vaid ütleme „Nägemist!” ning saadame ta teele sama lendleva kergusega, millega ta ise kõigele lähenes. Muusikat valivad Ajukaja, Jürgen Tamme, Madis Nestor, Martin Jõela, Prins Emanuel, Rain Tolk, Ruutu Poiss, Sten-Kristian Saluveer, Taavi-Peeter ja Yahoo Boy. Ürituselt saab soetada erivalikut P.P.U. plaate ja muud kraami, sealhulgas Uku vinüüle.

Ürituse tuluga toetatakse Eesti Lihasehaigete Seltsi ja Uku perekonda.

Ploy. Foto: press

PÖFF pidutseb Helioses

Juba traditsiooniks kujunenud PÖFFi peol astuvad sel aastal üles kodumaa parimad pojad ja tütred. Pidu toimub 24. novembril ajaloolises Heliose kinos Sauna tänaval, kus muusikat selekteerivad Alari Orav, Kristopher Luigend, Susanna Raiend ning Frotee DJd Martin Jõela ja Erki Pruul. Oodatud on kõik rohkem ja vähem filmihuvilised, kes soovivad pimedatele kinosaalidele vahelduseks jalgu sirutada ning üheks õhtuks visuaalsele kunstile ruumi andes helilistesse sfäärides-se sukelduda.

Reivijumalad ärkavad Tartus

10. novembril võtab Tartu Aparaaditehase üle kaksteist tundi kestev elektroonilise tantsumuusika üritus Apareiv.

Kolmes saalis opereerivad erinevad peosarjad: progressiivsele *house*-muusikale ja esteetikale keskendunud SÜNK, *techno*’le rõhuv KTRL ja alternatiivsemal ning obskuursemal tantsumuusikal põhinev Outré. Lavadel astub üles 16 DJd, nende seas näiteks Nikolajev, Katja Adrikova, Ivo Naries, Kersten Kõrge ja paljud teised. Lisaks tehakse koostööd Spectromatic Visualsiga, kes loob Aparaaditehase peale visuaalkeskkonna. Pidu jätkub *afterparty* vormis, kus kuuleb kuue erineva DJ *back-to-back*-esinemisi.

Ürituse peakorraldajate Tanel Müti ja Paul Lepassoni sõnul on olulisel kohal nii heli, unikaalsed valguslahendused kui ka külastajate mugavus. „Tähtis on see, et heli oleks kooskõlas seal pakutud muusikaga ning sümbioosis lava füüsilise olemuse ning sinna paigutatud valguslahendustega,” lausus Mütt. Lepasson lisas: „Rõhk on sellel, et ruum, mida me loome, oleks isoleeritud muudest argipäevastest normidest ja reeglitest. Loome absoluutkeskkonna ühes Tartu kõige huvitavamas paigas ning idee sellest tekitab palju ootusärevust.”

Eggbeater IV – Ploy

Peosari Eggbeater nägi ilmavalgust 17. veebruaril 2017 Helikopteris, kui külla tuli Kanadast pärit *acid punk*’i duo Pelada. Sellest hetkest sündis üritus, mille eesmärk on tuua Tallinnasse värskeid ja põnevaid välisartiste elektroonilise muusika maastikult ning põimida sellega teemakohaseid installatsioone, et heli kõrval ka visuaalset naudingut pakkuda. Pärast Peladat on Eggbeaterile jõudnud hollandi uue *techno* kunn nthng ja Berliini vokaal-*techno live*-improviseerijad annanan.

Helikopter on nüüdseks küll oma uksed sulgenud, aga Eggbeateri traditsioon jätkub. Sarja neljas üritus toimub 17. novembril Sveta Baaris, kus külaliseks on Londonis tegutsev noor, värske ja alati üllatav Ploy.

Ploy kõlal on kindel koht uuenduslike põrandaaluse muusika artistide seas ning ta annab jätkuvalt välja üha intrigeerivamat muusikat. 2016. aastal saabus ta skeenele oma plaadiga „Sala One Five” Hessle Audio alt ning on sellest ajast pidevas tõusujoones edasi liikunud. Tema kõige uuema EP väljalaskekuupäev langeb, muide, täpselt kokku tema Tallinna seti päevaga!

Kodukandist toetavad Nikolajev, Evelin Rg ja Köster.

Sügisene vitamiinipomm Booty Powder

Selleks et end päikesevaesel ajal turgutada, on *footwork*’ile, *juke*’ile ja *ghettotech*’ile keskendunud peosari Booty Powder seganud kokku erilise vitamiinipommi.

24. novembril Kultuuriklubis Kelm toimuval sarja 9. üritusel astub üles Kaptain Cadillac, prantsuse leibeli Booty Call Records boss, keda võib kutsuda sisuliselt *booty*-muusika Euroopa suursaadikuks. Lubades end mõjutada Chicagost ja Detroitist pärit saundidel, on Kaptain Cadillac jäädvustanud oma kõla *ghettotech*’i ja *juke*’i vahendusel juba aastast 2007. Tema DJ-sett on laia spektriga, kaasates *house*’i, *jersey club*’i, *techno*’t ja hiphoppi läbi *ghetto-booty* filtri.

Rahvusvahelisel tantsupeol esindab Hispaaniat ja plaadifirmat Iberian Juke artist, DJ ja produtsent Stayhigh, kes on panustanud rahvusvahelisse *juke*’i- ja *footwork*’i-skeenesse mitme väga tugeva reliisiga – hulk bängereid, ära flipitud klassikuid ja mahedamaid bassilugusid.

Lisaks välismaistele külalistele on platsis DJ Gee, plaadifirma Lejal Genes boss, DJ ja produtsent, keda võib nimetada hiphopi, *dancehall*’i, *garage*’i ja *dubstep*’i subkultuuri edendajaks, ning peo residendid K^ur Kent^ur, Jones ja J-han.

NOVEMBER 2017

jazz.ee
EESTI JAZZLIIT

3.11 kl 21.00 Jaan Pehk & Paul Daniel & Ramuel Tafenau N099 Jazzklubi
10.11 kl 21.00 Sofia Rubina & LRK Trio N099 Jazzklubi
11.11 kl 21.00 Marie Mørck Quartet & Keio Vutt Philly Joe's Jazziklubi
17.11 kl 21.00 Sid Hille Trio F# feat. Ivi Rausi & Laura Põldvere Philly Joe's Jazziklubi
24.11 kl 21.00 Estonian Dixieland Band N099 Jazzklubi

Eesti Kultuurkapital · Kultuuriministeerium · Eesti Instituut · N099 · Philly Joe's
www.jazz.ee

TEEME VALMIS

Ehitus ja keskkond Vorarlbergis

Kuni **14. jaanuarini 2018**
Rotermanni soolaladu
Ahtri 2, Tallinn

Parim osa Austria arhitektuurist
ja ehituskultuurist

EESTI ARHITEKTUURIMUUSEUM
MUSEUM OF ESTONIAN ARCHITECTURE

AUSTRIA
SUURSAATKOND
TALLINNAS

Lõuna - Eesti
11.11.2017
koorimuusika
maraton

12.00 16 naiskoori kontsert Tartu Jaani kirikus
16.00 15 meeskoori kontsert Tartu Peetri kirikus
19.00 14 segakoori kontsert Tartu Pauluse kirikus
22.00 lummutus Tartu Maarja kiriku juures

koorimuusikamaraton.ee

Taastame Tartu Maarja kiriku
Tartu heade mõtete linn
EESTI 100
EESTI KULTUURKAPITAL
RAHVAKULTUURI KESKUS
EESTI KOORIÜHING

Koorilauljad aitavad taastada laulupeokirikut.

MUST KAST ESITLEB

KANGELASED

LAVASTAJA PEETER VOLKONSKI

3. / 4. / nov 19:00 / Vilde ja Vine TARTU // 7. / 8. / 9. / nov 19:00 / Wabadus TALLINN

PILETILEVI / www.teatermustkast.ee /

EESTI KULTUURKAPITAL / EESTI ARHITEKTIDE LIIT / EESTI SISEARHITEKTIDE LIIT / EESTI MAASTIKUARHITEKTIDE LIIT
ESITLEVAD

EESTI ESTONIAN
ARHITEKTUURI · ARCHITECTURE
PREEMIAD AWARDS
2017

8. DETSEMBRIL VABA LAVAL

ARHITEKTUURI
AASTAPREEMIAD
2017

www.arhitektuuripreemiad.ee

PEALKIRJA PUUDUTAMATA EHK MIDAGI SELLEGA ON

Urmas Vadi „Neverland"
Toimetaja Kajar Pruul, kujundaja Andres Rõhu
Kolm Tarka, 2017
347 lk

Marja Unt

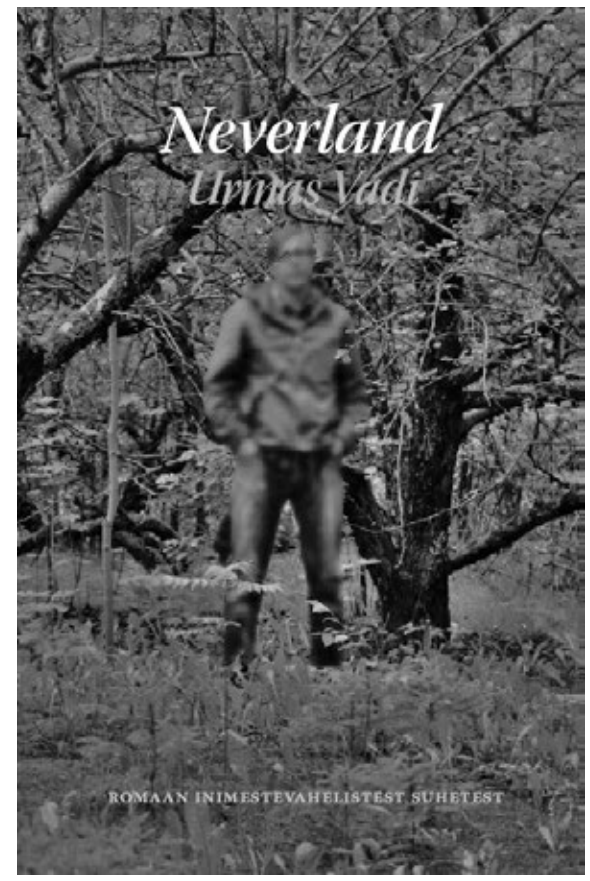

Midagi on lahti Urmas Vadi romaanide lõppudega. 2012. aastal ilmunud „Tagasi Eestisse" oli haarav lugemiselamus, muljet jäi aga varjutama lõpplahendus, mis mõjus ühtaegu liiga päevakajalise ja liiga seletavana. Lugu oleks ehk olnud mõjusam küsimärkidega Herman Simmi asemel. Sama pettumuse tõi esmakordsel lugemisel „Neverlandi" lõpp, mis pärast sisse- ja kaasaelamist, üha ruumilisemaks muutuvate tegelastega kaasarändamist, peadpööritavaid pöördeid ning järjest tihenevaid seoseid tekitas tunde, nagu oleks lugejale lihtsalt keskmist sõrme näidatud või isegi mitte sõrme, vaid lillat m*nni. Puänt oleks justkui enne lõppu ära olnud, nõnda et niinimetatud päris lõpp pigem ära vajub, kui tervikut tugevdab.

Teisel lugemisel aga hakkas üllatuslikult tööle just too äsja kirutud lõpp, vormides tonaalsust kandva kujundina ning andes nii mõnelegi teemaarendusele selgema kuju. Eeskätt aitab see lõpp, ikka toosama lume alt välja sulav lilla dildo, mõelda pisut selgemaks neid segaseid tundeid, mida Vadi loomingu tonaalsus sageli tekitab – ambivalentset olekut huumori ja tõsimeelsuse, mõnikord lausa traagika vahel, kus naeruväärsus võib moonduda hetkega sügavuseks ja vastupidi.

Vadi loomingu üks omadusi lisaks igapäevase ja üleloomuliku põimimisele on pidev liikumine argise ja abstraktse, väikese ja suure (olgu siis või eksistentsiaalse) mõõtme vahel.

Lõpuga on siiski muret olnud teistelgi. Eesti Päevalehes ilmunud arvustuses kurdab „Neverlandi" üldiselt kiitev **Veiko Märka**, et lõpu poole läheb lugu liiga fantastiliseks, „mis romaani seni usutavuse piirides püsinud sotsiaalset, poliitilist ja süvapsühholoogilist kudet destabiliseerib"[1]. Mõistatuslikud, veidrad või ka lausa üleloomulikud nähtused ja sündmused on kujunenud Vadi loomingu oluliseks tunnuseks ning kui tulla taas kord tagasi võrdluse juurde romaaniga „Tagasi Eestisse" – sest miskipärast paistavad need teosed üsna mitmel tasandil omavahel dialoogis olevat – ja meenutada sittuvaid ahve, kes sündmustele hoo sisse annavad, algab „Neverland" tõesti teistmoodi ning esmalt võib see paista realistlikus võtmes ajalooromaanina, millel ei puudu ka perekonnasaaga tunnused.

Tegelasedki on psühholoogiliselt mitmekihilised ja usutavad, nende mured ühtaegu triviaalsed ja lahendamatud. Margot vaevavad tema ihad ja tungid, ootamatu üksijäämine, isiksuse amorfsus (hakkliha, mis on usaldusväärne, kuna teda saab vormida) ja ehk ka keskeakriis, kuigi sellisel juhul tuleks keskeakriisi käsitleda iseloomujoonena. Margo eksnaist Elinat kimbutab võimetus olla *ise* ja suutmatus end oma võimetusest välja võidelda, nende poega Kaarlit painab loomulikult vanemate lahkuminek. Margo ema, näitleja Leena käitumismustrid ja kinnisideed ning hilisem „hulluksminek" on küll groteskini viidud, kuid ometi mõistetavad. Värvikaim Neverlandi asukas on kahtlemata vene juurtega Eesti patrioot Roman, kes peatse isakssaamise ootuses loodab leevendada oma hirme ja ärevust Kaitseliitu astumisega, samal ajal jääb tema lapse ema, Romani vaid lapse eostamiseks kasutada soovinud Sigrid, lugejale kõige suletumaks. Nad kõik on tavalised „väikesed inimesed" oma tavaliste, ent ometi suurte probleemidega, mida saadavad ka mitmesugused laiemad teemad, sealhulgas julgeolek, poliitika, sotsiaalsed standardid jne. Selle seltskonnaga toimuva realistlikku-psühholoogilist tasandit võib kokkuvõttes pidada õige tröös-tituks, tegelased tekitavad küll empaatiat, kuid ometi on neis kõigis juba algusest peale ka midagi võõristavat – teatav külmus, õigupoolest soojuse puudumine, kuigi pealtnäha võiks need üks ja sama olla.

Kas meie praeguse olemise tuumaks on siis inimestevahelised suhted, millele osutab „Neverlandi" alapealkiri? Ja kui on, siis miks nad ei toimi nii, et kõigil poleks lakkamatult halb olla?

Ehkki romaani tegevus toimub Tartus, näib see (vähemalt elupõlisele tartlasele) lugedes pigem mõne anonüümse suurlinnana, nähtavasti seetõttu, et üksildus, kontaktivõimetus ja ka näiteks asjaolu, et tegelastel praktiliselt polegi sõpru, tundub suures linnas kuidagi usutavam.

Siinkohal võiks selle arvustuse lõpetadagi, kui samal ajal ei kõverduks kalmistul ristid, poleks Hakklihamaa kuningat ega segadust sellega, kuidas ikkagi tapeti ammustel aegadel Leena kadunud abikaasa perekonna talus Vene sõdur, ja sellega, mida tegi toosama kadunud abikaasa vanasti garaažis. Veidrad elemendid hiilivad sisse tasapisi, lausa salakavalalt ning ilmselt seetõttu tekib ka äärmiselt kummaliste seikade puhul soov neid loogiliselt seletada, mida lugu esialgu ka võimaldab. Ajapikku aga hakkavad selguma väga paljud seosed, kummalised ühenduslülid viivad kokku tapetud Vene sõduri, Margo, Leena, Elina, Sigridi, Romani ja Fjodor Dostojevski. Need ühendused ei teki aga kergelt. Kui Leena hakkab oma mehe perekonna oletatavat saladust uurima, häirib teda see, et tervikpilti ei moodustu, tükid ei sobitu kokku, samasugune kokkusobitamisvajadus saadab loo vältel ka lugejat. Paistab aga, et see tervik saab sündida üksnes juhul, kui sideaineks on loobumine reaalse ja irreaalse vastandamisest.

Tulles tagasi Veiko Märka etteheite juurde fantastiliste elementide ülekülluse kohta, võiks küsida, kas pole ehk nii, et Vadi loomingu üks omadusi lisaks igapäevase ja üleloomuliku põimimisele on pidev liikumine argise ja abstraktse, väikese ja suure (olgu siis või eksistentsiaalse) mõõtme vahel. Suuri asju tuleb aga teistmoodi väljendada kui olmelisi – et nad ei hakkaks iseennast tühistama, ei mõjuks triviaalselt ega pateetiliselt. Mõistatuslik või fantastiline element hakkab seega tööle süvakihtides, laseb teha üldistusi, avab suuremaid küsimusi ja seoseid kui üksnes tegelaste elusaatus ja valikud. Samal ajal pole üldistusvõimalused ja tähtsad eluküsimused vormitud mitte suurejooneliselt ja dramaatiliselt, vaid paisuvad ja pisenevad vaheldumisi; kui kõik seosed end ajapikku ka ilmutavad, on ometi vaja tulla tagasi selle juurde, et lõpuks jääb olnust kõnelema kõigest üks suur lilla m*nn.

Iga natukese aja tagant võib kirjanduse aastaülevaadetes või muudeski sõnavõttudes märgata kriitikutelugejate ootust, et sünniks niinimetatud suur meie aja romaan. Kas „Neverland" seda on või mitte, näitab aeg, aga vähemalt eeldusi tal on, ning need eeldused teevad võimalikuks just ambivalentsus ja küsimärkide kogum, mis ei luba kõiki seoseid alati selgelt määratleda. Iseasi, mida üldse mõelda ajasturomaani või ajastuomase all. Argikeskkond on muidugi selle üks osa, kuid peab ju olema midagi, mis tõstab teose olmeromaani staatusest kõrgemale, kõnetama meid, nüüdseid lugejaid, siin ja praegu, aga samal ajal ulatuma nii minevikku kui ka tulevikku. Kas meie praeguse olemise tuumaks on siis inimestevahelised suhted, millele osutab „Neverlandi" alapealkiri? Ja kui on, siis miks nad ei toimi nii, et kõigil poleks lakkamatult halb olla? Ja kas nad ei toimi üleüldiselt või üksnes Neverlandis?

Nende teemade harutamiseks tuleks aga alustada otsast peale ning hoopis teistmoodi. Ühele (käänulisele) teele juhatab näiteks asjaolu, et lisaks inimestele on Vadi teostes aeg-ajalt midagi lahti ka loomadega. Kui „Tagasi Eestisse" vahendab lugejale romaan-romaanis-põhimõttel Kaupo Männiste teost „Vabaduse sõdur", mille kangelase kaitsjaks saab orav, siis „Neverlandis" saab Romani teejuhiks mäger, kelle esmailmumine ja vestlus end öises metsas varjava Romaniga kuulub „Neverlandi" kõige intensiivsemate stseenide hulka. Romanis endaski, kogu tema ellusuhtumist määravas romantiseeritud isamaalisuses, on midagi niisugust, mis kipub asetuma samasse voolusängi Kaupo Männiste romaaniga.

Tegu on kihistusega, millele peaks muidugi pühendama terve eraldi artikli, lisaks oleks tarvilik mõelda mägrale kui sellisele – isegi kui lepime tema funktsiooniga „Neverlandis", siis miks just mäger. Tõsi, vahetult enne „Neverlandi" ilmumist, 2016. aastal oli mäger aasta loom. Tänu sellele on võimalik veebilehel *looduskalender.ee* tutvuda **Marju Kõivupuu** ülevaatega mägrast pärimuses. Sealt saame teada, et näiteks mägra unes nägemine võib tähendada eluraskuste ületamist, samal ajal tuletab Kõivupuu aga meelde ka **Helvi Jürissoni** sõnadele loodud laulu „Mägra maja", kus põlisasukatest mäkrade elukohta tungivad sisse kährikud. Pole vahet, millisest niidiotsast kinni hakata, need niidid viivad kenasti Neverlandi välja.

Olgu aga tõlgendusvõimalustega, kuidas on, too Neverlandi mäger näikse olevat keegi, kes kipub meiega ikka kaasas jõlkuma sõltumata ajast ja aastaajast, inimestevahelistest suhetest, poliitilistest hoiakutest või maailmavaatest.

[1] *Märka, V. 2017. Vadi uus romaan on usutav ja mitmeplaaniline nagu Tammsaare teosed oma ajastust. – Eesti Päevaleht, 16.05.*

UUS EESTI GRAAFIKA: LAURI KOPPEL

Lauri Koppel stuudios. Foto: Lilli-Krõõt Repnau

Lauri Koppel töötab meistrina Ubunoiri trükikojas, mille traditsioon ulatub koos vanameistri Harri Leppäneniga 1970–1980ndate kõige uuenduslikuma soome graafika jälgedesse. Tööriistaks on neil aga terves Baltikumis ja Soomes ainulaadne *offset*-trükipress.

Lilli-Krõõt Repnau

Eelmisel aastal toimus sul Hobusepea galeriis isikunäitus, mille juhatas sisse tsitaat „Lõpuks pole maakera üldsegi vana ja pole näiliselt veel kunagi õigesti käima peal olnud" (Robert Musil „Omadusteta mees"). Kuidas sa jõudsid selle autorini ja kuidas kõnetab ta sinu loomingut?

Mati Sirkeli tõlgitud teoste juurde jõuan – ja kindlasti jõuavad ka paljud teised kirjandushuvilised – tihtilugu Rahva Raamatu poe keldri kaudu (sealt saab osta allahinnatud raamatuid, mida ei suudeta läbi müüa). Olen tassinud sealt üles Walserit, Meyrinki, Kafka kirju, Brochi ja Dodereri, täielikke maailmakirjanduse tippe. Nad olid kõik varased modernistid ja hakkasid esimesena modernsest inimesest kirjutama. Teadsin tollest romaanist enne ainult seda, et Musilist pidas Kafka väga lugu. Sel ajal, kui Musili „Omadusteta mehe" sain, olin pettunud oma kunstiakadeemia magistriõppes ja läksin aja maha võtmiseks akadeemilisele puhkusele. Riiulilt vastu vaatav peaaegu kaks tuhat lehekülge lõpetamata romaani pakkus mulle naudingut, ees oli vaba aasta. Neelasin selle järel ülejäänud austria-ungari klassikuid.

Musili tekst on suhteliselt universaalne, nii et selle kasutamine oma näituse sissejuhatuses oli mugav. Enam ma nii ei teeks. Pidevalt ekspluateeritakse tähtsaid tekste kunstnike eneste tühjade projektide nimel.

Mulle meeldis väga su näituse „Eesti maaehitus 1975–1986" unenäoline kontseptsioon, mis kompas reaalsuse piire. Nimelt võtsid sa endale ülesandeks realiseerida võimalikult täpselt unes nähtud kunstiteoseid. Kuidas sa selle temaatikani jõudsid?

Arvatavasti tekitas kultuurkapitali komisjonis ahastust, kui tahtsin tulla oma unenägudega KLi galeriisse. Selle temaatikaga tegeletakse päris palju. Kirjutasin mitu aastat igal hommikul oma unenäod märkmikku. Kogunes oma ideaalkunsti kollektsioon, nägin unenäos konkreetseid töid, paljuski mõjutatud lapsepõlvegraafikast – tarbegraafikast, millega ma väga väiksena kokku puutusin. Unenäotemaatika on iseenesest igav ja ära leierdatud, pealegi, keda üldse huvitavad teiste unenäod. Kuid alateadvus on põhjatu ideede allikas. Mu lemmikkunstnik **Raul Rajangu** kasutab samuti oma maalides elemente unenägudest, lugesin just ta kataloogi. Igasugust tumedat ainet võib pinnale ujuda. Oma graafilist seeriat lennukitest, kus üksteise all asetsevad nuppudega reisilennukid ja viimane, mille nupp on lülitatud *off*'i peale, hakkab haihtuma, nägin ma unenäos, kus olin **Raul Meele** suure ülevaatenäituse avamisel Kumus. See popi mõjutustega teos tundus Meele kontseptuaalsete tööde vahel imelikuna. Pärast seda und hakkas toimuma ridamisi lennukatastroofe. Lasti näiteks alla Malaysia Airlinesi lend Ukraina kohal.

Kuidas sa sattusid graafikaga tegelema ja kuidas jõudsid *off*set-litograafiani?

Sattusin kunstiakadeemiasse kogemata. Tol aastal ei võetud Balti Filmi- ja Meediakooli režii erialale, kuhu ma minna tahtsin, õpilasi vastu. Mu tollane tüdruksõber püüdis EKA graafikasse sisse astuda. Proovisin niisama ja sain sisse. Magistrantuuri ajal pakkus kateedri juhataja kohta abimeistriks äsja Tallinnasse kolinud graafikakotta Albatross ja võtsin pakkumise vastu. Harriga on meist hea tandem saanud. Graafika on mind väga palju mõjutanud. Mingi nõukaaegne lasteraamatu pilt andis aimu tervest industriaalrevolutsioonist. Siis olid pildid valede ületrükkide tõttu tehniliselt rohkem adutavad. Ma püüan siiamaani läti illustraatori **Edgars Folksi** 1982. aasta „Kassiraamatut" koguda. See on üks mu lemmikraamatutest. Kõik mu kümme „Kassiraamatut" on trükitud erinevalt, erinevate värvidega, erineva teravusega. Neist igaüks on graafikameistri vaatepunktist autoritõmmis.

Mis tähtsus on graafilistel novellidel sinu loomingus? Mäletan, et magistritöös tegelesid selle teemaga.

Mu eeskuju lapsepõlvest oli **Veiko Tammjärve** seni lõpetamata koomiks „Snaiper". Ta hüppas otse üle Marveli saasta ja tutvustas küberpunki. Sõitsin noore põhikooliõpilasena kord kuus Sauelt Tallinnasse, et „Snaiperi" koomiksiga KesKus saada, koomiks ilmus selle vahel. Pärast akadeemilist puhkust ja austria-ungari klassikuid tagasi koolis olles lugesin ma itaalia filosoofi Giorgio Agambeni biopoliitikat käsitlevat raamatut „Homo Sacer". Sinna otsa Venedikt Jerofejevit ja Dovlatovit. Kirjutasin koomiksi käsikirja, mis sarnanes algse „Stalkeriga". Platnoist sai Homo Sacer.

Magistritöö kukkus suhteliselt läbi. Ma muidugi lõpetasin ja sain hindeks „B", aga tulemus oli pildivihik. Poole aastaga ei joonista koomiksit. Ma leidsin enda meelest suhteliselt originaalse pildikeele, hea rütmi. Lisasin väga läbijoonistatud plaanidele graafilist disaini, peitsin piltidesse eesti kunstiajalugu. Narratiiv ise oli brutaalne. Tegevus inetu. See seisab praegu. Mine tea, ehk kunagi lõpetan.

Lauri Koppel „Raul Meele ülevaatenäituse ekspositsiooni keskel asuv töö", 2016, offset-litograafia

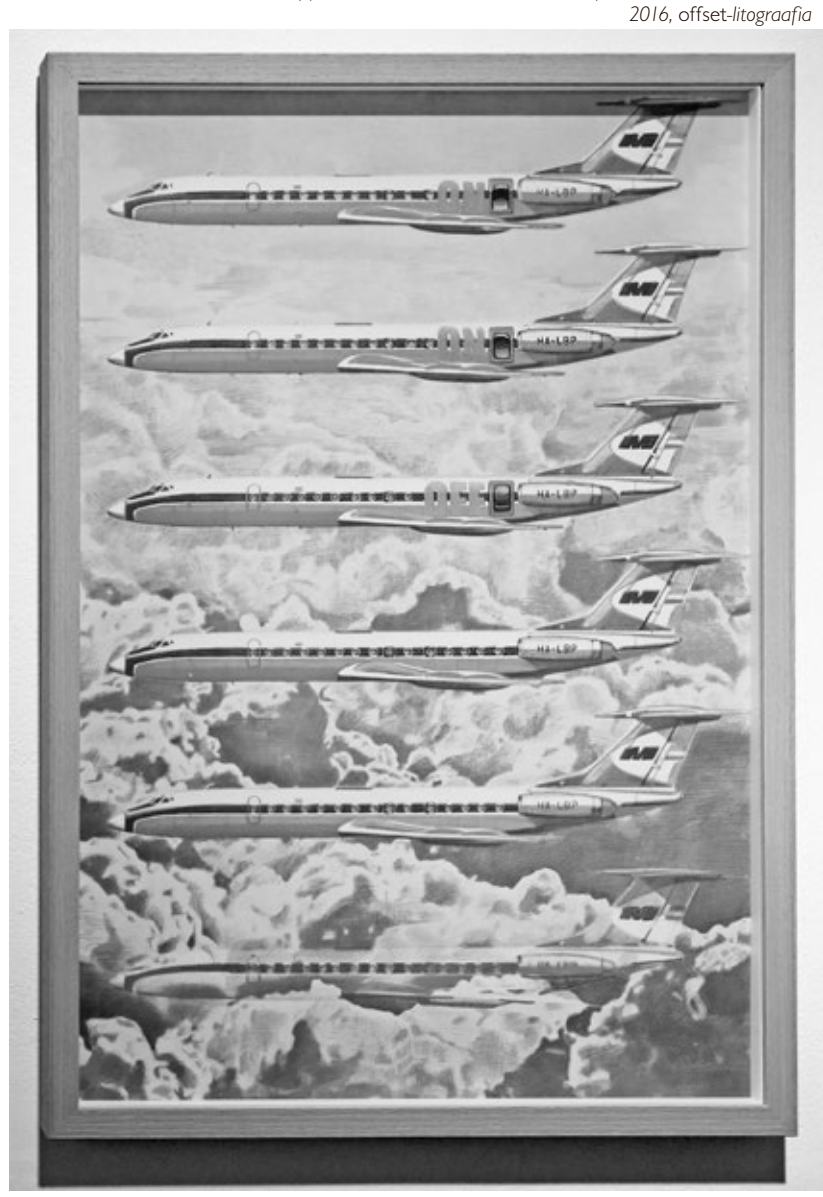

Viimased aastad oled töötanud trükimeistrina graafikakojas Ubunoir. Kuidas näeb välja sinu tavaline töönädal? Milliseid viimase aja projekte sa esile tõstaksid?

Töönädalad on suhteliselt erinevad. Kõik oleneb sellest, kui palju tööd käes on. Harri elab Soomes, Tallinnas üürib korterit. Käib kahe linna vahet. Tassib töökotta kunstnike ettevalmistatud kilesid, viib vastu värskeid proovitõmmiseid. Enamik meie klientuurist tuleb Soomest.

Graafikamapp „Sotto Forte" **Mihkel Kleisiga** oli päris huvitav projekt. Seda toetas kultuurkapital. 2016. aasta novembris olid mapi tööd üleval Tallinnas Temnikova ja Kasela galeriis. Olen Kleisi muusikast ja kunstist sügavalt lugu pidanud. Tore oli sellega tegeleda. Trükkisime kümme erinevat tööd kuldset ja hõbedast kasutades.

Mõni aasta tagasi kureerisid Kaliningradi kunstibiennaali Eesti paviljoni. Mis kogemuse see sulle andis?

Ma olen kunstnikuna mitmest rahvusvahelisest näitusest osa võtnud ja kohal käinud, kuid enda kureeritud Kaliningradi biennaal kujunes kõige kummalisemaks. Mulle ei antud pärast biennaali enam Venemaale viisat. Teistkordset viisat oli vaja, et tuua meie tööd Venemaalt tagasi, saatkonnast öeldi aga, et see, millega mina tegelen, ei ole kultuurivahetus. Õnneks läti sõbrad aitasid hädast välja ja korraldasid meie tööde transpordi. Kõik tööd, mille ma välja valisin, sobisid oma temaatikalt poliitilisse konteksti. Näiteks **Toomas Kuusingult** oli väljas graafiline leht pealkirjaga „Jänesed jutustavad lõvidele valitseja kohustustest". Venelaste valulävi on praegu väga madal. Biennaali žürii esimees oli mingi Poola kunstiülikooli kateedrijuhataja. Keskealine mees, tähtis graafik. Viimasel õhtul enne tseremooniat istus restoranis ta süles noor poola naiskuraator. Järgmine päev kuulutati Poola väljapanek esikohaväärilisseks. Eesti jäi medaliteta.

Mis sind kunstnikuna käivitab?

Äng ja rahulolematus.

Kas on mõni kunstiblogi, mida sa jälgid? Mõni põnev autor, kelle looming on sulle korda läinud?

Ma ei vaata kunstiblogisid. Viimasel ajal olen lugenud päris palju arhitektuurialast kirjandust. Eesti modernistid **Toomas Rein**, **Valve Pormeister**. **Erika Nõva** projekteeritu meeldib väga. Kujutavast kunstist mainisin juba Rajangut. Paul McCarthy on imponeerinud.

www.nordichotels.eu